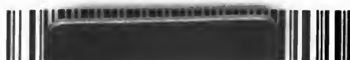

Leydens ramp

Willem Bilderdijk, Matthijs Siegenbeek

LEYDENS RAMP.

LEYDENS RAMP.

DOOR

MR. WILLEM BILDERDYK,

EN

MATTHYS SIEGENBEEK.

MET AFBEELDINGEN.

L. Portman del. et sculp.

TE AMSTERDAM, BY
JOH. ALLART, EN JAC. RUIS,
MDCCCVIII.

DEN HEERE

JERONIMO DE BOSCH,

RIDDER VAN DE KONINKLIJKE ORDE

VAN HOLLAND,

CURATOR VAN DE KONINKLIJKE

UNIVERSITEIT,

ENZ. ENZ.

Hier zij my 't rustbed mijner grijsheid,
De kalme voorhof van het graf!
Hier, aan den drempelſteen der Wijsheid,
Breek 's levens taaie draad my af!
Genoeg geſold op 's wareld vloeden,
Genoeg gekneusd door tegenſpoeden,
Genoeg voor recht, voor eer geſloofd!
Schenk, Hemel! hier mijn borst veraäming,
Mijn' graauwen hairen geen beſchaming,
Maar rust aan 't uitgeputte hoofd!

Hier, waar in Hollands heerlijkfte oorden
De lieve Lente zoeter lacht,
Het fchroeiend Zuid, het grijnzend Noorden,
Zijn' gloed en ftrenge kou verzacht:
Waar nijverheid en blij genoegen,
Waar ftilte en vlijt zich famenvoegen,
En balfem daauwen in het hart;
De driften fusfen, wonden ftreelen,
Bevrediging en zanglust telen;
En de angel afbreekt van de fmart!

Dus fprak ik, en, volzalig Leyden,
Gy boodt my fchuilplaats in uw' fchoot!
Nu zou my 't noodlot rozen fpreiden,
Nu zag ik d'eindpaal van mijn' nood.
Helaas! ik zag uw' luifter vallen;

Dat

Dat noodlot riep my uit uw wallen;
  Mijn lust, mijn rust, mijn heil had uit:
Daar lig ik nu, door de onweêrvlagen
Geknakt, ontworteld, neêrgeflagen,
  Als 't uit zijn' grond gerukte kruid!

Veracht het thands, ô wandelaren,
  Dit welkend veldkruid, platgetreên!
De hagel fchond de rijpende airen,
  De druif werd faploos afgefneên.
Helaas! ook dan nog zal ze u nutten;
De ftroohalm, voor den wind befchutten,
  Of 't leger fpreiden over de aard;
De druif, heur heilzaam zuur doen proeven;
Maar wat, wat is (ô zielsbedroeven!)
  Mijn uitgeroeide bladftronk waard?

De Bosch! gy hadt haar doen herbloeien,
  Die plant, die thands in 't ſtof vergaat.
Gy hebt haar ſtengel op zien groeien;
  Gy, eerst ontſchieten aan het zaad:
Gy knop en bladers uit zien ſpruiten,
En 't bloesſemkroontjen zich ontſluiten,
  Maar 't vruchtjen afgeſtormd in 't zand:
Doch, had het aan uw' wensch gehangen
(Ik dank u met betraande wangen,)
  Nog droeg zy voor het Vaderland!

Dan, was uw poging ook verloren,
  Zy is het niet voor God en my.
Geen grimmig noodlot wordt bezworen,
  Maar lot en leven gaan voorby;
De weldaad niet. — Rechtſchapen grijze,

ô Zoo mijn toon u dank bewijze,
Die dank verwaait niet met de lucht;
Neen, heeft de Dichtlier prijs of waarde,
Alſchoon ze uw kunst niet evenaarde,
De mijne tuigt mijns harten zucht.

Wie ooit den balling zich herinner,
Wie, zijn door 't leed verſchorde ſtem,
Die ſchenkt, rechtaarde Kunstbeminner,
Een' zucht aan u, een' traan aan hem!
Die zal, by Maroos en Homeeren,
De bosch niet ſlechts als Dichter eeren,
Maar huldigen als menſchenvrind,
Geleerdheidkoestraar, kunstroemkweker,
Verdrukte braafheids ſchild en wreker,
Recht-, vrij-, en vaderlandschgezind.

ô Laat uw ziel die hulde ſmaken,
ô Vriend! ô Zanger! ô Meceen!
Uw kieschheid mag mijn offer wraken,
Ik zing hier voor mijn hart-alleen.
Dees boezem zal geen' adem halen,
Geen daglicht in deze oogen ſtralen,
Dat ik uw weldaad niet erkenn';
En, moge u ook de toon mishagen,
Dat hart u dankbaar op te dragen,
Zie daar wat ik u ſchuldig ben!

BILDERDIJK.

Katwijk,

in Sprokkelmaand, 1808.

Mijn hart, hevig geſchokt en niet tot bedaren te brengen, vorderde de uitſtorting zijner aandoeningen over Leydens onheil, en vond daar troost in. Het Dichtſtuk werd beſtemd ter openbare voorlezing by de Leydſche Afdeeling der Hollandſche Maatſchappy van

Fraaie

Fraaie Kunſten en Wetenſchappen. Mijne ſteeds toenemende zwakheid verhinderde my de uitvoering, die de Hoogleeraar SIEGENBEEK *edelmoedig op zich nam. De Vergadering won daar by, en het vers ontſing er eene toejuiching door, boven 't geen het zonder dit had mogen verwachten. Men verlangde 't gedrukt te zien. Schriklijke klip voor een Dichtſtuk, dat, gehoord, behagen mocht! Iets anders voldoet het gehoor by eene vluchtige voorlezing, en waar de gladde buigzaamheid der ſtem alles gelden doet, wat geene te ſterke inſpanning vordert; iets anders eischt de ſtille*

op-

oplettendheid eens byzonderen lezers; en beide even zeer te voldoen, is een nog onopgelost Problema, *en zal 't altijd blijven. Geheel het beloop van dit Stuk toont genoeg, dat het voor het eerſte geſchikt was; en dit moge elk kundig oordeelaar in 't oog houden. — Ik voeg hier nog by (want een vers als dit, heeft allerlei lezers te wachten) dat ik geene byzondere voorvallen heb willen roeren of uitteekenen, maar alleen mijne verbeelding bot vierde. 't Was het recht des Dichters en de plicht der menschlijkheid, (die niet toelaat ongelukkigen in de ingewanden te wroeten,) die*

ik

ik daar meê geloofde te bewaren. En het ſpreekt van zelfs, dat mijne ſchildering nergens den aart der Dichtſoort door my aangenomen, de Elegie, verzaken moest. In een Heldendicht zou het zelfde een' gants anderen toon, zwier, en leiding hebben. Ik heb de ſtemming mijner ziel gevolgd. — Dit weinige zij genoeg!

Geen

VIRGILIUS.

Nec vates Helenus, quum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus! longarum haec meta viarum!

AENEID. LIBR. III.

Geen wichlaar fpelde ons dit in 't zwartst verfchiet van plagen;
Geen knellend voorgevoel dat waarfchouwt voor de ramp.
De donder viel en trof; en wat onze oogen zagen,
Was wildernis, en puin, en — ondoorzichtbre damp.
Nog zweeft hy ons voor 't oog. Verdrijf hem, God van zegen,
En breke Uw morgenglans uit dezen nevel aan!
Ja, lach' mijn ftervend oog een blijde toekomst tegen!
Haar zwangre fchoot draag heil, en ik, ik fterf voldaan.

I N H O U D.

LE-

I N H O U D.

LEVENSSCHETSEN:

L E Y-

LEYDENS RAMP.

VOORAFSPRAAK.

Geen dartle trek, geen ijdle roembehaling,
Is 't geen my drijft, het wit waarop ik doel;
Maar plichtbesef, maar zucht tot schuldbetaling,
Beweegt mijn hart, vervult mijn zielsgevoel.
Ik span geen Luit; ik week haar met mijn tranen:
Wat is my kunst? ik zing niet, maar ik ween:
Het nokkend hart, door 't jammren, lucht te banen,
Is al mijn wensch, en, al mijn wensch-alleen.
Geen lauwer wast op deze steengruishoopen,
Die voor mijn oog zich opdoen, waar het wei';
En, wee de kruin, die Leyden kon zien sloopen
En lauwers zocht in 't snikkend noodgeschrei!

Barbaar! die hier met zwier en kunstgeest ſchildert,
Bevallig toetst, en toon en trekken kiest! —
Dien heeft geen ſmart het lijdend brein verwilderd.
Hy heeft geen hart, die hier geen hart verliest!
Mijn Vrienden, neen! brengt elders kunstgrâge ooren!
Zoekt elders lust in vleiend ſtemgeſtreel!
Hy ween' met my, die mijn geween wil hooren,
En neem voor zang het hikken van de keel!
Een ander ding' naar juichend handenklappen;
My ſtreelt de zucht die met mijn zuchten paart:
Van dien verzeld, den grafkuil in te ſtappen,
Is thands voor my het eenigst goed op aard.
Dien zult ge my, ô dierbaar Leyden, geven:
Dien heeft aan u geen Zang, maar 't Hollandsch hart verdiend;
En, mocht dit uur mijn tong aan 't dor verhemelt' kleven,
Gy zult dien zelfden zucht na mijn voleindigd ſneven
Niet weigren aan den zerk van Leydens teêrſten vriend.

LEYDENS RAMP.

Wie heeft zich 't eerst verstout, den afgrond in te boren,
Om d'arm, ten dienst der wraak, te waapnen met het staal?
Verwoede! 't waar vergeefsch, uw dolheid na te sporen!
Uw hart, in de ijzren borst, was harder dan metaal.
Maar neen! — hy vloeke uw' naam, die nog geen ander wapen
Dan 't nietsbeteeknend zwaard in 's Krijgsmans vuist ontvlood,

Die d'afgrond onder zich niet vreeslijk op zag gapen!
Die nooit den blikfem zag van 't aldoorgonzend lood!
Wy kennen 't, wat dit zij, wien 't armvermoeiend moorden
Te min, te lastig is, de kling te dra verfchaardt;
Wy ftorten ftroomen bloed, en ftroomen zonder boorden;
Wy moorden Volken uit, en lachen met het zwaard.
Wy fplijten, wie 't begeer', dees aardbol tot zijn' navel,
En ftrijden met het vuur en de uitgezette lucht,
Ontvlammen 't berftend zout door de onbetembre zwavel,
En dondren Steden om in minder dan een' zucht.
Verga, wie 't eerst Natuur 't geheim wist af te dringen,
Dat ze eeuwen lang bedolf en in haar' boezem floot!
Hy bracht de Hel op de aard uit de onderaardfche kringen,
En gaf geen wieken, neen, maar Alzijn aan de Dood!
Dan, beef niet, Bartholds geest, ik zal uw ftof niet honen;
'kHerroep (en'k doe u recht) mijn roeklooze uitfpraak. Neen!

Het

Het voegde uw werkzaam brein, verborgenheên te toonen;
't Was onzer, zoo, door die, de Menschheid heeft geleên.

Doch weinig, zoo de Wraak, zoo Oorlog, Haat, of Woede,
Naar lust en willekeur, die bliksems snorren deê.
Zoo 't grijnzende Verraad, daar 't op zyne adders broedde,
d'Onnoozle met dit zwaard verdelgde zelfs in Vreê.
Wat zegt het, of door 't lood, of knots, of pijl te vallen?
Wat, duizenden op eens, of een voor een, geslacht?
Wat, zoo men torens velt of hooggebouwde wallen,
Of stormram, toorts, of mijn de burchpoort heeft verkracht?
Gelukkig menschdom dan, waar dat-alleen te duchten,
Wat vijandschap of wrok tot uw verderf beraamt!
De wrevel waar verbeên, verijdeld, of te ontvluchten;
Of mooglijk, duurbetaald, voorkomen, of beschaamd.

Maar

Maar neen! de fpeelfche hand van d'onbedachten jongen,
Of de achtlooze argloosheid die niemand aanftoot gaf,
Wroet, met een enkle vonk aan kei of ftaal ontfprongen,
Paleizen in den grond en duizenden in 't graf.

Dit, Leyden, was uw lot! Dit, teêrbehartigd Leyden!
Dit zag ik, daar me uw wal de zoetfte fchuilplaats bood!
ô Vraag mijn' oogen niet, of zy uw' val befchreiden:
Geen dag verkwikt haar meer fints dien ontzetbren nood!
Ja, 'k heb (en dank zij Hem, die 't lot fpreekt van ons leven!)
Uw onheil in mijn bloed, in 't mijne, niet gedeeld.
Ach! willig had ik 't u voor uw behoud gegeven,
En willig fchenke ik 't nog, indien 't uw heil beveelt. —

Neen,

Neen, 't kostte aan my geen bloed (uw onheil), zelfs geen have:
    ('k Had niets wat vlam of roof my nemen kon op de aard.)
Maar 't ftond me op rust en vreugd, en 's hemels dierfte gave,
    Die fchat noch weelde of lust voor die haar mist, herbaart.
ô Leyden, 'k ben geweest! mijne uitgeputte krachten
    Bezweken in uw' val, en reddingloos — 't Is uit!
Gy echter wilt mijn' zang! dat is, mijn jammerklachten!
    Welaan dan — 't is uw eisch; verfchoon mijn wangeluid!

Wat vloeide in zachte rust, in ftille zaligheden,
    Het kalme leven voort in uw beroemde Vest!
Zoo effen als de ftroom, uw' wallen doorgegleden;
    Zoo helder als het nat, zijn glazen kruik ontprest!

Waar

Waar vond ik, zwervens moê, en walgend van mijn dagen,
Één plekjen gronds op de aard, aan uwen grond gelijk?
Uw' grond, der Wijsheid roem, der Muzen welbehagen,
En, door geen goud, maar vlijt, maar wetenfchappen, rijk.
Ach, nooit vergeet mijn hart de wellust, die 't gevoelde,
Dien morgen toen mijn voet dit Eden weêr betrad.
Ja, 'k dacht me in 't vreedzaam Oord, waarin geene onrust woelde,
Waar de afgefcheiden ziel de ftormende aard vergat.
Vol balfem waaide uw lucht mijn' adem lieflijk tegen,
En ftreelend was heur teug aan 't afgepijnde hart:
De kwellingen der ziel en alle zorgen zwegen,
En de angel fcheen verftompt der lang gedulde fmart.
Mijn Gâ, mijn dierbre Gâ, met zachtbefproeide kaken,
Zonk juichende aan mijn borst, en zag den hemel aan:
„Hier (riep zy) laat ons 't lot het leven eindlijk fmaken; —
„ Hier mogen we ons voor 't eerst verheugen in 't beftaan!"

He-

Helaas! één donderslag moest al dit heil verdelgen!
  Één wolk van Helschen damp stort op haar muren neêr;
De schoot des afgronds splijt om Leyden in te zwelgen;
  En 't korts zoo hemelsch oord, dat Leyden, is niet meer.
Dat Leyden is niet meer! het woedende salpeter
  Dat ons beschermen moest voor vyand en verraad,
Wordt vyand in ons hart; doorbliksemt lucht en ether,
  En stuwt en rukt om verr' wat aan zijn vlucht weêrstaat.
Daar knalt het, vliegt in vlam; 't scheurt alles tot den wortel,
  En stort in brokken neêr, verpletterd op den grond.
De donder ratelt niet of Leyden ligt te mortel,
  En 't is een wildernis waar Leydens Hoofdbuurt stond.
Daar zieltoogt, daar bezwijmt de roem van Hollands steden!
  Uw praal, ô Leydens volk! wat is zy? — vormloos puin.
Die grond bezwijkt uw' voet, waar voor uw Vaders streden;
  Uw huis, uw erf verzinkt, en morselt u de kruin.

ô Gy, wier moed en trouw Kastielje perken ſtelden,
Gy, die in Leydens wal heel Nederland behieldt,
ô Beurt het hoofd niet op, Gy, afgeſtorven Helden!
Uw Leyden is geweest, uw glorie ligt vernield. —
Gelukkigen, gy ſlaapt! -'t gekraak van Leydens muren
Drong door de diepe rust van uwen grafkuil niet.
Maar geve uw moed ons moed, op dat we een leed verduren,
Waarby noch troost, noch hulp, noch redding overſchiet! —
Geen troost - zelfs! — Ach! by 't graf van afgeſtorven panden
Herïnnert zich het hart een' teedren afſcheidsblik.
Dees zaligt nog het wee der ſcheurende ingewanden,
En lenigt zelfs de ſmart van 's levens jongſten ſnik.
De dierbre Gâ ſtort troost by 't ſtervend ademhalen
In 't diepbedroefde hart der tedere Echtgenoot.
Hy ziet zich 't ſchreiend oog vol liefde tegenſtralen,
En voelt zijn hart geſterkt by de angſten van de dood.

U was die troost ontzegd, misdeelde Leydenaren,
Die onder 't ſtortend puin uw dierbren zaagt verſtikt.
U werd het niet vergund, ze in 't ſterven na te ſtaren: —
Hun heeft geen teêr vaarwel het ſmorend hart verkwikt!
Ach! Weelde juicht in 't heil van welverworven ſchatten;
Verblijdt zich in 't genot van d'afgeloopen' dag; —
En, vaardig aan den disch den beker aan te vatten,
Verzwelgt haar de open grond die opbarst met den ſlag. —
De Vader dankt zijn' God voor 't aantal lieve telgen,
Wier minnelijke kring zijn' zoeten disch omringt.
Hy rijst; hy ziet zijn kroost het ſpattend hoofd verdelgen,
En vangt een' ſteen op 't hart, die voor zijn' boezem ſpringt. —
De Moeder deelt het brood met huisgezin en vader.
Zy legt de handtjens ſaam van 't wichtjen, thands verzaad.
Waar is zy? — 't zelfde puin beſtelpt hen al te gader;
En ſtervend, weet er geen, wien 't noodlot overlaat. —

De Werkman plengt zijn zweet om gade en kind te voeden.
De dagtoorts fnelt ter zee, het hongrend kluisjen wacht.
Hy nadert. — Groote God, wat mag de onnoozle fpoeden,
Zijn hut, zijn gade en kroost — ! voor hun is 't eeuwig nacht!
De Nooddruft zoekt haar troost op 't ftroo der legerftede,
Of blaast op 't fcherfjen fteens een vonklend fpaantjen aan.
Nu heft zy 't oog tot God, in 't fchaamle lot te vrede;
En voelt zich ribbe en borst op eens te berften flaan.

ô Jammer, ô ellend dier ijslijkfte aller nachten!
Nog loeit me uw luid gegil afgrijslijk in het oor,
Door de Echo nagebaauwd langs kaalgefloopte grachten,
Waar 't onder 't dof gehuil des ftormwinds zich verloor.
De vlam, ter hemelhoogte uit d'afgrond opgeftegen,
Spreidde één vervaarlijk licht op al uwe aakligheên.

Haar

Haar gloed ftroomde als een zee langs de omgedolven wegen,
En joeg door vlakte en puin verwoesting om zich heen.
Ontbladerd ftort de kruin der fpichte lindenboomen,
Ontworteld ligt de tronk op asch- en fteenhoop neêr:
De zilvren Rhijn verliest zijn langbefpoelde zoomen,
En vindt in 't ftuivend gruis geen' vasten oever meer.

Ontzachlijk fchriktooneel! - hoe mengt zich Wanhoops kermen
Met raadloos handgewring en fnikken door elkaâr!
Hier klemt een droeve Vrouw 't verbrijzeld Wicht in de armen;
Daar ftort ze op 't lijk haars mans in 't fchokkendst rouwmisbaar!
Wat heuvel heft zich ginds, wat hoogte daar, voor de oogen?
Wat woelt er op en af en over en omtrent? —
Geflechte woningen met asch en rook betogen!
En alles wat den dood, die nederploft, ontrent!

Wat doet ge, een ſchim gelijk, hier rustloos, om te zweven?
  Wat zoekt ge, ô teedre Gâ, een' dierbren Echtgenoot?
Wie zal hem uit de dood uw' armen wedergeven?
  Wie delft uw' toeverlaat uit 's aardrijks duistren ſchoot?
Ga, volg uw' hartevriend! niets anders mag u baten.
  Verplet uw zuislend brein op 't puin dat hem bedekt!
Dit, dit is 't eenig heil, u nog door 't lot gelaten,
  Dat ge op zijn graf uw leên ten langen doodſlaap ſtrekt!

Wie ligt in bloedige asch daar krachtloos neêrgezegen —?
  Zoo toont zich 't Moederhart, wanneer 't in de oogen beeft.
„ô! (Snikt zy) wie ge ook zijt, geniet Gods rijkſten zegen,
  „Wie me uit dees ſcheurende aard mijn telgjen wedergeeft! —

„Neem

„Neem me alles, neem 't kleinood dat me over is gebleven:
(Dus zegt ze en rukt de ſnoer van d'open boezem af.)
„Neen; neem mijn hartebloed, mijn' adem, en mijn leven,
„Maar red, ô red mijn kind, wien de Almacht kinders gaf!"
Zy zwijgt. Men andwoordt niet. — Zy ſcheurt de blonde hairen
Uit bloote kruin en vlecht: „Redt, mannen, redt mijn kind!
(Dus ſchreeuwt ze en zwiert in 't rond.) hergeeft het my, Barbaren,
„Of — voegt my by mijn telg, eer u de wraak verſlindt! —
„Is dan, ontfermend God, geen redding meer te koopen?
„Gebiedt ge uw' Englen niet, in dees afgrijsbren nood? —"
Ja, LODEWIJK verſchijnt op Leydens ſteengruishoopen,
En bergt met eigen hand haar' zuigling van de dood.
De paarlenglans bezwijkt, dien we om uw kroon zien gloeien,
ô Hollands dierbre Vorst! voor zulk eene eedle daad.
Ach! Leyden ziet dit uur uw hart door de oogen vloeien,
En biedt u 't Hollandsch hart, dat ſteeds voor weldoen ſlaat.

Daar ſtaat de Vorst op 't puin, en ſchaamt zijn oog geen tranen:
Zijn boezem nokt en beeft. Ach! dat hy redden mocht!
Zijn hart gevoelt in 't wee der kermende Onderdanen,
Voor zulk een' nacht vol ramp zijn' throon te duur gekocht.
Hier mag de kracht van 't goud geen hulp, geen troost gewaren,
Noch roept de ſnevenden uit 's puinhoops diepten op:
Geen ſchatkist kan hier 't bloed van 't vloeien doen bedaren:
Geen ſcepter voert gezag op 's levens hartenklop.
Dit voelt uw Vaderborst, en al wat troost mocht geven,
Stroomt uit uw teder hart de lijders te gemoet.
Gy waagt op 't plettrend puin uw eigen dierbaar leven,
En wroet door 't krakend gruis, nog rookend van den gloed.
ô Wie u daar 't gelaat ten hemel op zag heffen,
En d'uitroep van de ſmart beſterven op uw' mond,
Die mag uw waarde, ô Vorst, en Gods genâ beſeffen,
Die 't zinkend vaderland geen' andren hoeder zond.

Mijn

Mijn Koning, 'k dank u veel : doch weinig is mijn leven,
Of 't luttel geest of vlijt dat ge in my kronen woudt.
Maar Leyden is u waard, gy zult het ons hergeven:
Die weldaad is my meer dan adem, gunst, of goud!

Maar hoe! verliest mijn oog, door 's Konings deugd te aanſchouwen,
't Verſchriklijk ramptooneel van Leydens woesteny?
Neen, 'k hoor het noodgeſchreeuw uit ſchuddende gebouwen,
En zie de dood en ſchrik die omwaart aan mijn zij'.
'k Zie Leydens jonglingſchap om ſtrijd aan 't puinhoop delven.
ô Zalig, wie hier vindt, wie 't graf zijn' prooi ontrukt!
Kloekmoedig zwoegt zy voort tot in de grondgewelven:
Geen denkbeeld van 't gevaar, dat kracht of moed verdrukt!
Daar ſloopt men 't overſchot der dreigende muraadjen,
Geſpleten metſelwerk, voor de eeuwen opgericht!

Daar ruimt men klompen fteens en gruis van bouwfieraadjen,
  Waar fchat, waar bloed, waar goed, waar leven onder ligt!
Men luistert met het oor, of 't nog een' klank mocht vangen,
  Uit d'overftelpten brand of ingezonken kolk.
Ach! vruchtloos klinkt de fpâ door holle keldergangen
  Aan 't luistrend oor te rug van 't onvermoeibaar volk.
Doch neen! men hoort! - ô Heil! Nu fpannen duizend handen,
  Nu, duizend armen faam, op 't ingebeeld gehuil.
Men breekt door grondvest heen en omgeftorte wanden;
  En ach! men vindt een lijk, onredbaar, in den kuil.
Onredbaar? — Ach! verminkt. — Men twist om eigen loten;
  Miskent de dierbre borst, waar uit men 't leven zoog;
Men draagt de lenden weg, waar uit men is gefprooten,
  En weet niet, welk een plicht de onzeekre hand voltoog.
Daar zie ik lijdenden, daar afgepijnde kranken,
  Zieltogende uit het vuur, van onder de aard, gehaald,

En

En in den doodſnik zelfs voor hunne ontgraving danken.
Daar, dooden, half verbrand, of door den ſlag vermaald.
'k Zie naaktheid; wonden; bloed; gelaat en leên vertrokken,
Gekneusd, geknot,... Mijn God! mijn hart weêrſtaat dit niet.
Mijn krimpende aders ſlaan: ik voel mijn beenders ſchokken.
Genadig God, zie neêr, ô Gy die alles ziet! —
Doch wijk, ô weekheid, wijk! hier is geen tijd van treuren:
Geen menschlijkheid bezwijkt, waar yver roept en plicht.
Ja, arbeid, wakkre ſchaar, den dood zijn' roof te ontſcheuren!
Een leven dat gy redt, is God' een rijk geſticht.
Dan, Hemel! ſpade en ſchup ontzinkt den ſtrammen handen!
Ach! 't liefſte Maagdelijn ligt hier op 't wreedst verplet.
Hier ligt zy, half verſcheurd als van eens woudbeers tanden,
In walglijk ſlijk en asch, met gruis en bloed beſmet.
Hoe teder blonk haar oog den vroegen morgen tegen!
Hoe korts nog zwoer ze u trouw, Gy, wien haar hart aanbad!

De Bruiloftsdag brak aan, en aâmde Huwlijkszegen; —
Ach! niets dan 't aakligst graf dat hy voor Emma had! —
ô Korte levenshoop! hoe ijdel is uw pralen!
Daar valt ge als 't bloesfemblad, door 't onweêr afgeftormd!
Nooit ftortte op fchooner roos de Lentezon haar ftralen,
Dan 't maagdlijk bloemtjen was, zoo gruwzaam thands misvormd.
Rampzalig Bruidegom, wat ftaart gy dus verwilderd — ?
Miskent haar 't zoekend oog, uw hart miskent haar niet.
Waar leeft hy, die uw fmart, uw woede, uw wanhoop fchildert,
Daar 't bloed uit Emmaas hart u gulpend tegenvliet.

Gelukkigen, nochtans, wien fteen of balk verplette!
De dood verborg zijn fchicht en ftiet verrasfend toe.
Ach! zegen was die flag die u van 't licht ontzette:
De hemel ging u op, en naauwlijks wist gy, hoe?

ô

ô Weent niet, gy die dus een' lievling hebt verloren!
Neen, dankt! erkent Gods gunst. Hy leed niet, maar hy was.
Maar half verfcheurd, verminkt, in 't levend graf te fmoren...!
ô God, wat ijslijkheid! hier koomt de traan te pas.

Wie zie ik aan den voet van gindfchen muur gezeten,
Daar 't wankle dakgevaart' haar waggelt over 't hoofd,
Met handen ftijf van bloed, den boezem opgereten,
En 't leven in 't gezicht tot ftervens toe verdoofd?
Wie kent de moeder niet in 't beeld, verfteend door fmarte!
Een zoldring, ingeftort, begroef haar dierften fchat.
Wat zegge ik? Wat's een fchat! Dees droeg zy onder 't harte,
En Echtgenoot en Kroost was in dit pand bevat.
Keer tot u-zelve weêr, ô diepbedroefde moeder!
Hy, die de dooden wekt, behoedt ook in gevaar.

Ver-

Vertrouw uw telg aan Hem, der zuigelingen hoeder:
  Uw jongsken leeft misſchien, hy leeft misſchien, bedaar!
Helaas! geen woord van troost mag in haar boezem dringen.
  De klacht verſtomde alreeds in haar beſtorven mond:
Haar ſmart barst niet meer uit in 't razend handenwringen:
  Slechts ziet ze, of eer, zy ſtart, met holle blikken rond.
Zoo zit zy uren lang, en van zich-zelve onwetend;
  En hoort geen ſpâgeklir, geen' noodklok, geen gegil: —
Een roerloos beeld des Schriks, aan 't ſchriktooneel geketend;
  Staat nacht, natuur, en tijd, en ſchepping voor haar ſtil.
Dan hoe! een muur buigt in met daavrend donderkraken,
  En toont een vreeslijk diep door lijken, puin en bloed.
Daar ziet men 't dierbaar wicht met blijden lach ontwaken,
  Dat met een zoet gevlei zijn droeve moeder groet. —
De ſtem van eigen bloed ...! ach, wie die ſtem ooit hoorde,
  Zy roept in 't moederhart van dood en graf weêrom.

De

De droeve, die zoo korts, in 't nokkend wee verſmoorde,
Was eerst van bittre ſmart, maar nu van vreugde, ſtom.
ô Lieve onnoozle knaap! wat vondt ge op ruwe ſteenen,
In 't donkre kelderhol zoo ongeſtoord een rust.
Bevoorrechte! op den plek waar zoo veel oogen weenen,
Waart gy door Englenwacht in zoeten ſlaap geſust.

Mijn oog, waar wendt ge u heen? — Een Vader, ach! een Gade,
Zoekt Kind en Echtgenoot, voor beiden even teêr.
„ ô Hemel (roept hy uit)! één beê ſlechts, één genade!
„ Mijne Egâ — of mijn Kind —! en ik, ik vraag niet meer."
Men delft. — Hy grijpt zijn kroost nog levendë in zijne armen:
„Dank, Hemel!'k heb mijn' wensch." – Hy drukt het aan zijn hart. –
Daar hoort hy onder 't puin zijn ſtervende Ega kermen —
Hy ziet haar, en bezwijkt in de ijslijkſte aller ſmart.

Maar

Maar gy, waar vliedt gy heen, ô radeloos bedroefde,
Die 't pasherkregen licht u woedende verwijt?
Gy redde u, maar een vrouw, die al uw hulp behoefde,
Bleef aan de vlam ten roof die gy ontworsteld zijt.
Ga, berg u nu voor 't vuur der wroegende ingewanden!
Ontwijk de onzichtbre vlam die 't hart inwendig zengt! —
Daar vliegt hy, stort zich-zelv' met grimmig knarsentanden,
Vertwijflend in den vloed die kade en wal besprengt.

Nog meer! Een Vader vluchtte en heeft zijn kind vergeten.
Vergeten in de dood? — voor 't daglicht afgestaan!
Daar gaat hy, gilt en kermt, de hairen uitgereten: —
Neen, 't was geen vader, neen, geen' vader gaat dit aan. —

Maar

Maar leeft hy? — ja, hy leeft, maar om van ſmart te ſneven.
Nu waart hy om de plaats waar 't hulploos knaapjen ligt;
Dan vliedt hy ze, of het waar, van ſpookſels rondgedreven;
En voert de Hel ten toon op 't doodblaauw aangezicht.

Dees, reeds ten halve en meer, uit een der puinhoopwelven
Gered, maar ijlings weêr met muurbrake overſtort,
Roept kermende om zijn kroost, niet denkende aan zich-zelven,
En acht zich 't ſterven licht, zoo dat behouden wordt.

Wat knaapjen, 't lokkig hoofd ten puinhoope uitgedrongen,
Stijgt, klautrend, klemmrend op langs deze venſterpost?
Ach, moedig heeft hy zich door de engſte ſcheur gewrongen,
En, onder 's broeders lijk die op hem viel, verlost.

't Vermorſeld handtjen druipt; 't gezicht is blind van weenen!
Rampzalig kind, waar heen? — Gy zoekt uws Vaders huis?
Ach! Vader, huis, en goed, en maagſchap zijn verdwenen!
Verſtom, beklaagbre Wees! ten hemel hoort gy t'huis.

Wie ſleept daar ginds door 't ſtof dat levendig geraamte?
Wat jongsken leidt het, naakt, en kruipende op de kniên?
Ach, naauwlijks dekt een lap des bleeken Grijzaarts ſchaamte;
En 't Wicht verkrimpt van koû - van wond by wond misſchien!
Zoo is 't. De knaap bezwijkt, ik zie zijn heupen bloeden.
De Grootvaâr aan zijn zij' roept ſmachtende om de dood.
Wie ſteunt den kreuple thands? Wie zal den grijze voeden? —
Een dropſteen klooft hem 't brein, en ſtrekt voor ſtaf en brood.

Lief

Lief meisjen, hoop uws ſtams, en beeld van mijne Irenen,
Wie draagt u bloedig heen? - Een Vader? - Neen, hy ſchreit:
Een vader had geen' traan! — een bloedvriend draagt u henen.
Ach, ſluit haar 't gapend oog! in naam der menschlijkheid!

Gy, ſpruitjen, zijt gered! Uw oogjen ſchijnt te lonken,
Een lachjen ſiert uw' mond! — Misleidend aanſchijn! neen!
't Is Hemelzaligheid waar meê die lippen pronken,
En 't ſtervend bloemtjen lacht, dus bloeiende afgeſneên.

Hoe houdt dit tweelingpaar elkaâr in d'arm geſloten! —
ô Wichtjens, in den dood als in geboort' vereend! —
Gaat, ſpruitjens, gaat tot God, gy waart er voor ontſproten: —
Maar wee haar, die in u haar' vruchtbren ſchoot beweent!

Ja, Dichtkunst, kerm en fchrei, rijt ingewanden open!
Graaf onmeêdogend om in 't fiddrend, lillend hart!
Gods Englen fchreien hier en ftaan met bloed bedropen.
De taal is zonder kracht; wy fmoren in de fmart.

Wie juicht daar fchaatrend uit: „Ik heb mijn' zoon gevonden!
„Triumf! mijn wellust leeft, heel Leyden is gered!" —
Rampzaalge! 't runnend bloed ontvloeit uw' fchedelwonden,
Uw malend brein bezweek. — Daar ligt hy, maar verplet.

Het vuur, de damp, verdwijnt. God lof! Ook hier aan 't graven!
Hier fpade en moker, hier houweelen aangebracht! —

Reeds

Reeds werken ze in uw vuist, reeds hoor ik 't, Leydfche braven!
  Zoo ftond in dood en vuur uw moedig Voorgeflacht!
Ja, haast u, rept den arm! Een oogenblik vertragen
  Is doodflag; laauwheid, moord; en werkloosheid, verraad.
Dit zegt u 't gloeiend hart: gy voelt het ftormend jagen:
  Ja; redbaar is hy niet, die reddingloos vergaat.

Men werkt.–Maar ach! vergeefs. - En plaats en macht ontbreken.
  Hier fchudt een gevelmuur met kroon- en waterfteen.
Daar waagt men 't naauw, de fchup in aarde of puin te fteken,
  Of vorstbalk en karbeel glijdt klettrend naar beneên. —
Helaas! een doodlijk fpant verkneust in 't nederzijgen
  De redders: 't onvast puin bedriegt den ftouten voet:
Men ziet, terwijl men 't roert, de vlam weêr opwaarts ftijgen:
  Wijkt, Braven, maakt u-zelv' geen offer van uw' moed!

Neem ademtocht, mijn hart! — Neen: Leydens Burgerſcharen
  Verflaauwden in 't gevaar, in 't vuur, in d'arbeid, niet. —
Vaar voort, mijn toon, vaar voort, op 't ſpoor der Leydenaren!
  Men bluscht, men ſlecht, men delft; en gy, mijn vaerzen, vliet!

Doch, zinkt de grond opnieuw? Waar zetten we onze treden?
  Op ſtijlen van een dak in ſtukken neêrgeſmakt.
Op balken, ſplinters, gruis: — mijn God, op menſchenleden!
  Op beenders, half ontvleescht, vergruisd, of doorgeknakt!
Daar kleeft het ſtallend bloed, dat tegen 't muurwerk plaschte,
  Tapijten, dischſieraad, gemengeld, aan elkaâr;
Daar, 't overſchot des broods dat ze aan den disch vergastte,
  Wier laatſte en bittre beet hen leverde aan de baar.

Daar

Daar dekt des Vaders borst de ſpruiten van zijn lenden
Voor 't brijzelend gewicht van muur- of zolderbint:
Daar ſtortte, om van haar vrucht den doodſlag af te wenden,
De moeder 't ſtervend lijf op 't met haar ſtervend kind.
Daar trapte 't ſpartlend kind in 's Vaders ingewanden:
Daar 't doodſtuiplijdend wicht op 't harte van die 't droeg.
Daar ziet men onder de aard den hollen kolkgloed branden,
En zelfs geen enkle dood was hier den dood genoeg.
Daar vond (van 't vuur verrast, terwijl hy 't dacht te ontvlieden)
De kranke een vreeslijk eind in 't wislen van den dood:
Daar hoort men 't ſprenklend bloed in 't vlammend haardvuur zieden:
Daar kookt een levende arm in afgeſmolten lood.
Geſmolten lood, mijn God! van 't blaakrend dak gedropen,
Langs muur en waterlijst by ſtroomen neêrgevloeid,
In kuilen onder de aard al golvend ſaamgeloopen!
Daar worden pees en been, al knappende afgeſchroeid!

Nog ademt hier een borst, nog wringen zich de ſpieren
Van 't halfgerooste rif, dit brandend diep ontroofd.
Nu hoort men er den wind door vlam en vonken gieren;
Dan ſchijnt door 't ſtortend puin de vuurgloed uitgedoofd.

Ginds graaft m'een afgrond uit, waarin men menſchen waande:
Daar ſtort door 't ſpâgedreun een byſtaand welſſel in;
En de eigen hand, helaas! die weg ten leven baande,
Verplet een' Vader 't hoofd met heel zijn huisgezin!
Daar rijst èen wolk van ſtof en mengt zich aan de wolken!
Daar worstlèn doodſchrik, angst, te loor geſtelde moed!
Daar gaat de noodgalm op, by 't wroeten door de kolken,
't Ontdelven, 't wederzien, 't erkennen van zijn bloed.
Daar krijt de redder, daar de redling, pas herboren,
De halfgeredde, en wie nog redding mooglijk acht.

Een

Een ſchrikbre mengeltoon doet zich in d'omtrek hooren
Van ſnikken, ſmeeken, dank; gehuil, en jammerklacht.
„Mijne Ouders!"–„ô Mijn Kroost!" dus roept men.–ô Mijn Vader!"–
„Mijn Moeder!"–„Ach! mijn Gâ! mijn Broeder!" gilt hier door.
Een zelfde kreet van rouw vereent hier al te gader,
Wat Maagſchap, Liefde, of Echt door d'eigen ſlag verloor.
Ach! Maagſchap, Liefde, of Echt! ô onoplosbre banden,
Hoe klemt ge in 't uur des doods! in dat van 't doodsgevaar!—
Ja, laat Natuur haar recht; beklaagt uw dierſte panden;
Zy noem' Gods Almacht wreed, Zijn Goedheid ſpreekt in haar.
Rampzaalgen, wie gy zijt, ja, klagen moogt gy, kermen:
De Vriendſchap weent met u, zy-zelve ſtikt in rouw.
Ja, 't ſchreien ſtort in 't hart gevoel van Gods ontfermen;
Maar troost-geeft Godsdienst, plicht, en Vaderlandſche trouw.

Wat wil die zilvren kruin, dat achtbaar, ſtatig Wezen?
Wien beurt men daar om hoog door dees verſchrankte poort?
Op 't voorhoofd is de rust van 't kalm gemoed te lezen,
En de onvertogen mond brengt zucht noch klachten voort.—
Een grijze Burgerheer wordt op der braven ſchouderen
Den zichtbren dood ontvoerd, en droefheid juicht van vreugd:
Ach, ieders hart kleeft vast aan broeders, kroost, of ouderen;
Maar alle harten ſlaan voor Vaderlandſche deugd!

Gants anders was uw lot, ô brave...! Zwijgt, mijn klanken!
Wat rukt ge aan't versch verband de hartwond weêr aan bloed?
Ach, Raadhuis, kerk, en ſchool..! De Godsdienst leert ons danken.
God nam één' Enoch weg, tien Noachs zijn behoed.

Hier

Hier schroeft het hart my toe. — De school der Valckenaeren,
ô Hemsterhuis, (zie op!) uw Griekfche school stierf uit!
De kennis, Vaderland! van uw Historieblaâren! —
Luzac, gy zijt niet meer; en gy, onredbre Kluit!
ô Leydens Voedsterjeugd, gy zweet langs gracht en straten
En geeft u-zelven bloot voor 't heil der Burgery: —
Helaas, 't verderf, de moord, op Leyden losgelaten,
Gaat u, gaat Leydens School, heur' luister, niet voorby.
De bliksem trof haar krans in 't hoofd dier Koryféën:
ô Jonglingschap, buig neêr! Strooit eppe, strooit cypres!
Geleerdheid-zelve zwijmt, zy zwijmt in Leydens weën;
En gy, die Leyden troost, wie troost u, Zangeres!

Maar ik, wat doe ik? ik? — Ach! raadloos ommezweven,
Waar vriendschap, dankbaarheid, waar menschlijkheid my dreef.

Ik zoek, maar zoek vergeefs mijn Vrienden nog in 't leven,
Of fidder op 't gezicht van die behouden bleef.
'k Herken de plaats niet meer waar huis en woning ftonden,
Verlies me in 't hobblig puin, en tuimel zinloos rond:
Vind Vriend by Vriend gekneusd of overdekt met wonden;
Of, arm en uitgefchud, zich wentlend langs den grond.
ô God, verfchoon mijn hart! ik dankte u niet voor 't leven:
'k Waardeerde 't by 't gezicht van zoo veel jammers niet.
Maar 'k dankte u voor een' Vriend, mijn' wenfchen weêrgegeven,
Voor wien me op dezen ftond dees zuivre traan ontfchiet.
De deugd eens Vaders, ja, vergoldt Gy aan zijn fpruiten!
Ja, God, Gy hebt behoed; en meer! Gy hebt gered.
ô Mag mijn dankbaar hart zich hier niet kenbaar uiten,
Gy kent het, groote God, Gy, hoorder van 't gebed!
Geredden, ô verheft uw harten, heft uw handen,
Tot Hem, die ook dit uur ons met zijn' Geest omzweeft.

„Dank,

„Dank, Vader! Heiland, dank! voor ons en onze panden.
„Het uur des onheils kwam; maar toonde dat Gy leeft!"

En gy, ô zielen, op den wreedſten dag der dagen
Van 't lichaam uitgeſchud, als van 't verzengd gewaad,
Die mooglijk, in 't gevoel van Englenwelbehagen,
Ons thands omglinſtert met den glans van uw gelaat!
Koomt, Hemellingen, koomt, verlicht, verheft mijne oogen!
Nog blijven ze op dit ſtof, dit bloedig puingruis, ſtaan;
Nog ſtijgt my voor 't gezicht die ſchrikdamp naar den hoogen:
Toont gy my de Almacht in dit deerlijk ſchouwſpel aan!
Rukt af den logenmom der zinnen! — Dankbre zielen,
Die God den lofzang zwaait, ook zelfs voor 't geen gy leedt,
En de eeuwen voor zijn' throon voorby ziet gaan als kielen,
De Volken, als het loof dat bosch en veld bekleedt!

Toont,

Toont, toont me, in 't hoogfte wee de weldaad opgefloten!
 De roede... ach, in haar fchijn de bloemknop van 't geluk:
Den balfem dien zy zweet, by ftroomen uitgevloten:
 De wijnoogst, die zy fchenkt, ontloken uit den druk!
Leert, leert my – 'k hoore u aan; 'k blijf aan uw lippen hangen,
 En Leyden aan mijn ftem, daar ze u ten weêrgalm ftrekt.
Kom, Leyden, 'k brenge u troost in 't grievende onheilprangen!
 Welaan, 't gordijn gelicht, de toekomst opgedekt!
Wat zie ik! Leyden rijst — op gouden grondpylaren!
 Het rijst – in marmerfteen — bedrieg ik me? — in robijn!
De ftraten hutzlen goud, de Rhijnftroom gouden baren!
 Mijn oog, wat ziet ge u blind op zulk een' zonnefchijn!
Ik zuizel! — ô Mijn hart! hoe klopt het in mijne aderen!
 Wy dweepen! – ô Mijn God, vergeef mijn roekloosheid!
Wat zou een wurm der aard tot Uw nabyheid naderen,
 Ik zie mijne onmacht, mijn' vermeetlen waan misleid!

Ach!

Ach! is dan 't aardfche flijk, zijn goud en kostbre fteenen
Ons 't eenig beeld van heil door Morgenlandfche pracht?
Is dit de hoogfte gift, die de Almacht kan verleenen?
Het dierbaarst, daar ons hart, ons ijdel hart, naar tracht? —
Mijn Vrienden — verr' van ons die dartle mommeryen!
Verbeelding zwijge en duik'! — Ik kondig heil, ô ja!
Die lijdzaam 't fmachtend lijf in 't juk der rampen vlijen,
Dien is 't onbandigst leed een waarborg van genâ.
U is 't het, ô mijn Stad —! Ja, noeme ik u, MIJN Leyden,
'k Ben de uwe! ô ja, ik ben, ik blijf het tot de dood.
Van bakermat, van huis, van Vaderland gefcheiden,
Ontfing me uw Paradijs ter koestring' in zijn' fchoot.
'k Ben de uwe, en deel met u. Gy zult, gy zult herbloeien!
Ik zie de Welvaart, ja, die in uw Vest herleeft:
Ik zie van wijd en zijd die fchatten tot u vloeien,
Die vlijt, die eerlijkheid, die deugd en arbeid geeft!

Die fchatten voeren goud, die, parels en robijnen;
  Maar, meer dan parels, goud, robijn, of diamant!
Die, wat voor 't vlammend oog der Godheid durft verfchijnen,
  En, met de ftopplen niet, voor 't vlammend oog verbrandt.
Waarachtig Heilgeloof; oprechte Waarheidshulde;
  Volijvrig weldoen; zede; en onbefmette trouw,
Die, zonder opfchik fchoonst, uw muren fteeds vervulde;
  Zie daar uw' dageraad na zulk een nacht van rouw! —
Zoo rijst de Fenix op uit de uitgeblaakte vlammen!
  Zoo, 't blinkend oog des daags uit zijne azuren koets!
Zoo, Hollands eedle Maagd, ommanteld met haar dammen,
  Uit d'onafmeetbren fchoot des breeden wintervloeds! —
Zoo rees, uit Gauler vuur, het Warelddwingend Romen
  (Of 't waar, gelouterd) op, met nooitgeleken' glans!
Zoo uit driedubblen brand van Theems- en Iziszoomen
  De Zeebedwingfter, fier op 's Aardrijks ftevenkrans! —

Wat

Wat zegge ik? „Zoo-"!- ôNeen! Hun Welvaart ſtierf in Weelde!
Geweld en moedwil wies uit Voorſpoeds weeldrig zaad.
Neen, Leyden, rijs als zy; maar wat hun bloeiſtand teelde
Blijve uit uw' grond gewied, zoo lang de Wareld ſtaat!

Ja, vloeie, ô Leydens Burgerſcharen,
Dat zelfde bloed ſteeds door uwe aâren
Van Na-, tot Na-, en Nageſlacht,
Dat ſteeds, in haardſteên en altaren,
In trouw en eeden, te bewaren,
Zijn plichten moedig heeft volbracht!

Ja,

Ja, vloeie u, als de Zomerregen,
Des Hemels onuitputbre zegen
  Van eeuw tot eeuwen op het hoofd!
Ja ſtroom' de Welvaart allerwegen,
U als een ſtaâge ſpringvloed tegen,
  Tot de Ochtendzon heur' luiſter dooft!

Ja, Hy, op wien uw afkomst hoopte,
Toen Pest en Nood hun krachten ſloopte,
  Voert nog de teugels van 't Heelal.
Zijn macht, die wind en ſtroomen noopte,
Toen Holland dijk en dammen ſtroopte,
  Verheft u 't hoofd weêr van den val.

Uw

Uw muurkroon ligge, ô roem der ſteden,
In gloeiende asch, in puin, vertreden!
  Uw gordel fladdere om uw borst!
Hy leeft, de troost in tegenheden,
Die d'uitgeſchudde weet te kleeden,
  En laving geeft aan hem die dorst.

Ja, zet voor 't Godbetrouwend hopen
Een' onbeladen' boezem open,
  En laaf u met dit Voorgezicht. —
Met tranen, zweet, of bloed bedropen,
Gebonden of in 't ſtof gekropen,
  De Hoop is troost, behoefte, plicht.

Uw kinders zullen, — lang vergeten
Wat hier de muren omgesmeten,
De ſtraat met puin bedolven had, —
In overvloed en rust gezeten,
Het ongeluk weldadig heeten,
En bogen op hun ſchoone Stad!

Wanneer zich nieuwe praalgeſtichten,
Waar Amſtel, IJ, en Maas voor zwichten,
Den wandlaar opdoen voor het oog:
Den ſmaak der verr'ſte Volken richten;
Het kiesch gevoel voor 't ſchoon verlichten,
En ſteigren tot den wolkenboog.

Wan-

Wanneer uw Huizen, Tempels, Hoven,
De Seine van haar' roem berooven,
De Theems beschamen van zijn' trots.
En de onder 't Gothsche puin verstoven
Romeinsche statigheid verdoven,
Met d'adel van Minervaas rots.

Wanneer — en ach! wat doet mijn woorden
Hier stuiten op der lippen boorden,
Of is dit heil voor de aard te groot,
Dat Rijk aan Rijk, en Oord aan Oorden,
Van Middag, Avond, Oost, en Noorden,
De Wijsheid bedelt aan uw' schoot? —

Wanneer ge weêr uw Lettergrooten,
Uit Vaderlandſchen ſtam geſproten,
Herteeld ziet uit het Inlandsch bloed;
En altijd meer, beroemde loten,
Uit uwe kweektuin opgeſchoten;
Wier glans aan d'uwen hulde doet.

Laat, Hemel! ons dat heil verbeiden,
Ons hart in dat vooruitzicht weiden,
En ô! vervul het aan ons kroost!
BEHOED UW HOLLAND, ZALIG LEYDEN!
En, mogen we in die hoop verſcheiden,
Wat rampen 't lot ons mocht bereiden,
Wy zijn het in Uw' naam getroost!

HISTORISCH TAFEREEL.

Ieder, die het onderſcheid tusſchen dichterlijke en hiſtoriſche waarheid kent, zal gewisſelijk gaarne toeſtemmen, dat de dichter aan zijne verpligting volkomen beantwoord heeft, wanneer hij, bij de ſchildering eener gebeurtenis, geene andere dan zulke bijzonderheden aanvoert, welke, uit den aard der zake, bij dezelve konden plaats hebben, zonder dat hij gehouden zij, angstvallig te onderzoeken, of dezelve allen werkelijk plaats vonden. Desgelijks kan het bij kundigen geenen twijfel lijden, of er moeten in elke gebeurtenis verſcheidene meldenswaardige bijzonderheden zijn, welke het den dichter, uit hoofde van hare ſtrijdigheid met zijn bepaald oog-

merk, niet vergund is in zijne tafereelen in te vlechten. Gelijk, uit kracht van het aangemerkte, niemand in de voorafgaande dichterlijke ſchildering van Leydens ramp eene hiſtoriſche naauwkeurigheid eiſchen of verwachten zal, zoo zal men daarin tevens eene volkomene beantwoording vinden van de vraag, wat den uitgever van dit dichtſtuk bewogen hebbe, om achter hetzelve een hiſtorisch tafereel van die zelfde noodlottige gebeurtenis te doen plaatſen, en ook dit tafereel, indien het althans zijne plaats achter het werk van een' zoo uitmuntend' dichter niet geheel onwaardig ſchijne, naar wij vertrouwen, door onze landgenooten met genoegen ontvangen worden. Hoezeer wij intusſchen in het volgend verſlag aan de vorderingen der hiſtoriſche waarheid, naar ons beste vermogen, zullen trachten te voldoen, door niets te plaatſen, van welks waarheid wij niet uit echte beſcheiden ten volle verzekerd zijn, heeft men echter in hetzelve geene geheel volledige geſchiedenis der bedoelde ramp en van alle hare gevolgen te wachten. Zulk eene geſchie-

de-

denis toch zou niet alleen door hare onvermijdelijke uitvoerigheid, in vereeniging met het hoofdgedeelte van dit werk, aan het geheel een zeer wanſtaltig aanzien geven, maar ook zoude de poging om dezelve te leveren geheel onberaden wezen, daar zij ſedert een' geruimen tijd wordt te gemoet gezien uit de keurige pen van den Heere Mr. JAN DE KRUYFF, door vroeger uitgegevene ſchriften bij den letterminnenden Nederlander met den grootſten lof bekend, wien, gelijk men weet, ter zamenſtelling van dezelve bronnen geopend zijn, tot welke den ſteller van dit tafereel natuurlijk de toegang niet vergund is. Ons oogmerk derhalve ſtrekt zich niet verder uit dan tot het geven van 't geen alleen met de vereischte getrouwheid mogelijk, en hier ter plaatſe gepast is te geven, een beknopt hiſtorisch overzigt namelijk van de voornaamſte en merkwaardigſte omſtandigheden, welke die ontzettende gebeurtenis vergezelden, en opvolgden, terwijl de mededeeling van alle bijzonderheden tot een volledig geſchiedverhaal behoorende, als eene naauwkeurige

opgave van de namen van alle de omgekomenen, van alle verordeningen van het plaatselijk en algemeen bestuur, van de liefderijke bijdragen, ter verzachting der ramp, uit onderscheidene plaatsen toegezonden, van de voor den natuurkenner opmerkelijke uitwerkselen, door de ontvlamming des buskruids gewrocht, en wat van dergelijke bijzonderheden meer is, geheel of grootendeels de uitsluitende taak blijft van den straks genoemden Geschiedschrijver, die, buiten twijfel, door de netheid, naauwkeurigheid en juistheid van zijn verhaal, het onaangename van het lang gerekt verlangen naar deszelfs in het licht verschijning, door langdurige ziekte en andere omstandigheden vertraagd, rijkelijk vergoeden zal. — Doch laat ons ter zake treden.

*

Maandag, de twaalfde van Louwmaand des jaars 1807, was voor Leyden een dag van den bangsten schrik, de akeligste verwoestinge en eenen onuitwischbaren weedom,

dom, voor geheel het Vaderland van diepen rouwe en het hartelijkst medelijden. Het grootſte gedeelte van dien, bij deszelfs afloop zoo allernoodlottigſten dag was in eene vreedzame kalmte voorbijgegaan; eene zorgelooze gerustheid heerschte in aller gemoederen. Sommigen hadden wel het vaartuig, zwanger van de zaden der ijsſelijkſte verwoestinge, in den ochtend de Mare, een water in de nabijheid van die poorte der ſtad, welke naar Haarlem voert, zien binnen varen, van daar, na eenigen tijd vertoevens, meer naar het binnenſte gedeelte der ſtad zien voortſtuwen, en vervolgens deszelfs touwen op de aanzienlijkſte ſtreek der ſtad, het Rapenburg geheeten, tusſchen de Langebrugge en Nieuwſteeg, niet verre van de eerſte, zien vasthechten; maar bij niemand rees het geringſte vermoeden op, dat men van dit vaartuig, 't welk door geen uiterlijk teeken van onderſcheidinge de aandacht tot zich trok, eenig het minſte onheil, veelmin het vreesſelijkst verderf voor ſtad en burgerij te duchten had. Onbekommerd dan zette ieder zijne bezigheden, uitſpanningen

of verpoozingen voort. De meesten zaten vreedzaam in hunne huizen neder, de moeders en dochters in huisfelijke beftellingen of met eenig handwerk onledig, de vaders hunne gewone bezigheden vervolgende, of ook ter verademing zich in de kinderfpelen van hunne kleine lievelingen mengende. Vele ouderen van jaren poogden door de verkwikking van eene korte fluimering de afgematte ligchaamskrachten te herftellen, terwijl jongeren hunne woningen verlaten hadden, om hunne vrienden en bekenden te gaan bezoeken, of ook uit eene weldadige beweging voedfel voor hunne gezondheid te ontleenen. In vele huisgezinnen waren de leden reeds om de gezellige theetafel verzameld, of gereed zich aan dezelve te vereenigen; in andere zat een gulle vriendenkring, in fchuldelooze vrolijkheid, nog om den ruimer toebereiden disch bijeen. Een groot deel van het opkomend geflacht was, zonder zorge voor zichzelven, of van de zijde hunner ouderen en bloedverwanten, in onderfcheidene fcholen, van welke zich niet minder dan tien, op kleineren of groo-

te-

Vinkeles, del. Vinkeles, & Vrydag, sculp.

,

kruid.

teren afſtand, in den omtrek van het doodelijk vaartuig bevonden, tot het ontvangen van onderwijs in de noodzakelijkſte kundigheden bijeenverzameld. Dus was alle denkbeeld van gevaar van een' ieder verre verwijderd, toen op één allerverſchrikkelijkst oogenblik, volgens de vrij eenparige aanwijzing der door den ſchok alleen tot ſtilſtand gebragte uurwerken, omſtreeks kwartier over vier uren na den middag, deze kommerlooze gerustheid voor ſommigen in een plotſelijk en geweldig uiteinde, voor anderen in een' langzaam folterenden marteldood, voor zeer velen in radelooze wanhoop en de onlijdelijkſte ziels- en ligchaamsſmarte, voor allen in de akeligſte verbijstering, den verſcheurendſten weedom verkeerd werd. Het buskruid, in het niets kwaads voorſpellend vaartuig heimelijk verborgen, vatte door eene onbekende en waarſchijnlijk nimmer te ontdekken oorzaak, maar gewisſelijk door eene verregaande roekeloosheid, althans gedeeltelijk, vuur, barstte met een blikſemend licht, gevolgd door een' doffen, knallenden donderſlag, en door eene dikke, breede,

hoog opſtijgende en ſtikdonkere wolk van rook, welke alles in de rondte als met doodſchaduwen overdekte, los, deed het vaartuig met al, wat op hetzelve was, in ſpaanders en flenteren in de lucht vliegen, joeg in den omtrek het hevig beroerde water op een' merkelijken afſtand ter grachten uit, verbrijzelde een deel der wallen en der leningen der naastbijzijnde bruggen, ſcheurde de boomen van hunnen wortel af, deed de naastgelegene gebouwen op hunne grondvesten waggelen en met een ontzettend gekraak, geheel of gedeeltelijk, op de hoofden hunner, door den ſchrik des jongſten dags bemagtigde, bewoneren inſtorten, ontblootte meer afgelegene van hunne daken, maakte de bindſelen los, deed de muren ſplijten en inbuigen, vernielde glasramen, deuren en een deel des huisraads, en deed, door eene meerdere of mindere nederſtorting der dakpannen, en ſcheuring der muren, door eene geheele of gedeeltelijke verbrijzeling der glazen en roeden, het openſlaan of barsten van deuren en meer ſoortgelijke verſchijnſelen, zijne vernielende woede ſchier door de

de gansche ſtad gevoelen. Verbijsterende ontſteltenis greep natuurlijk allen op dit ſchrikverwekkend voorval aan. Wie onbeſchadigd, of ſlechts ligtelijk gekwetst, (het getal der laatſten was, gelijk zich denken laat, verbazend groot) in ſtaat was te vlugten, vloog ten huize uit, in het denkbeeld, dat de ramp, van welke niemand den aard of de uitgeſtrektheid kende, alleen zijne eigene woning getroffen had. Het gezigt der evenzeer geteisterde buurwoningen verdreef terſtond deze dwaling, en, terwijl de een den anderen in den pijnlijkſten angst naar de oorzaak en natuur des ongevals vraagde, verſpreidde zich weldra de akelige mare van de allerverſchrikkelijkſte verwoesting, op de aangeduide ſtreek des Rapenburgs en in haren omtrek aangerigt; van welke de eigenlijke aanleiding nogtans, ſchoon de meesten reeds op het ſpringen van buskruid dachten, nog verſcheidene uren in het onzekere bleef. Deels door den drang der hartelijkſte deelneming en liefderijkſte hulpvaardigheid, deels door den nog magtiger' aandrang der folterendſte onrust over het lot derzulken, aan wie

zij

zij door de teederste betrekkingen verbonden waren, gedreven, snelde eene menigte naar de plaats der ijsselijkste vernielinge toe. Boven alle beschrijving akelig en zielverpletterend was het tooneel, 't welk zich hier aan het gezigt opdeed. Aan de eene zijde van de Koepoortsgracht tot in de nabijheid der Garenmarkt, aan de andere van de Nieuwsteeg tot voorbij de Langebrugge nevens den Saaihal, vertoonde het Rapenburg, nog korts met eene reeks der fraaiste en hechtste gebouwen versierd, thans niets anders dan ongelijke bergen van vormeloos puin, meest allen in eene schuins afhellende rigting tot den wal uitgestrekt, waarop half geknotte boomen, balken, deuren, kozijnen, steenklompen, lijstwerk en wat zich hierbij meer laat denken, in eene woeste mengeling, op, nevens en door elkander lagen, en aan welker uiterste einden heele of halve geraamten van huizen, ieder oogenblik, met instorting dreigden. Dan wat was alle deze akeligheid in vergelijkinge van die, welke het gezigt van zoo vele vaders, moeders, echtgenooten, zusters, broeders, kin-

kinderen of bloedverwanten inboezemde, die, met bleek beſtorven, of door bloed en ſtof bekrozen gelaat, met ſtijve en verwilderde oogen, loshangende haren, half verſcheurde kleederen, over of in den omtrek der puinhoopen, radeloos en wanhopig, in ſtomme ſmart of onder het hartbrekendst noodgeſchrei, omdoolden, om te zoeken, te vragen, te wroeten naar de dierbaren, die zij wisten of vooronderſtelden, dat levend of dood onder den puin bedolven lagen! ô Men moet die bleeke, doodſche en afzigtige ſchimmen aanſchouwd, men moet de vertwijfeling op hun gelaat geprent gezien, men moet den bangen kreet des gejammers uit hunnen mond gehoord hebben, om zich daarvan een denkbeeld te vormen, aan de afgrijsſelijke waarheid der zake geëvenredigd!

Alleraandoenlijkst in 't bijzonder was het gezigt der door doodsangſten beknelde ouderen, van alle oorden der ſtad toeſchietende ter redding, ware het mogelijk, van hunne lievelingen, welke zich in de ſcho-

ſcholen, het naast aan de plaats der verwoesting grenzende, bevonden. Van de tien ſcholen, volgens het te voren gezegde, op grooteren of kleineren afſtand, in den omtrek dier plaatſe vereenigd, waren inzonderheid vier, uit hoofde van hare ligging, aan het gevaar van vernielinge het meest blootgeſteld geweest. De eerſte was de bloeijende School van het Leydſche Departement *tot Nut van het Algemeen*, ſtaande op den hoek van het Rapenburg en de Langebrugge, naar de zijde van den Saaihal, en dus zeer nabij aan het eigenlijke punt der uitbarſtinge; de tweede eene ſchool voor Joodſche kinderen, op de Langebrugge, achter de eerstgenoemde; de derde die van den jeugdigen ſchoolhouder *A. Verburg*, aan de overzijde van het Rapenburg, kort bij de S. Jakobsgracht naar den kant der Garenmarkt gelegen; de vierde eindelijk de van ouds beroemde Kostſchool van den verdienſtelijken Schoolhouder *J. J. Sneither*, ſedert deszelfs naauwelijks jarig overlijden, door zijne Weduwe met geen onvoorſpoedig gevolg voortgezet, en aan de oostzijde van de Nieuw-

Nieuwſteeg, niet verre van het Rapenburg, gelegen. Van deze ſcholen, in welke men zonder gevaar van vergrootinge ſtellen mag, dat op het tijdſtip der uitbarſtinge omſtreeks honderd vijftig leden van Leydens opkomend geſlacht, meerendeels van de mannelijke kunne, vereenigd waren, lag die *tot Nut van het Algemeen*, welker huizinge te dien tijde, met het gezin van den onderwijzer, eenenzestig perſonen bevatte (*), geheel in puinhoopen, en onder deze verre het grootſte deel van het genoemde getal deerlijk beſtelpt. Door onvermoeide vlijt en wel aangelegde hulp, welke, bij het alles ondernemende en trotſerende der ouderlijke teederheid, de menigte en uitgebreidheid der betrekkingen van de alhier begravenen en de dienstvaardigheid van belangeloos mededoogen, niet kon achterblijven, gelukte het nogtans ten laatſte den onderwijzer met de meesten zijner kweekelingen uit het graf, 't welk hen levend bedolven had, weinig beſchadigd, of althans niet doodelijk gekwetst, te voorſchijn

te

(*) Zie *Leyden in hare ramp*, door J. ROEMER, bladz. 77.

te halen. Twee kinderen echter van den onderwijzer, en negen der leerlingen, en onder deze een meisje, werden dood van onder den puin opgedolven, terwijl een tiende, de zoon eener weduwe, weinige dagen daarna aan de gevolgen jammerlijk overleed.

Gelijk dus hier bij de dankbare vreugde van het grootste deel der ouderen over het behoud hunner lievelingen de troostelooze rouw van anderen, op eene hoogst deerniswaardige wijze, afstak, zoo werd het gejuich der blijdschap door den kreet der hartbrekendste droefheid nog veel sterker verdoofd op de puinhoopen der naburige Joodsche school, onder welke, van een merkelijk kleiner getal, niet minder dan dertien leerlingen, en onder deze vier kinderen van den leermeester, benevens deszelfs echtgenoote, jammerlijk hun graf vonden. Minder was het getal der slagtoffers onder de leerlingen van den jeugdigen kostschoolhouder *Verburg*, daar slechts drie van dezelve onder de puinhoopen omkwamen, terwijl de overigen, deels door de tegenwoor-

woordigheid van geest van een' enkelen onder hen, behouden tot de hunnen mogten wederkeeren (*). Dan des te ijsselijker was het lot van den leermeester en de zijnen, als die, met zijne echtgenoote en nog zeer jong kind, niet dan na eenige uren van het folterendst lijden, onder het puin zijner woninge den jongsten adem uitblies. Getuige van alle deze akeligheden was eene Tante, zelve in den afgrijsselijksten staat, door brokken puin beladen en gedrukt, terwijl zij met haar' arm en zijde op het vuur der theestoof was nedergestort. In dezen allerdeerniswaardigsten toestand werd zij wel, des avonds omstreeks elf uren, nog levend van onder het puin weggehaald; doch overleed, na omtrent eene week van het smartelijkst lijden, aan hare bekomene wonden.

Niet grooter dan op de laatstgenoemde school was het getal der omgekomene leerlin-

(*) Zie het meer omstandig berigt hiervan in het werkje, getiteld: *Leyden in hare ramp* enz., bl. 81 en 82.

lingen op de ſints lang beroemde koſtſchool van de Weduwe *Sneither*, in welke op dat tijdſtip tusſchen de veertig en vijftig kinderen bijeen waren, wier ouderen, op drie na, allen hunne lievelingen, als uit de kaken des doods, aan hunne teederminnende harten zagen terug gegeven. Gelukkig ook kwam niemand van het talrijk huisgezin der ſchoolhouderesſe om het leven, niettegenſtaande hare woning zeer zwaar beſchadigd was, gelijk ook ditzelfde geluk niet ſlechts den verdienſtelijken, doch ſedert, helaas! overledenen koſtſchoolhouder *van Bemmelen*, in de niet verre verwijderde Klokſteeg wonende, met de zijnen, maar ook aan alle deszelfs leerlingen wedervaren mogt, welke laatſten, door eene weldadige ingeving en beſturing, den langſten, maar van achteren alleen veiliggeblekenen weg inſlaande, door de woning uit het ſchoolvertrek naar de ſtraat, en met name naar het Pieterskerkplein ontvlugtten. Ook op de overige, in den omtrek gelegene Scholen verloor gelukkigerwijze niemand het leven.

Het

Het verslag omtrent het lot der naast aangrenzende verzamelplaatsen van Leydens jeugd heeft ons ongevoelig de orde des tijds eenigermate doen vooruitloopen, en van het tooneel der grootste verwoestinge meer of min verwijderd. — Nadat de verbijstering van den eersten schrik een weinig geweken was, en radelooze vertwijfeling voor kloekmoedige hulpvaardigheid had plaats gemaakt, begon men hoe langs hoe algemeener ijverige en wel overlegde pogingen aan te wenden tot redding, ware het mogelijk, van de ongelukkigen, die nog levend onder de puinhoopen mogten bedolven liggen. De waakzaamheid en moed der Regeringe, kort na de uitbarsting in aller ijl bijeenvergaderd, en de goede burgerij door eene gepaste afkondiging tot bedaardheid, orde en kloekmoedigheid hebbende aangemaand, gelijk ook die der gewapende burgermagt, welke, onder de bevelen van haren verdienstelijken Kolonel, den sedert tot Ridder verhevenen Wethouder P. CUNAEUS, spoedig onder de wapenen kwam, en, tot handhaving der orde, in den omtrek der verwoestinge post vatte,

bragten niet weinig toe, om de algemeene verslagenheid in zoo verre op te beuren als noodig was ter reddinge van die genen, wier behoud nog niet geheel hopeloos scheen. Ja niet weinigen werden er gevonden, die, als 't ware uit den rampspoed zelven moed scheppende en door de overspanning van hunne aandoeningen tot eene alle gevaar trotserende heldhaftigheid opgevoerd, door hun voorbeeld ook anderen eenen bedaarden en tegelijk onverschrokken' heldenmoed inboezemden. De spoedig invallende duisternis, welke, bij het deinzige en betrokkene der lucht, zelfs niet door het flaauwere sterrenlicht verhelderd werd, maakte het werk der reddinge, op zich zelve reeds hoogst moeijelijk, nog veel bezwaarlijker. Tot vermeerdering der akeligheid en vermindering der mogelijkheid van reddinge ontstond er weldra op onderscheidene plaatsen brand in het puin der ingestorte woningen, deels door de brandende stukken van het vaartuig, deels door de welvoorziene vuurhaarden veroorzaakt, welke in den algemeenen bajert tusschen allerlei, meest brandbare voorwerpen

pen verzonken lagen. Het gelukte nogtans (dank zij den wel beſtuurden en onverſaagden ijver van hen, wien het toevoorzigt over het blusſchen des brands is toevertrouwd, en van derzelver onderhoorigen!) niet alleen den gevreesden voortgang der vernielende vlammen te ſtuiten, maar dezelve ook ten laatſte ganſchelijk uit te dooven. Zeer groot intusſchen was hiervan de moeijelijkheid, daar men, geen water uit het Rapenburg kunnende bekomen, genoodzaakt was, door het maken van gaten in de Langebrugge, eene gedempte en overwelfde gracht, hetzelve uit het daaronder ſtroomend water op te halen. Ook werden, niettegenſtaande zoo vele hinderpalen, nog verſcheidene ongelukkigen van uit de graven, waarin zij levend bedolven lagen, meer of min gekwetst, te voorſchijn, en in veiligheid gebragt, 't welk bij ſommigen niet dan door eene ongeloofelijke inſpanning van moed en krachten, door bedaard beleid onderſteund, geſchiedde.

Onder de voorname medewerkende oorzaken ter opwakkering van den moed, ter

bevordering van orde en kalmte en ter verdubbeling van hulpvaardigen ijver, moet bovenal de weldadige tegenwoordigheid van Hollands menschlievenden Koning geteld worden. Gelijk de ſlag en ſchok der uitbarſtinge zich wijd en zijd, zelfs in de over zee gelegene gedeelten van het Koningrijk, in meerdere of mindere mate had doen gevoelen, en bij zeer velen eene angſtige bekommering voor eenig groot onheil, aan het een of ander oord des lands overgekomen, had opgewekt, zoo was de zekere tijding van de verſchrikkelijke ramp, welke Leyden getroffen had, natuurlijkerwijze naar de naastgelegene plaatſen, en met name den naburigen Haag, den toenmaligen zetel van het vorſtelijk hof, binnen weinige uren overgebragt. Spoedig inzonderheid kwam dezelve ter ooren van den Vorst, en wel op een tijdſtip, waarop zij hem het hevigst ontroeren moest, als zich juist onledig houdende met de overweging der geſchiktſte middelen, om de ſedert lang kwijnende ſtad uit haren vervallenen ſtaat op te beuren. Door den drang eener vaderlijke teederhartigheid aange-

gespoord, begaf de Koning zich in aller ijl naar het zoo deerlijk geteisterd Leyden, na vooraf een gedeelte van het Haagsche garnizoen derwaarts gezonden, en tevens het heilzaam en wel beraden bevel gegeven te hebben, dat eenige brandspuiten, voorzien van de noodige manschappen, derwaarts werden overgevoerd. Niet te vrede met hier, op het Raadhuis, den ijver en moed der achtbare Regering, door welverdiende lofspraken, en liefderijke toezegging van alle mogelijk hulpbetoon, aangewakkerd, en, tot eene eerste proeve daarvan, dezelve gemagtigd te hebben, om in zijnen naam, bij openbare afkondiging, eene belooning van tien dukaten uit te loven voor allen, die een' mensch levend van onder de puinhoopen zouden gered hebben; niet te vrede, met zich in veiligheid van de deerlijke gesteldheid der zaken omstandig te doen onderrigten en volgens dit onderrigt dienstige hulpmiddelen en maatregelen te beramen en voor te schrijven, wilde de Vorst in eigen' persoon de natuur en uitgestrektheid der ramp in oogenschouw nemen. Hij begaf zich dan, van een klein

gevolg vergezeld, en door eenige fakkels voorgelicht, naar het tooneel der grootste verwoestinge, klauterde, met trotsering van alle gevaar, over bergen puin, stortte door zijne liefderijke meêwarigheid en zigtbare aandoening troost in de harten der ongelukkigen, die hem omringden, verdubbelde door zijne aanmoediging den ijver dergenen, die op reddinge van bedolvenen uit waren, en stak zelf daartoe behulpzame handen uit. O welk Leydenaar, die op dit oogenblik zijnen Koning op het rookend puin zijner Stad deszelfs eigen zoo dierbaar leven zag in gevaar stellen, en, met de uitdrukking der hartelijkste deelneming op zijn gelaat, zich tot alle hulpbetoon door woorden en daden bereid verklaren, zegende niet in zijn hart met de vurigste dankbaarheid eenen Vorst, die zich zoo geheel den Vader van zijn volk betoonde! Gewisselijk de Hoogleeraar *Rau* was niet anders dan de tolk van het algemeene gevoelen, toen hij den Vorst, op het puin zyner woninge tot hem naderende, met een diep getroffen hart toeriep: *Sire, gij zijt een Engel uit den hemel gezonden, tot*

troost

LEYDEN,

Proefdruk

troost der ongelukkigen (*): en met regt mogt de maker van het bovenſtaande dichtſtuk zingen:

De paarlenglans bezwijkt, dien we om uw kroon zien gloeien
ô Hollands dierbre Vorst! voor zulk eene eedle daad.
Ach! Leyden ziet dit uur uw hart door de oogen vloeien,
En biedt u 't Hollandsch hart, dat ſteeds voor weldoen ſlaat.

Na op de plaats zelve verſcheidene nuttige verordeningen gemaakt te hebben, hield zijne Majeſteit zich verder den geheelen nacht bezig met het beramen van middelen, om de ramp der ongelukkige burgerij, zoo veel mogelijk, te verzachten, en keerde niet voor zes uren in den morgen naar den Haag te rug, gevolgd van de dankbare zegeningen der overheid en ingezetenen. Onder de dadelijke hulpbetooningen, door den Vorst reeds den eerſten nacht aan Leydens burgeren bewezen, verdient nog gemeld te worden, dat zijne Majeſteit zijnen eerſten Chirurgijn, den Heer *Ger-*

(*) Zie de *Aanteekeningen* op de keurige en zaakrijke *Lofrede op* S. F. J. RAU, *door* J. TEISSEDRE L'ANGE, bladz. 140.

Geraud herwaarts zond, om de gekwetſten te helpen verzorgen, gelijk tot hetzelfde menschlievend einde ook eenige Leden van het Geneeskundig Beſtuur (*), met het noodige tot verbinding der gewonden toegerust, naar Leyden ſpoedden. Uitnemend kwam de weldadige ijver dezer menſchenvrienden den ongelukkigen te ſtade; want, hoe loffelijk ook zoo de ſtedelijke Heelmeesters, als de verdienſtelijke Geneesheeren en Chirurgijns van het Militair Hospitaal (†), even buiten deze ſtad gevestigd, zich tot bijſtand der ongelukkigen kweten, was echter het getal der hulpbehoevenden te groot, dan dat zij aan allen tijdige hulp bewijzen konden. Dan, terwijl wij aan de kunde en hulpvaardigheid dezer edele mannen de welverdiende hulde toebrengen, kunnen wij niet voorbij hier insgelijks met dankbaren lof te gedenken aan

(*) Met name de Heeren SCHEIDLER, STARK en VAN MEERTEN.

(†) Met name de Heeren REICH, SEBASTIAAN en PFLUG. De eerſte werd ſedert, tot genoegen van allen, die zijne verdienſten kennen, met het eereteeken der Koninklijke Orde van Holland verſierd.

aan den onvermoeiden en verſtandig beſtuurden ijver, waarmede de Staatsraad en Hoogleeraar *Brugmans* zich, zoo in den eerſten nacht als vervolgens, de verzorging inzonderheid van minvermogende gekwetſten aantrok, hun ſpoedig, onder goedkeuring van den Koning, de noodige zalen in het onder zijn toezigt ſtaande Hospitaal deed inruimen, en al het noodige ter genezing en verkwikking op het rijkelijkst toedienen; aan de altijd bereidvaardige, dikwerf voorkomende menſchenliefde, waarmede hij waardige ongelukkigen aan de bijzondere weldadigheid en edelmoedigheid van den Vorst, met wiens vertrouwen hij met zoo veel regt vereerd werd, op het dringendst aanbeval. — Doch het wordt tijd, dat wij nogmaals tot het voorgevallene op den eerſten avond en nacht terug keeren.

De twee groote voorwerpen der algemeene werkzaamheid waren, gelijk wij reeds te voren gemeld hebben, de bluſſching van den ontſtanen brand, welke, niet voor 's morgens omſtreeks vijf uren, geheel werd uitgedoofd, en de redding der

der ongelukkigen, die onder de puinhoopen bedolven lagen. De pogingen, hiertoe aangewend, waren, gelijk ons reeds uit het verflag omtrent de naastgelegene fcholen bleek, in geenen deele zonder vrucht. Ook elders werden dezelve, geheel of gedeeltelijk, met een' gelukkigen uitflag bekroond. Zoo mogt het den Hoogleeraar *Rau*, door een weldadig beftuur der Goddelijke Voorzienigheid in tijds van zijne woning, voor welke het noodlottig vaartuig gelegen was, verwijderd, dan, helaas! nog voor den afloop van datzelfde rampfpoedig jaar, tot onherftelbaar nadeel van de Hoogefchool, de Kerk, en bovenal de zijnen overleden, door bedaarden moed gelukken, zijne echtgenoote met een zijner kinderen (de overige waren elders in veiligheid) benevens de zwangere gade van zijnen behuwdbroeder, den Graaf van *Randwyck*, en drie dienstboden, mitsgaders een arm kind, dat foup was komen halen, levend en de drie eerstgenoemden onbefchadigd, van onder de puinhoopen te voorfchijn te halen; doch zijn behuwdbroeder zelf, gelijk ook de verdere dienstboden,

wa-

waren, voor hunne opdelving, reeds de deerlijke ſlagtoffers der uitbarſtinge geworden (*). Ook de Heer *van Staveren* met zijne echtgenoote, en de voedſter van deszelfs kind werden uit het graf, 't welk hen levend als verzwolgen had, de beide laatſten echter zwaar gekwetst, in het leven terug gebragt; doch de dood van haren zuigeling deed de ongelukkige moeder bij de hevige ligchaamsſmarten, door welke zij gefolterd werd, ook geene min foltcrende zielenſmarten lijden. In de naastgelegene woning van den Heer *Romswinckel* werd de Student *Muntendam* mede uit den engen kerker, waarin hij bekneld was, nog gelukkig verlost; dan de dochter van dien Heer, welke aan zijne zijde was gezeten, werd, helaas! verpletterd gevonden. Het geluk van het dreigend doodsgevaar, zonder zorgelijke kwetſingen, te ontkomen, mogt ook den Heer *Krane* en zijne echtgenoote, in het achterſte gedeelte hunner woning, welke ſchuins over de

(*) Een meer omſtandig berigt hiervan is te vinden in de *Aanteekeningen* op de bovengemelde *Lofrede* op RAU, bladz. 136 en volgg.

de legplaats van het doodelijk vaartuig ſtond, door het inſtortend puin overſtelpt, ten deel vallen, wordende echter hunne blijdſchap over dit behoud door het deerlijk ſneven eener geliefde en waardige moeder op het grievendst verbitterd. Aan het huis van den Heer *Hubrechts*, op de Garenmarkt gelegen, was het vertrek, waarin die Heer met twaalf zijner vrienden aan het middagmaal gezeten was, ingeſtort; ook hier werden, met uitzondering van den achtenswaardigen Gastheer en Mevrouw *van Alphen* met hare dochter, en den huisknecht, door eenen balk verpletterd, de verdere aanzittenden gelukkig van onder de ingevallen zoldering gered. Dan, hoezeer het ook gelukken mogt de genoemde en nog eenige andere perſonen als 't ware aan hunne graven te onttrekken, was echter het getal nog grooter van de zulken, wier reddinge of te vergeefs beproefd werd, of, 't welk omtrent de meesten het geval was, met geene mogelijkheid beproefd kon worden. Die woningen toch, welke het naast bij het doodelijk vaartuig ſtonden, waren, althans wat derzelver voorſte gedeelten

aan-

aangaat, geheel in een' ſteilen, naauwelijks beklimbaren berg van puin verkeerd. Van hier was het onmogelijk den ongelukkigen, die, naar alle waarſchijnlijkheid, onder dien berg begraven lagen, eenige hulp toe te brengen: ja zelfs kon de poging daartoe, door eene, bij het onzeker wegruimen der onder, nevens en op elkander liggende brokken, ligtelijk veroorzaakte nederſtorting van het een of ander van dezelve, voor den ellendigen, in wien het leven nog niet was uitgebluscht, welligt doodelijk worden. Allerdeerniswaardigst intusſchen was de toeſtand derzulken, die den een' of anderen hunner dierbaarſte bloedverwanten of vrienden, onder deze puinhoopen vermoedelijk begraven, te betreuren hadden, door de wreede onzekerheid bovenal, waarin zij zich bevonden, of die dierbaren door den ſlag der uitbarſtinge op eens het leven verloren hadden, dan of zij misſchien eenen langzamen marteldood hadden verduren moeten, of eindelijk onder de puinhoopen, in den verſchrikkelijkſten angst, te vergeefs naar het einde van een allerſmartelijkst leven zuchtten.

ten. Hoogst beklagenswaardig inzonderheid was uw toeſtand, edele en achtenswaardige *Bennet*, zoo korts nog een der gelukkigſte, thans de rampzaligſte der echtgenooten! – Deze kundige en beroemde geneesheer en natuurkenner, en, 't geen oneindig meer zegt, deze belangelooze menſchenvriend en echte werkzame Christen had verſcheidene jaren met de even deugdzame en godvruchtige *Magdalena Maria Tak* geleefd in eene echtverbindtenis, aan welke alleen de zegen van kinderen ontbrak, om den naam van volmaakt gelukkig te mogen dragen. Eén in gevoel voor natuur en godsdienst, één in ſmaak voor nuttige wetenſchap en fraaije kunſten, kenden beide echtgenooten geen grooter genoegen dan in elkanders bijzijn en verkeeringe; en zelden gebeurde het, dat de een buiten den anderen eenig vermaak genoot. Dit zeldzaam geval echter had juist dezen dag plaats. Om half een uren was de Heer *Bennet* met zijnen vriend, den braven en kundigen geneesheer *R. de Kruyff*, naar den *Haag* vertrokken, om bij den vermaarden Regtsgeleerde *van der Spijk*, den vriend

vriend van beider jeugd, een huisfelijk feest te gaan bijwonen. Hoezeer in de blijde hoop verkeerende van elkanderen, den volgenden dag, in welſtand weder te zullen omhelzen, hadden echter de beide echtgenooten met meer dan gewone aandoenlijkheid affcheid genomen, even als woelde in hunnen boezem reeds een donker voorgevoel der naderende, eeuwige ſcheiding. De ligte indruk van zwaarmoedigheid, hierdoor te weeg gebragt, was echter bij den Heer *Bennet*, door het vervrolijkend gezelfchap van zijnen vriend en de verdere vreugde van dezen feestelijken dag, ſpoedig geheel verdwenen; en nog zat hij (zoo onkundig is vaak de mensch van 't geen hem treft!) in ongeſtoord genoegen en ſchuldelooze vrolijkheid aan den vriendſchappelijken disch ter neder, toen reeds zijne echtgenoote en met haar de vreugde zijns levens onder het puin zijner ingeſtorte woninge begraven lag. Weldra echter verſtoorde de tijding van Leydens ramp ook het genoegen van dezen vriendenkring, wekkende bij allen eene diepe verſlagenheid, en bijzonderlijk het hart van den

teederlijk minnenden echtgenoot, hoezeer niet dan langzamerhand van de natuur en uitgeſtrektheid van het ongeluk, in 't welk hij op eene zoo ijsſelijke wijze deelde, onderrigt, door den folterendſten angst, de bitterſte droefheid verſcheurende. Onder het geleide der vriendſchap naar Leyden teruggekeerd, ijlde de rampzalige naar de plaats zijner woninge; dan, helaas! ook deze zelfs was ſchier geheel onkenbaar voor hem geworden. Daar ſtond nu de nog korts zoo hoogst gelukkige, maar thans bijna tot wanhoop gebragte echtgenoot, in de duisternis van eenen ſterreloozen nacht, alleen verhelderd door het ontzettend licht der aan onderſcheidene kanten oprijzende vlammen, en het ſchijnſel van eenige ginds en herwaarts rondgedragene flambouwen, op het puin zijner woninge, op de wrakken van zijne bezittingen, en zijne boek-, natuur- en kunstverzamelingen, en ('t geen in verſchrikkelijkheid al het verſchrikkelijke te boven gaat) op het misvormde lijk van zijne teederlijk geliefde echtvriendin, van wier leven, of dood nogtans (hoe waarſchijnlijk de laatſte ook was) niemand

hem

hem zeker befcheid kon geven. Daar doolde hij, door angst en weedom als verwilderd, rond, haren dierbaren naam gedurig uitroepende, en te vergeefs haar, levend of dood, zoekende op te fporen. Eerst na eenige dagen, welke hij in dezelfde zielsgefteldheid, en met den geest eeniglijk op het wedervinden zijner gade gevestigd, grootendeels op het puin zijner woninge doorbragt, werd het gedaanteloos overfchot der dierbaarfte echtvriendin opgedolven, en maakte de folterendfte onzekerheid voor de wreede zekerheid van het onherftelbaar verlies zijner beste levensvreugde plaats. ô Mijn God! hoe hoogst ellendig ware 's menfchen lot hier beneden, indien Gij hem door uwen Zoon geene verzekerde uitzigten geopend hadt op eene eeuwigheid, waarin al het hier geleden kwaad voor den deugdzamen duizendvoudig vergoed zal worden!

De toeftand van den braven en deerniswaardigen *Bennet* was, in meerdere of mindere mate, die van verfcheidene ingezetenen van het ongelukkig Leyden. Hoe

verfchrikkelijk was niet inzonderheid deze eerfte nacht voor eene *Sufanna Tak*, welke in eenen nog zeer jeugdigen leeftijd, door het plotfelijk fneven eener waardige en zorgvuldige moeder, federt vele jaren weduwe, op eens geheel ouderloos werd; voor de beide in de ftad woonachtige dochters van de achtenswaardige Mevrouw *Pompeyra*, die deze aangebedene moeder op het onverwachtst en vreesfelijkst van haar hart gerukt zagen; voor den eenigen zoon van den grijzen en verdienftelijken Hoogleeraar *Kluit*, die, terwijl hij, als hoofd der Regeringe, de algemeene belangen moest verzorgen, een post, dien hij met voorbeeldelooze kloekmoedigheid te roer ftond, het vermoedelijk en naderhand maar al te waar bevonden, rampzalig omkomen van twee dierbare ouders te betreuren had; voor de nog onmondige en reeds moederlooze zonen van den niet min verdienftelijken Hoogleeraar *Luzac*, naar alle waarfchijnlijkheid, naderhand, helaas! in treurige zekerheid verkeerd, omftreeks de woning van zijnen vriend *Bennet*, dien hij een bezoek wilde geven, het deerlijk flagtoffer

der

der uitbarftinge geworden; voor eene weduwe *Opftal* eindelijk, (want wie vermag de ganfche reeks van ongelukkigen op te noemen?) wier jeugdige en beminnelijke dochter in de woninge van den Heer *van Struik*, het graf van zoo vele, in gulle vrolijkheid verzamelde dischgenooten (*), in den eerften bloei haars levens, ook het hare gevonden had! En waar was in geheel Leyden fchier het huisgezin, waarin deze eerfte nacht niet onder de bangfte en fmartelijkfte aandoeningen en in een' akeligen ftaat werd doorgebragt? Reeds de fchrik, door het vreesfelijk ongeval veroorzaakt, en het gevoelig mededoogen met zoo vele omgekomene, deerlijk gekwetfte

(*) De eenige dochter van dezen Heer was, met haren echtgenoot, des morgens uit den Haag gekomen, om haar eerfte kind, nog geen negen weken oud, aan de grootouders te vertoonen. Deze hadden, ter bijwoning van dit huisfelijk feest, eenige vrienden ten middagmaal genoodigd. Allen, op het tijdftip der uitbarftinge nog aan den disch gezeten, werden met het verdere gezin (flechts ééne dienstmaagd uitgezonderd) onder de puinhoopen deerlijk begraven.

kwetſte, van de dierbaarſte bloedverwanten geweldig beroofde, of van huis en have uitgeſchudde medeburgers, gevoegd bij den angst over de nog te duchten zijnde gevolgen, bij het voortduren van den hier en daar ontſtanen brand, moest'het gemelde uitwerkſel alomme te weeg brengen; hierbij kwam nog, dat de meesten tot dezen of genen der geſneuvelden, gewonden of beroofden in eenige nadere betrekking ſtonden, zeer velen hunne huizen met deerniswaardige vlugtelingen, en in deze met tooneelen van jammer en ellende vervuld zagen, terwijl eindelijk de meer of min geteisterde ſtaat der woningen zelve, van welke vele naauwelijks een enkel vertrek bevatten, geſchikt om het huisgezin tegen de onguurheden van het weder te beſchutten, het verblijf in dezelve, in de koude van eenen winternacht, op zichzelf alreede hoogst akelig maakte. Niet weinigen zelfs bragten den nacht door in woningen, welke, door het inzakken van zolderingen, de dreigende inſtorting van muren en andere gevaarſpellende verſchijnſelen, bij het licht van den volgenden morgen eerst vol-

volkomen zigtbaar geworden, eene zeer onveilige verblijfplaats bleken opgeleverd te hebben, en uit dien hoofde door hare beangftigde bewoners vol fchrik verlaten werden.

De aanbrekende morgen, hoe zeer ook, om de ijsfelijkheid van dezen eerften nacht, met een bang verlangen te gemoet gezien, bragt echter weinig troost aan, maar ftrekte veeleer, om de verfchrikkelijkheid der ramp, voor welke de duisternis fpoedig als 't ware een gordijn gefchoven had, in klaarder en ontzettender licht te ftellen. Niet alleen leverde de ftreek, waar de uitbarfting was voorgevallen, het deerlijk tooneel van eene der aanzienlijkfte buurten, geheel in een' puinhoop verkeerd, maar ook de ganfche ftad vertoonde de akelige beeldtenis van eene door vijandelijke kogels en bommen jammerlijk vernielde plaats. Wel verre intusfchen van zich aan eene werkelooze neêrflagtigheid over te geven, toog men van alle kanten ijverig te werk ter wegruiming van puin, opdelving der lijken, berging van goederen

 en

en afwending van nieuwe ongelukken door het onderſtutten of omverhalen van die woningen of gedeelten van woningen, welke met een dadelijk gevaar van inſtortinge dreigden. Krachtiglijk werkte ook hier het voortreden der Overheid tot opbeuring van den moed der burgerij, die, (om met den zinrijken *Hooft* te ſpreken) naar mate zij zich manhaftiglijk of ſlappelijk draagt, een zelfde wijze op haren wandel ſtelt. De Magiſtraat toch, hoe gevoelig ook verſcheidene van deszelfs leden, door het verlies van dierbare bloedverwanten, in de ramp gedeeld hadden (*), bleef met eene hoogst

(*) De Preſident van Wethouderen, de Heer *W. P. Kluit*, had zijne beide ouders, onder de puinhoopen begraven, een ander, de Heer *van Swieten*, den dood van een zijner twee dochtertjes, terwijl de tweede, allerzorgelijkst gekwetst, doch ten laatſte boven verwachting gelukkig herſteld, dagelijkſche bekommering baarde, een derde, de Kolonel *Cunaeus*, het verlies zijner moeder te betreuren. Van de Leden van den Raad en het Collegie van Schepenen had de Heer *Hubrechts* zijnen vader, de Heer *Luzac* zijnen broeder, de Heeren *Mess*, *van Oudendorp Chimaar* en *de Mey*, elk een veelbelovend zoontje verloren, ter-

hoogst loffelijke trouw en kloekmoedigheid aanhoudend werkzaam ter verligting van den algemeenen nood, en voorkoming van nieuwe onheilen. Op hun bevel en onder hun toezigt namen niet alleen de ftedelijke werklieden het werk der opruiming van het ter nedergeworpene, en onderftutting of omverhaling van het waggelende met ijver en beleid ter hand, maar ook zocht der Regering door heilzame verordeningen de ongelukken af te weren, welke uit het onvoorzigtig gebruik van brood en andere eetwaren, met glas vermengd, ontftaan konden, en voorzag met vaderlijke zorgvuldigheid in de behoeften der ongelukkigen, die door de ramp van huisvesting en beftaan beroofd waren, waartoe de liefderijke milddadigheid van Hollands Koning, tot dat oogmerk eene aanzienlijke fom, zoo uit zijne bijzondere als de algemeene fchatkist (*), verftrek-

ken-

terwijl de Heeren *W. J. van Noort* en *Verfchuur* hunne woningen vernield zagen, en de eerfte bovendien met zijne echtgenoote merkelijk gekwetst was.

(*) Te weten, uit de eerfte eene fom van *f* 30,000, uit de laatfte van *f* 100,000.

kende, hen in ſtaat ſtelde. Deze loffelijke voorgang wekte den ijver en het hulpvaardig medelijden krachtig op; en niet alleen zag men gehuurde werklieden, maar ook menſchen van hoogeren ſtand en aan ligchamelijken arbeid ongewoon, op en omſtreeks de puinhoopen, met de werklieden in kracht en vaardigheid wedijveren. In 't bijzonder blonk hier de werkzame menſchenliefde der ſtuderende Jongelingſchap, met den afloop der kersvacantie, op den noodlottigen avond voor het grootſte gedeelte naar Leyden teruggekeerd, op het roemrijkst uit. Van alle zijden naar de plaats der verwoestinge toegeſchoten, leenden zij den ongelukkigen hunne handen en armen tot het opdelven hunner dierbare dooden, of ter redding van het overſchot hunner bezittingen, en waren hierin bezig met eenen ijver, eene inſpanning, welke de krachten der meesten zigtbaar overtroffen. Ja, uitgelezene ſchaar van Vaderlandſche Jongelingen, gelijk het allezins prijzenswaardig en zedig gedrag, ſedert verſcheidene jaren door u gehouden, u regt

regt gaf, en nog bij voortduring geeft, om aan de kweekelingen der verdere geleerde fcholen in dit Koningrijk, als voorbeelden van naarftigheid en ingetogenheid, te worden voorgefteld, zoo bekroonde en voltooide inzonderheid uw gedrag bij Leydens onvergetelijke vernielinge uwen roem, de harten der dankbare burgerij ten naauwfte aan u verbindende, en aan allen een ontwijfelbaar bewijs opleverende voor de waarheid van het bekende zeggen des dichters, dat de getrouwe beoefening der fraaije wetenfchappen de zeden verzacht, en alle ruwheid en ongevoeligheid verbant!

Bij al den ijver nogtans der onderfcheidene klasfen van Leydens ingezetenen, was er op verre na geene genoegzame hulp voorhanden, zoo om het werk der opruiminge met de vereischte kracht door te zetten, als inzonderheid om het verbazend aantal van geteisterde huizen, althans in eenen eenigzins bewoonbaren ftaat te brengen. Uitmemend kwam derhalve de vaderlijke zorg des Konings te ftade, door wiens beftel, reeds op den 13 Januarij, eene menigte van Haag-

Haagſche werklieden herwaarts kwam; welk voorbeeld kort daarna door de Regeringen van verſcheidene naburige ſteden gevolgd werd. Thans leverde elke dag een ſchier gelijkſoortig tooneel van woelige en treurige werkzaamheid, zoo op de ſtreek der verwoestinge, als in de verdere gedeelten der ſtad. Hier zag men werklieden met ſpade en houweel het puin wegruimen, terwijl anderen hetzelve naar in de gracht liggende ſchuiten voerden, om het vervolgens op daartoe geſchikte plaatſen bijeen te brengen. Elders zag men een of meerdere lijken, onder het omwroeten der puinhoopen opgedolven, naar eene door de Overheid daartoe verordende plaats, van waar de nabeſtaanden dezelve tot zich konden nemen, op de ſchouders van eenige werklieden henen dragen; een allerdeerlijkst ſchouwſpel, 't welk zich vele dagen bij vernieuwinge opdeed, daar verſcheidene geſneuvelden, eerst omtrent eene week na het vernielend ongeval, werden opgegraven. Daar zag men er bezig met het in veiligheid brengen van gevondene kostbaarheden, of het wegvoeren van geſchonden

huis-

Vinkeles [partly obscured by fold] Vinkeles & Vogelaar sculp.

...penburg [partly obscured by fold]

huisraad, gehavende boeken, gescheurde handschriften: ginds ijverden anderen, om de huizen, welker geteisterde staat geene verdere inwoning gedoogde, van de daarin beslotene goederen te ontledigen. Elders hoorde men de ploffende nederstorting van muren, ter voorkoming van grooter onheil omverre gehaald; of zag men de onderstutting van waggelende gevels of wanden met ijver ter hand nemen. In de verdere gedeelten der stad bespeurde men eene aanhoudende drokte met de beschadigde woningen, althans in zoo verre, te herstellen, dat derzelver bewoners tegen de onguurheden der lucht, hunne goederen tegen bederf beschut waren. Ter meerdere bevordering van orde en ter krachtiger stuiting van de afschuwelijke pogingen eener verfoeijelijke hebzucht, om zich uit de algemeene ellende te verrijken, werd het werk der opruiminge, reeds den 15 Januarij, onder het bestuur van Fabrijkmeesteren gebragt, en vervolgens door zijne Majesteit, die ook der stedelijke Regering den Ridder, Mr. *J. D. van Slingeland* als haren Commissaris toevoegde, de Ridder *Gevers*

van

van Endegeest, onder meer anderen bovenal door den Heer *Hoppeſteyn* krachtdadig bijgeſtaan, aan het hoofd daarvan geſteld.

Inmiddels ſtroomde, reeds den eerſten dag na het ontzettend ongeval, en meer nog de daarop volgende dagen, eene groote menigte van onderſcheidene plaatſen naar de verwoeſte ſtad, om ooggetuigen te zijn van de verſchrikkelijke uitwerkſelen eener ramp, waarvan de ſpoedig verſpreide mare door geheel het vaderland de bangſte ontſteltenis, de levendigſte deelneming had opgewekt. IJzing en ſchrik beving hen bij het betreden der alomme met glasſcherven bedekte ſtraten, bij het gezigt der met planken, in ſtede van ramen, toegeruſte huizen, en vooral bij het naderen tot de omſtreken der eigenlijke verwoeſtinge, waarbij zij zich, reeds op een' merkelijken afſtand, met inſtorting van nederhangende venſters, waggelende ſchoorſteenen en gevels, of half vernielde daken bedreigd zagen, terwijl de plaats zelve en haar naaſte omtrek niets dan woeſte ſteenklompen en puin-

puinhoopen aan hun ontfteld gezigt vertoonde. Zij inzonderheid, die de ftad te voren gekend hadden, konden Leyden in Leyden niet wedervinden. Zelfs de ongevoeligften ftortten hier tranen van het hartelijkst mededoogen; en ook de ligtzinnigften voelden zich onwillekeurig bemagtigd door eenen diepen en ontroerenden indruk van de nietigheid en onbeftendigheid van al het ondermaanfche, op het gezigt van zoo vele trotfche gebouwen, op één oogenblik in gedaanteloos puin verkeerd, van zoo veel prachtig en kostbaar huisraad, plotfelijk verbrijzeld en vergruisd, op de gedachte bovenal aan zoo vele menfchen van allerlei rang, ouderdom en kunne, op het eene oogenblik nog zorgeloos, welvarend en in vrolijkheid ter nedergezeten of daar henen gaande, en op het volgende alreeds den alvernielenden dood ter prooije geworden. Hierin eindelijk kwamen allen overeen, dat het gerucht, anders altijd behagen fcheppende, om vooral het kwade verre boven de waarheid te vergrooten, in dezen de uitgebreidheid en akeligheid der verwoeftinge niet

zoo

zoo schrikkelijk had afgemaald, als dezelve zich met der daad aan hun gezigt vertoonde.

Zekerlijk bragten deze gewaarwordingen der menigte van ooggetuigen, welke uit verschillende oorden naar Leyden zamenvloeiden, door elk hunner bij zijne terugkomst aan de zijnen medegedeeld, niet weinig toe, om de algemeene bereidvaardigheid ter verzachting van het ongeluk der deerniswaardige stad nog levendiger en grooter te maken. Reeds terstond na het ongeval ondervonden de ongelukkige Leydenaars, dat de Hollandsche natie het karakter van menschlievendheid en milddadigheid, waardoor zij zich altijd op het loffelijkst onderscheidde, volkomen behouden had, en, niettegenstaande alle geledene rampspoeden, den voorvaderlijken roem in dezen ongeschonden wilde handhaven. Van onderscheidene plaatsen werden, het zij door bezorging der Regering, het zij door bijzondere Ligchamen, het zij door de liefdadigheid van enkele personen, eetwaren, bouwstoffen, penningen, met een woord

woord alles, wat ter leniging of herstelling van het ongeluk te stade kon komen, naar *Leyden* gezonden. En hoe zoude ook de werkzame deelneming in een zoo afgrijsselijk ongeval minder hebben kunnen zijn onder eene natie, te allen tijde hoogst beroemd door hare weldadigheid, daar zij hiertoe eene zoo krachtige opwekking vond in den voorgang van eenen Koning, die niet alleen, volgens het boven vermelde, reeds terstond zijne schatkist ten behoeve der ongelukkigen opende, gelijk naderhand ook door deszelfs Vorstelijke Gemalin geschiedde (*), maar die tevens in een zijner paleizen eene verblijfsplaats aanbood aan dezulken, die van huis en have beroofd waren, en die aldaar niet alleen het liefderijkst en onbekrompenst onthaal, maar nog bovendien bijzondere blijken van Koninklijke gunst en meêwarigheid ondervonden? Ook de stedelijke Overheid, bedacht op alles, wat ter verzach-

(*) De Koningin, bij het doorrijden diep getroffen over het ongeluk der stad, schonk aan de deerniswaardige bewoners eene som van *f* 10,000.

zachting of herſtelling van de ramp der burgerij kon dienen, verzuimde niet door de pen van eenen man, even beroemd door zijnen ſmaak en welſprekendheid, als door zijne bondige geleerdheid, het hulpvaardig mededoogen der natie ten dien einde in te roepen. Het ſtuk, waarbij deze inroeping geſchiedde, is te keurig en treffend, en levert eene al te getrouwe ſchilderij van de akeligheid en uitgeſtrektheid der verwoestinge, om aan hetzelve, hoezeer ook ons oogmerk anders geene inlasſching van ſtaatsſtukken gedoogt, hier geene plaats te vergunnen. Ziet hier hetzelve.

„ DE MAGISTRAAT DER STAD
„ LEYDEN AAN DE INGEZE-
„ TENEN VAN HET KONING-
„ RIJK HOLLAND."

„ Geen vreesſelijker ramp overkwam „ bij menſchen-geheugen eenig gedeelte „ van ons Vaderland, dan die de Stad *Ley-* „ *den* op den 12 Januarij dezes jaars heeft „ getroffen. Hoezeer ſedert geruimen „ tijd, door de mededinging van magtiger „ na-

„ naburen en door andere oorzaken, van
„ haren vorigen bloei vervallen en aanmer-
„ kelijk verarmd, was zij nogtans, als
„ eene welvarende landſtad, waar het
„ vruchtbaar Rhijnland zijne producten ter
„ markt bragt, en zich van zijne behoef-
„ ten voorzag; als een gezond en aange-
„ naam verblijf, dat door vele gegoede
„ Ingezetenen ter woonplaats verkoren
„ werd; en als de zetel der voornaamſte
„ en beroemdſte Hoogeſchool binnen ons
„ Vaderland, bij de meeste en beste Inge-
„ zetenen van hetzelve een belangrijke en
„ dierbare plek gronds gebleven, waar ve-
„ len de beste jaren hunnes levens in nut-
„ tige bezigheid en genoegen hadden
„ doorgebragt; waar de herinnering van
„ vroegere grootheid en voorouderlijken
„ heldenmoed het hart van den edelden-
„ kenden met vervoering deed kloppen;
„ en waarop allen, zelfs in het midden
„ der algemeene vernedering, met geoor-
„ loofde zelfsvoldoening konden ſtaren."

„ En dit weleer zoo beroemd en geze-
„ gend, dit zoo dierbaar Leyden is, onder

„ het gehengen der Goddelijke Voorzie-
„ nigheid, door ééne noodlottige uitbar-
„ ſting, tot op den rand van deszelfs vol-
„ komen' ondergang gebragt. Geene pen
„ is in ſtaat, om den aard, de uitgeſtrekt-
„ heid en de rampzalige gevolgen der ver-
„ woesting te beſchrijven, die één ont-
„ zettend oogenblik over de ongelukkige
„ Stad verbreid heeft. Het ſchoonſte, het
„ rijkſte en gelukkigſte deel derzelve op
„ éénmaal in bergen van rookend en vlam-
„ mend puin veranderd; het daaraan gren-
„ zende gereed om in te ſtorten, en de
„ zorg voor menſchen-veiligheid genood-
„ zaakt, om met eigen handen de vernie-
„ ling te helpen vergrooten; de vernie-
„ tiging van duizende voortbrengſels van
„ vernuft en kunst, van jaren en eeuwen
„ vlijt en zorgvuldigheid, van goederen
„ en bezittingen der geſpaarden; de ſporen
„ des jammers en der ellende tot in de
„ afgelegenſte hoeken zigtbaar; de ſchrik
„ en ontzetting geſlagen in het hart van
„ allen, die getuigen dezer gebeurtenis
„ waren; de armoede van hen, die te
„ voren armen onderſteunden; honger,
„ kou-

„ koude en naaktheid in de half gesloopte
„ woningen der geringeren ingedrongen,
„ en duizenden zonder dak of veilige ver-
„ blijfplaats: deze en zoo vele andere
„ rampen, die het hart van den menschen-
„ vriend doen bloeden, kan de verbeelding
„ zich malen en aan anderen voorstellen;
„ maar wie is er, dien niet alle moed
„ ontzinkt, bij de enkele gedachte aan de
„ ongelukkige slagtoffers, die onbezorgd
„ in het midden hunner huisgezinnen, of
„ in den kring hunner vrienden neder-
„ zittende, met dezen, eensklaps, onder
„ de puinhoopen der gebouwen verplet-
„ terd en bedolven werden, en onder alle
„ de verschrikkingen van den jongsten
„ der dagen het dierbaar leven verloren!
„ Wiens hart krimpt niet sidderend in
„ een, bij de akeligheid der ledig ge-
„ storven huizen, bij het gejammer van
„ weezen en weduwen, bij het rouwmis-
„ baar, dat door de straten zonder einde
„ weêrgalmt, bij de lijken van hen, die
„ sieraden en weldoeners des menschdoms
„ waren; bij de gansche zee van tranen,
„ door beroofde vrienden en bloedver-

 „ wan-

„ wanten, en troostelooze ouders ver-
„ goten! Scholen, waar eene bloeijende
„ jeugd voor God en het Vaderland werd
„ opgevoed, worden voor het opkomend
„ geslacht een graf, dat stervenden en
„ dooden inzwelgt! O! deze rampen
„ gaan alle beschrijving te boven! de
„ Godsdienst alleen kan ze dragelijk ma-
„ ken, de tijd alleen kan ze verzachten;
„ de eeuwigheid alleen kan ze herstellen!"

„ Maar het geen dan ook hier herstel-
„ baar is, wie zou niet gaarne daartoe
„ naar vermogen het zijne bijdragen? niet
„ gaarne een gedeelte der ellende van
„ hen, die zoo diep ongelukkig werden,
„ als het zijne overnemen, en door hulp-
„ vaardige deelneming zijne dankerken-
„ tenis bewijzen aan het Opperwezen, dat
„ hem en de zijnen gespaard heeft? En,
„ wanneer, zonder deze, deelneming de
„ tegenwoordige verwoesting slechts de
„ voorbode zijn zou, gelijk zij zeker zou
„ moeten zijn, van eenen ras naderen-
„ den ondergang, wie zou zich dan niet
„ te laat zijner bekrompenheid beklagen?
„ wie

„ wie daarentegen zich niet toejuichen „ over zijne edele milddadigheid, wanneer „ door algemeene, werkdadige deelneming „ de ſporen van dezen jammerlijken ramp- „ ſpoed, zoo ver zulks mogelijk is, zul- „ len uitgewischt zijn; wanneer met „ tranen van dankbaarheid de puinhoopen „ zullen opgebouwd zijn, die nu met „ zoo vele tranen van rouw en wanhoop „ zijn beſproeid; en wanneer niemand „ der hulpbehoevende Leydenaars eenig „ ongeluk meer zal te betreuren hebben, „ dan hetwelk God alleen hem vergoe- „ den kan!"

„ Neen! waar een goed en edelmoedig „ Vorst, onderſteund door wijze Raads- „ lieden en Overheden, zoo krachtig en „ ijverig voorgaat, daar zal geen der „ waardige afſtammelingen van dappere „ en vrome vaders zich overtreffen la- „ ten in eene deugd, die altijd het ſieraad „ hunnes Lands is geweest. Neen! Ley- „ den zal niet verwoest worden, welks „ nijverheid éénmaal den koophandel zel- „ ven ten ſteun en grondſlag verſtrekte:

„ Leyden, waar zoo vele der edelſte In-
„ gezetenen aan de voeten der wijsheid
„ nederzaten, en leerden een zegen voor
„ hun volk te zijn; de School, waar de
„ verlichtſte verſtanden van Europa ge-
„ vormd werden, en wier zetels met on-
„ ſterfelijke namen prijken: Leyden, welks
„ moed en dapperheid in de rolle der
„ geſchiedenis eene onverwelkbare eer-
„ kroon hebben verworven; Leyden zal
„ niet verwoest worden!"

„ Eenmaal hebben Leydens Ingezete-
„ nen, door grootmoedige opoffering van
„ zich zelven, het veege Vaderland ge-
„ red: — thans, God Almagtig geve er
„ zijnen zegen toe! thans zullen de In-
„ gezetenen van het Vaderland, door
„ grootmoedigheid en opoffering, het
„ veege Leyden redden!"

„ Leyden,
„ den 19 Januarij 1807."

„ Ter ordonnantie van den
„ Magiſtraat voorn:"
J. C. POTGIETER.

Uit-

Uitnemend gefchikt was deze aandoenlijke inroeping der nationale hulpbetooning, om de algemeene gezindheid te verhoogen ter ruime voldoening aan het weldadig oogmerk zijner Majesteit, die zijnen Minister van Binnenlandfche Zaken, reeds eenige dagen vroeger, gelast had, om ter verligting van Leydens ramp, welke zoo uit hoofde van haren oorfprong, als hare uitgeftrektheid met regt eene algemeene ramp genoemd mogt worden, alomme door het ganfche Koningrijk registers van infchrijvinge te doen openen. Zeer aanzienlijk was, ook zonder opzigt op de ongunstige omftandigheden der tijden, de fom, welke, zoo hierdoor, als door inzameling van verborgene liefdegiften in daartoe geplaatfte kisten, in de onderfcheidene oorden van het land bijeengebragt en onder algemeen beheer gefteld werd, om ter billijke en geëvenredigde fchadevergoeding te ftrekken voor dezulken, die, ten gevolge der noodlottige uitbarfting, in hunne bezittingen aanmerkelijk nadeel geleden hadden; gelijk ook reeds zeer velen, inzon-

derheid der min gegoede ingezetenen, daarvan de weldadige vruchten genoten hebben. Deze ruime voldoening intusschen aan 's Konings uitnoodiging, ter gemeenschappelijke verzachtinge van Leydens ramp, deed den toevloed van de milde uitvloeiselen van bijzondere liefdadigheid in geenen deele stil staan. Integendeel werden, zoo bij den Magistraat, als bij enkele leden der burgerij, gedurig vele meer of min aanzienlijke liefdegiften ontvangen, deels door weldadige broederschappen en maatschappijen, deels door bijzondere menschenvrienden aan hen toegezonden. Ook beijverden zich velen, op het loffelijk voetspoor van den Vondel onzer dagen, den uitmuntenden *Bilderdijk*, die reeds kort na het ongeval de uitgave van een zijner grootste meesterstukken, de *Ziekte der Geleerden* namelijk in zes Zangen, aan de verligting van den nood zijner ongelukkige stadgenooten op het edelmoedigst toewijdde, hunne meerdere of mindere kunsttalenten aan de bevordering van hetzelfde liefderijk doeleinde dienstbaar te maken. Niet minder waren

vele

vele achtenswaardige Geestelijken, gedreven door den echten geest des Christendoms, er op uit, om door opzettelijk daartoe ingerigte Leerredenen, welker uitgave de meesten vervolgens ten voordeele der ongelukkige Leydenaren deden ſtrekken, niet alleen een zoo ontzettend en leerrijk ongeval ten zedelijken nutte van hunne gemeenten aan te wenden, maar dezelve ook ten krachtigſte ter ruime vervulling van den pligt van Christelijke milddadigheid omtrent hunne hoogst beklagenswaardige natuur- en landgenooten op te wekken. Zelfs buitenlanders en, 't geen meer zegt, zelfs vele inwoners van het met ons Vaderland in openbaren oorlog zijnde Engeland gevoelden de aandoeningen van menſchelijkheid en Christelijk mededoogen zoo magtig in hun binnenſte werken, dat zij door aanzienlijke bijdragen de ramp der Leydenaren, zooveel in hen was, poogden te verzachten (*). – Doch laat

(*) De brief van den Wel-Eerwaarden Heer *J. Werninck* aan den Magiſtraat van Leyden, met de authentieke Lijst der Inteekenaren, is te vinden in de *Beſchrijving van de verwoesting te Ley-*

laat ons, na deze uitweiding, nogmaals tot de verwoeste ſtad terugkeeren, om nog eenige bijzonderheden, zoo omtrent de gevolgen der ramp, als de pogingen tot herſtelling van dezelve aangewend, mede te deelen.

De arbeid der opruiming en gedeeltelijke herſtelling, waarvan wij boven gewaagden, werd niet dan door den eerst invallenden Zondag voor eene wijle afgebroken. Toen ſpoedde een ieder, ter vervulling van de dringende behoeften van zijn hart, zich tempelwaarts, met geestdrift gebruik makende van de weldadige ſchikkingen eener Godsdienſtige Overheid, door welke eenige der minst beſchadigde kerkgebouwen ter oefening van den openbaren Godsdienst in gereedheid waren gebragt. Ook de verdere Godsdienſtige genootſchappen, buiten het Hervormde, hadden zorge gedragen, van zich hiertoe in hunne gewone vergaderplaatſen, of ook el-

Leyden, door J. ROEMER, bl. 130—136. Het geheele beloop der ingeteekende gelden bedraagt de aanzienlijke ſom van omtrent *f* 35,000.

elders bekwame gelegenheid te verſchaffen. Hoogst aandoenlijk was de zamenkomst van zoo vele ongelukkigen, om gemeenſchappelijk hunne handen en harten te verheffen tot den grooten en liefderijken Wereldregeerder, en uit het eendragtig gebed tot Hem, den Almagtigen, Alwijzen en Algoeden, troost, kalmte en zielrust te ontleenen! En hoe vurig was niet de dankbare uitboezeming derzulken, die zich en de hunnen, door de genaderijke beſturingen der Goddelijke Voorzienigheid, aan een nabijzijnd en als boven hunne hoofden zwevend gevaar van gewelddadige omkoming onttrokken zagen! Met welk eenen verſtandigen en regt Christelijken ijver, de onderſcheidene Leeraren zich op dezen en den naastvolgenden Zondag kweten, om hunnen ſtad- en lotgenooten de vertroostingen en tegelijk de waarſchuwingen van het Evangelie voor te houden, en hen ook uit dezen vreesſelijken rampſpoed vele liefelijke en vreedzame vruchten der geregtigheid te doen inzamelen, getuigt de in het licht verſchenen *Bundel van Aanſpraken*, *Leer-*

re-

redenen en Gebeden, op de genoemde dagen uitgesproken, en de afzonderlijk uitgegevene *Leerrede* van mijnen waardigen ambtgenoot en vriend, den Doopsgezinden Leeraar, *J. van Geuns*, den eersten Zondag na de ramp gehouden. Dus door den Godsdienst, die weldadige troosteresse, alleen magtig om den ongelukkigen zijn leed niet slechts gelaten, maar ook blijmoedig te doen dragen, met nieuwen moed en krachten gelaafd en versterkt, zetten de onderscheidene klassen van ingezetenen, ieder in zijne betrekking, hunne werkzaamheden ter leniging en herstelling van het ongeluk voort. Bij het meer en meer wegruimen der puinhoopen, werd thans het aantal der slagtoffers en de aard en uitgestrektheid der geledene verliezen eerst volkomen kennelijk. Het getal der omgekomenen werd bevonden dat van honderd een en vijftig te bedragen (*), hieronder niet medegerekend dezulken, die aan de gevolgen van bekomene wonden, of aan de uitwerkselen van den schrik overleden.

Maar

(*) Zie de meergemelde *Beschrijving van de verwoesting*, enz. bl. 104—112.

Maar wie is in ftaat het verlies te berekenen, 't welk de Maatfchappij, door het plotfelijk wegrukken van zoo vele brave en verdienftelijke leden, van een zoo groot aantal veelbelovende fpruiten, die ten haren nutte voorfpoedig opgroeiden, 't welk eene menigte van bijzondere huisgezinnen en familiën, door het onvoorzien en deerlijk omkomen van zoo vele waardige huisvaders en huismoeders, zoo vele hartelijk geliefde en teederminnende echtgenooten, broeders en zusters, zoo vele hoopvolle zonen en dochteren, de kroon en fteun hunner ouderen, onderging? Hoe groot en naauwelijks herftelbaar is niet het nadeel, 't welk de geleerde wereld en inzonderheid de Koninklijke Univerfiteit, door het rampzalig fneven van twee harer waardigste Hoogleeraren, *Kluit* en *Luzac*, moest lijden! Doch de nagedachtenis dezer twee verdienftelijke mannen vereischt eene uitvoeriger hulde, dan het ons hier vergund is aan dezelve toe te brengen; weshalve wij daartoe afzonderlijke, achter dit ftuk te plaatfen, Levensfchetfen beftemd hebben.

Bij zoo groote en gevoelige verliezen komt, wel is waar, het verlies van goederen en bezittingen, van welk eene waarde en nut ook, naauwelijks in eenige aanmerking; doch onze taak gebiedt ons echter ook daarvan met een woord te gewagen. De kostbaarſte bezittingen werden wel, voor het grootſte gedeelte, van onder de puinhoopen te voorſchijn gehaald en in veiligheid gebragt; maar niet te min was, daar de ramp voornamelijk eene van de aanzienlijkſte buurten der ſtad getroffen had, de ſchade aan al wat breekbaar en vernielbaar was, onberekenbaar groot. Smartelijk bovenal voor elk, die wetenſchap en kunst waardeert, was de ſchade aan onderſcheidene kunst- en boekverzamelingen veroorzaakt, van welke met name die van den Heer *Bennet*, voor ſchilder-, teekenkunst, natuurkunde en andere fraaije en nuttige wetenſchappen van het hoogſte belang, ſchier geheel vernield werden. Ook de boekverzamelingen van den Hoogleeraar *Rau*, den Predikant *Broes*, en den letterminnenden Heer *Krane* werden grootelijks beſchadigd en bedorven. Dan nog

nog smartelijker was de vernieling van zeer vele handschriften, vruchten van een' veeljarigen geleerden arbeid, deels door de vlammen verteerd, deels door puin, gruis en water vermalen en ten onbruike gemaakt. Zoo verloor de Heer *Bennet* het grootste deel zijner aanteekeningen, tot onderscheidene vakken der natuur- en geneeskunde betrekkelijk, en, 't geen vooral te bejammeren is, schier het gansche handschrift van een bijna voltooid *Handboek van Economie*, aan 't welk hij zeer vele jaren gearbeid had. Misschien echter ware er hoop, dat de geletterde wereld eenmaal over dit verlies getroost werd, indien het den Hemel behagen mogt, de ligchamelijke gezondheid en zoo zeer geschokte zielrust van dezen waardigen lijder geheel te herstellen, en daarin de vurige wenschen niet slechts van zijne bijzondere vrienden, maar ook van alle hoogschatters van deugd en ware verdiensten te vervullen. Deze hoop werd, helaas! door een' ontijdigen dood ganschelijk afgesneden ten aanzien van den Hoogleeraar *Rau*, wiens aanteekeningen, bij den brand op het

puin zijner woninge, grootendeels verloren gingen, en van wien, onder meer andere ſtukken ook eene Lofrede op zijnen overledenen ambtgenoot *Peſtel*, naar het oordeel van deskundigen een zijner keurigſte en uitgewerkſte opſtellen, geheel vernield raakte (*). Zeer groot en onherſtelbaar was insgelijks het verlies, 't welk de geleerde wereld leed, door de verwoesting van het grootſte deel van den onuitgegevenen letterarbeid van den Hoogleeraar *Kluit*; een' man, die, door eene onvermoeide werkzaamheid van meer dan vijftig jaren, een' ongeloofelijken ſchat van door hem afgeſchrevene zeldzame ſtukken en belangrijke aanteekeningen had bijeengezameld. Ook bij den Leeraar *Broes* was de ſchade zeer aanmerkelijk, zoo door het verlies van zijne aanteekeningen en bijna alle zijne Leerredenen, de vruchten van een achttienjarig dienstwerk, als door dat van vele nagelatene papieren van wijlen zijnen geleerden en achtenswaardigen broeder, den

(*) Zie de *Aanteekeningen* op de meergemelde *Lofrede*, bl. 129 & 130.

den Hoogleeraar *B. Broes.* Niet minder groot en ſmartelijk was het nadeel, 't welk de Boekerij der Hoogeſchool, en de geleerdheid leed door de vernieling van de meeste Arabiſche, Griekſche en Latijnſche Woordenboeken, met de Aanteekeningen der drie *Schultenſen*, niet zeer lang geleden door Curatoren der Univerſiteit voor eene aanzienlijke ſomme aangekocht (*) en, op den noodlottigen twaalfden, in de woninge van den Hoogleeraar *Rau* bewaard, waar zij onder de puinhoopen, ten deele ganſchelijk vernield, ten deele zeer zwaar beſchadigd werden, zoo dat daarvan ſlechts een enkel boekdeel ongeſchonden bleef. Gelukkigerwijze leed de fraaije en voor de Vaderlandſche Historie bovenal belangrijke Boekerij van den Heer *Romswinkel*, hoezeer ook zijn huis voor een groot deel in puinhoopen lag, geene aanmerkelijke ſchade, gelijk het

(*) Men vindt van dien aankoop eenig berigt in den *Konst-* en *Letterbode* voor 1806. II Deel, bl. 356—358.

het den Heer *W. J. van Noort* insgelijks gelukken mogt, de kostbare gedenkſtukken ter opheldering der vroegere geſchiedenisſen van ons Vaderland, hem door zijnen waardigen ſchoonvader *de Malnoë* nagelaten, uit zijne onherſtelbaar geteisterde woninge te redden. Ook de Akademiſche Bibliotheek, Kabinetten en verdere gebouwen werden gelukkig niet zeer zwaar beſchadigd; alleen het Anatomisch Kabinet leed eenig merkelijk nadeel, en zou, zonder de zorg en ijver van den jongen Hoogleeraar *Sandifort* en den Opzigter, nog grooter geleden hebben. Dan nog hooger is voor de Univerſiteit het geluk te waarderen, dat geen der aan dezelve ſtuderende jongelingen het ſlagtoffer der ongelukkige uitbarſtinge werd; iets, waarvan de Akademiſche Senaat, terſtond bedacht om zoo veel mogelijk te zorgen, dat de ramp der Univerſiteit geene afbreuk deed, reeds den 15 Januarij den bekommerden ouderen, door de openbare nieuwspapieren, de geruſtſtellende verzekering gaf, te gelijk een zeer nabijzijnd tijdperk tot hervatting der Akademiſche les-

lesſen bepalende. Ook had die hervatting, met den aanvang van Februarij, algemeen plaats, gelijk ook, op den achtſten dier maand, de plegtigheid der jaarlijkſche verwisſeling van het Rectoraat naar gewoonte gevierd werd.

Dus ijverde het Akademisch en Stedelijk Beſtuur, zoo gemeenſchappelijk als ieder in het zijne, en beiden onderſteund en bemoedigd door de dadelijke hulp en gunstige toezeggingen van zijne Majesteit, den Koning van Holland (*), om het verlies van

(*) De Leydſche Hoogeſchool, ſedert met den titel van *Koninklijke Univerſiteit van Holland* vereerd, zag zich door zijne Majesteit de vleijendſte vooruitzigten geopend op vermeerdering van haren bloei en luister. Geen gering bewijs voorts van welwillendheid ontving zij daarin, dat Rector en Senaat gelast werden eene naauwkeurige opgave te doen van de ſchaden, door onderſcheidene Studenten, zoo aan boeken als anderszins, geleden, ten einde dezelve, gelijk ook met der daad geſchied is, van 's Konings wege te vergoeden. Ook de Stedelijke Regering leide eene vaderlijke zorg voor de Akademie aan den dag,

van Stad en Hoogeſchool, zoo veel mogelijk, te herſtellen, of althans verdere nadeelen van dezelve af te weren. Ook werden beider loſſelijke pogingen, daartoe aangewend, met een' gewenschten uitſlag bekroond. Immers, gelijk de Univerſiteit het getal harer Leden veeleer zag toedan afnemen, zoo ook had de Stedelijke Magiſtraat de voldoening van de deerlijk geteisterde ſtad, offchoon ook voor vele van huisvesting beroofde familiën ter naauwernood geſchikte woonplaatſen aanbiedende, ſchier alle hare inwoners te zien behouden, en bij dezen meer en meer eene algemeene bereidvaardigheid aan te treffen, om het geen herſtelbaar was wederom op te bouwen. De ingezetenen, hiertoe reeds krachtiglijk aangemoedigd door de ontvangene, openbare en bijzondere bewijzen van liefderijke hulpvaardigheid en het geopend uitzigt op billijke ſchavergoeding, verkregen tot die opbouwing eenen nog ſterkeren ſpoorſlag in een Koninklijk beſluit,

dag, door middelen te beramen, om de van huisvesting beroofde Studenten, op billijke voorwaarden, van geſchikte woonplaatſen te voorzien.

ſluit, waarbij, zoo der burgerij in 't gemeen voor tien jaren ontheffing van eenige landsbelastingen, als in 't bijzonder den eigenaren van voor of boven de helft der waarde vernielde en door hen opgebouwde huizen, een twintigjarige vrijdom van verpondingen werd toegeſtaan (*). Thans derhalve opende zich door de ſtad een tooneel, geſchikt om geheel andere aandoeningen op te wekken, dan 't welk tot hiertoe had plaats gehad. Terwijl men op de plaats der verwoestinge nog bezig bleef met het puin der ingeſtorte huizen weg te ruimen, en de nog ſtaande, heele of halve geraamten van onherſtelbaar gekeurde woningen (†) af

(*) Het Decreet zelf, gedagteekend 8 Maart 1807, is te vinden in de *Beſchrijving van de verwoesting te Leyden*, door J. ROEMER, bl. 140 en volgg.

(†) De aldus verwoeste en afgebrokene woningen maken, volgens eene zeer naauwkeurige opneming, te zamen het verbazend aantal van 218 uit. De uitgeſtrektheid van het plein na de opruiming is, volgens de opgave van den Heer *Roemer*, in zijn *Beſchrijving van de verwoesting te Leyden*, bl. 67, die van 6 morgen en 344 roeden.

af te breken, of omverre te halen, vertoonde zich door de overige gedeelten der ſtad geen mindere ijver, om de meer of min vernielde en beſchadigde gebouwen weder volkomen te herſtellen. Zoo ſterk en aanhoudend werd dit werk doorgezet, dat, na verloop van nog geen jaar, buiten de verwoeste wijk, zich maar weinige ſporen van vernielinge door de ſtad vertoonden, ja deze zelfs, op verſcheidene plaatſen, een fraaijer aanzien dan te voren verkregen had. Ook het plein, door de verwoestinge gevormd, vervult alreeds de ziel des aanſchouwers niet meer met een even ſomberheid wekkend gevoel van akelige ledigheid als te voren. Hetzelve toch werd, ingevolge het plan van herbouwinge, door zijne Majesteit vastgeſteld, voor een gedeelte met boomen beplant, terwijl een ander deel, waarop de grondſteen van een gedenkteeken der ramp, reeds den 12 Januarij dezes jaars, op eene aandoenlijk plegtige wijze gelegd werd, in gereedheid wordt gebragt, om de grondlagen voor een nieuw op te rigten Akademie-gebouw, waardig den luis-

DEN,

luister van Hollands Koninklijke Univerſiteit, te ontvangen.

Ziet daar, Landgenooten, in een kort overzigt eene ramp geſchetst, welke gewisſelijk onder de zwaarſte rampen geteld moet worden, waardoor ons Vaderland of eenig gedeelte van hetzelve immer getroffen werd. Intusſchen, hoe verſchrikkelijk dit ongeval ook zijn moge, zal echter het voorgaande u ook daarin reeds vele inmengſelen van vaderlijke goedheid en ontferminge hebben doen opmerken; en gaarne voorzeker zult gij met mij nog kortelijk ſtilſtaan bij de beſchouwing van eenige andere bewijzen van liefderijke verſchooninge, tot welker mededeeling zich te voren geene voegzame gelegenheid opdeed. Niets toch is, bovenal in tijden van algemeenen rampſpoed, troostrijker en opbeurender, dan de waarneming, dat de groote en weldadige Wereldregeerder, ook in de zwaarſte bezoekingen, zijne vaderlijke liefde en goedertierenheid voor den godvruchtigen beſchouwer op het zielbemoedigendst doet

uitblinken. Gelijk de geheele geſchiedenis van ons Vaderland deze waarneming ten ónloochenbaarſte bevestigt, en daardoor in het hart van elken bedachtzamen en verſtandig Godsdienſtigen de blijde hoop geboren doet worden, dat ook uit de duisternis der tegenwoordige, rampſpoedige tijden eenmaal het licht eener heugelijker toekomst zal opdagen, zoo ook levert de geſchiedenis van Leydens ongeval, blijkens het voorgaande en de bijzonderheden, ſtraks te melden, vele gewigtige bijdragen ter ſtaving dier troostrijke en zielverkwikkende waarneming, waarvan wij thans nog eenige ongemelde zullen bijeenzamelen.

Verbazend is zeker het aantal van omgekomenen, vooral wanneer men let op de menigte van verdienstelijke en achtenswaardige leden, van welke de Maatſchappij beroofd werd; maar wie nogtans erkent niet, dat het getal, met de uitgeſtrektheid der verwoestinge in vergelijkinge gebragt, merkelijk geringer is, dan men van voren vermoeden zou! Ware de ramp een paar da-

dagen later voorgevallen, zoo zoude waarſchijnlijk een deel der ſtuderende jongelingſchap, tot het aanhooren van de lesſen der in den omtrek wonende Hoogleeraren verzameld, of ook op de ſtraten wandelende, de deerlijke ſlagtoffers der noodlottige uitbarſting geworden zijn; en wie berekent de nadeelige gevolgen, welke de hierdoor verſpreide ontſteltenis en rouw voor ſtad en Hoogeſchool zou hebben kunnen te weeg brengen? De ſpoedig invallende duisternis ſtelde reeds der redding groote hinderpalen in den weg; maar hoe veel minder zou niet de gelegenheid daartoe, hoe veel verſchrikkelijker de akeligheid geweest zijn, bijaldien de rampzalige gebeurtenis laat in den avond of ook in den nacht hadde plaats gehad? Treurig is zeker de gedachte aan verſcheidene nuttige en bloeijende leden der Maatſchappij, welke den dood als 't ware in het gemoet gevoerd werden, als eene Mevrouw *Cunaeus*, niet verre van hare woning op de ſtraat doodgeſlagen, een' Hoogleeraar *Luzac*, voor het huis van zijnen vriend *Bennet*

net omgekomen, een' Apotheker *Bonte*, op den ſtoep van den Leeraar *Broes*, door de vreesſelijke uitbarſting aan zijne Echtgenoote en nog jonge kinderen ontrukt, eene jeugdige *Jacoba Opſtal*, in de woning van den Heer *van Struik*, waar zij even te voren was gekomen, om de aanzittende gasten te begroeten, deerlijk verpletterd, en meer anderen, die ongelukkigerwijze zich juist nabij het punt der uitbarſtinge bevonden (*); doch daarentegen zijn niet minder opmerkelijk en treffend de voorbeel-

(*) Zoo was insgelijks hoogst deerniswaardig het lot van zekere vrouw *Vermolen*, die zich juist op het oogenblik der uitbarſting aan het huis van Mevrouw *Bennet* bevond, om aan deze eenige waren aan te bieden. Hoogst zwanger zijnde, verloste zij nog onder het puin, en werd met hare vrucht, op eenigen afſtand van haar liggende, verpletterd gevonden. Niet minder rampſpoedig was het omkomen van de Echtgenoote van den Heer *Bril*, welke van de vermoeijenis, door het waken bij een ziek kind ontſtaan, een weinig uitrustende, door het ter nederſtorten van een' binnenmuur op het ledekant, waarop zij gelegen was, verpletterd werd, terwijl de overigen, die in huis waren, allen behouden werden.

beelden van uiterst gelukkige bewaringen, welke bij dezelfde gebeurtenis plaats hadden. Zoo werd de jeugdige *Sufanna Tak*, door eene zonderlinge beftelling eener behoedende Voorzienigheid, zeer weinige oogenblikken te voren aan het verderf onttrokken, 't welk kort daarna hare deugdzame moeder, Vrouwe *Klara le Poole*, Weduwe *Tak*, in hare woninge, zeer weinige fchreden van het kruidfchip verwijderd, zoo jammerlijk trof. Dit beminnelijk meisje ging, omftreeks vijf minuten voor het tijdftip der uitbarfting, van huis, om in de kerk der Doopsgezinden het Godsdienftig onderwijs van den Leeraar *van Geuns*, 't welk juist dien dag geene plaats kon hebben, doch waarvan de afzegging toevalligerwijze bij haar verzuimd was, bij te wonen; en naauwelijks was zij in het voorportaal der kerke gekomen, toen de ontvlamming van het buskruid haar moederlijk huis vernielde en hare moeder zelve onder deszelfs puinhoopen verpletterde. Niet min opmerkelijk is de ontkoming van den Kerkleeraar *Broes* èn

zij-

zijne Echtgenoote, die een weinig te voren, tot het doen eener kleine wandeling en het bezoeken van hunne vrienden, den Hooggeleerden *M. Tijdeman* en zijne Echtgenoote, ten huize waren uitgegaan, na om zeer geringe redenen een voorſtel van de genoemde hunne vrienden, om bij hen de thee te komen gebruiken, te hebben afgewezen. Dus was dan eene loutere, of althans door kleine beweegredenen beſtuurde verkiezing, waarin echter geen nadenkende en godvruchtige de onzigtbare en weldadige léiding van een hooger Beſtuur miskennen zal, de naaste oorzaak van het behoud van een' der waardigſte Leeraren van het Hervormde Kerkgenootſchap en deszelfs Echtgenoote, en werden daardoor tevens een brave huisvader en huismoeder voor hun talrijk huisgezin, en in de eerſten bovendien een der werkzaamſte en beroemdſte geleerden, op welke ons Vaderland zich verheffen mag, voor de maatſchappij en de geletterde wereld geſpaard. En, had de Hoogeſchool aan den eenen kant ſtoffe tot bittere droefheid over het ver-

verlies van twee uitmuntende Hoogleeraren, *Kluit* en *Luzac*, zij verkreeg aan den anderen kant geene mindere reden tot dankbare vreugde over het behoud van een harer voortreffelijkste sieraden, den grijzen en eerbiedwaardigen *D. van der Wynpersse*, die, in zijne onherstelbaar gehavende woning, op zijne boekenkamer ter nedergeslagen en van rondsomme door puin en gruis overdekt, door de hem eigene bedaardheid en tegenwoordigheid van geest en de hulp van zijnen derwaarts snellenden ambtgenoot en zoon, langs eene aangebragte ladder van de deels ingestorte zoldering gered, en alzoo aan het hem dreigend doodsgevaar gelukkig onttrokken werd. Doch de bewarende hand van Gods weldadige Voorzienigheid was bovenal daarin ten duidelijkste zigtbaar, dat, niettegenstaande het gevaar, waaraan zoo vele deerlijk geteisterde woningen, zoo de voorbijgangers, als gedeeltelijk, en inzonderheid den eersten nacht, de bewoners blootstelden, niettegenstaande het geweld van stormvlagen en rukwinden, welke in eene

zoo

zoo zeer geschokte stad gegronde bekommering voor nieuwe, treurige ongevallen inboezemden, niettegenstaande eindelijk het bange lijfsgevaar, 't welk zoo de genen, die ter redding van menschen en goederen edelmoedig toeschoten, als zij, die met de afbreking en omverhaling der onherstelbare woningen bezig waren, gedurig lijk leden, naauwelijks iemand echter door dit alles het leven verloren, noch zelfs eenig aanmerkelijk ongemak geleden heeft. In der daad, een iegelijk, die hierover naar eisch nadenkt, die zich voor den geest brengt, met welk eenen alles trotserenden, en door de omstandigheden alleen van roekeloosheid vrij te spreken moed het hulpvaardig medelijden velen bezielde, zal voorzeker, in deze, naar menschelijk uitzigt, onberekenbare afwending van zoo duizenderlei gevaren, eene aan het wonderbare grenzende bescherming eener liefderijk waakzame Voorzienigheid dankbaar vereeren.

De gedachte aan zoo vele inmengselen van

van vaderlijke goedheid, door welke de liefderijke Alregeerder het bittere der vreesfelijke ramp, aan Leyden toegezonden, eenigzins verzoette, gevoegd bij die der krachtdadige hulp, haar door de natie en haren menschlievenden Koning bewezen, moet gewisfelijk elk gevoelig en erkentelijk Leydenaar niet flechts in de beftellingen der Voorzienigheid in dezen met volkomene gelatenheid doen berusten, maar ook zijn hart vervullen met de blijde hoop, dat eenmaal zelfs dit verfchrikkelijk ongeval voor Stad en Hoogefchool, wier belangen onaffcheidelijk verbonden zijn, eene oorzaak en beginfel van grooteren bloei en voorfpoed zal worden. Mogt die blijde hoop door eene heugelijke uitkomst eerlang volkomen bevestigd worden, en, met het kwijnend en vervallen Leyden, tevens geheel het Vaderland uit den ftaat van vernedering en rampfpoed, waarin het verzonken is, met nieuwen luister oprijzen! Dit geve Hij, in wiens hand alleen het lot van fteden, volkeren en rijken is, wiens weldadige

Voorzienigheid dit Land zoo dikwerf van een' naderenden ondergang behoed heeft, en wien voorzeker het uitſtekend bewijs van Christelijke menſchen- en broederliefde, 't welk de Hollandſche natie bij Leydens ramp gegeven heeft, niet anders dan welgevallig zijn kan!

LEVENSSCHETSEN

VAN

DE HOOGLEERAREN,

KLUIT EN LUZAC.

●

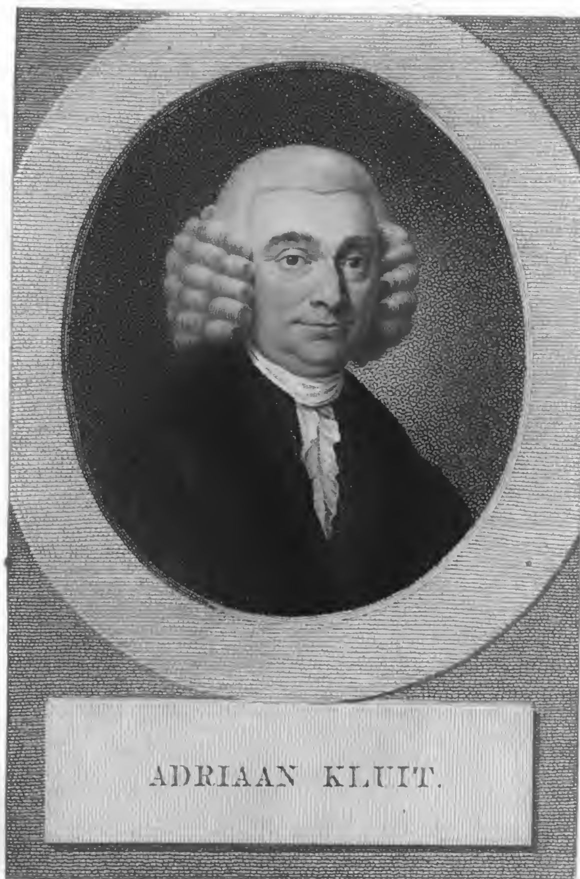
Ons Vaderland heeft zich altijd, ook zonder aanmerking van deszelfs geringe uitgeſtrektheid, boven andere landen, op een groot aantal van verdienſtelijke geleerden mogen beroemen. De zeventiende Eeuw, in allen deele het roemrijkst tijdperk onzer geſchiedenis, moge hierin bovenal hebben uitgeblonken; de roem van, in vele opzigten, de fakkel der verlichtinge voor ons werelddeel ontſtoken te hebben, moge bijzonderlijk tot die Eeuw bepaald wezen; ook de achttiende Eeuw praalt met eene reeks van mannen, welke door het ganſche geletterde Europa, als de eerſten in hun vak, geëerbiedigd worden. Een *Boerhave*, *Schulting*, *Bynckers-*

hoek, de drie *Schultenſen*, de *Burmans*, een *Hemſterhuis*, *Valckenaer* en zoo vele andere beroemde mannen, doen de laatstverloopene Eeuw met de voorgaande in luister wedijveren. Onder de ſieraden dier Eeuw verdienen ook de Hoogleeraren KLUIT en LUZAC, beiden, volgens het bovenvermelde, bij Leydens verſchrikkelijke ramp jammerlijk omgekomen, met volle regt geteld te worden. Wij meenen derhalve bij onze letterminnende Landgenooten dank te zullen behalen, indien wij, in de hoop, dat eenmaal eene bekwamere hand hun een waardiger en duurzamer gedenkteeken zal oprigten, hier eene korte ſchets van hun leven, hunne deugden en verdienſten mededeelen. Den Hoogleeraar KLUIT, als oudſten in jaren en ambtsbediening, komt daarbij de eerſte plaats toe.

ADRIAAN KLUIT werd op den 9[den] van Sprokkelmaand des jaars MDCCXXXV, te *Dordrecht*, uit deftige ouderen geboren.

Reeds

ADRIAAN KLUIT.

Reeds in zijne vroegſte jeugd openbaarde zich in hem eene ſterke zucht tot letteroefeningen, gepaard aan eene ſtandvastige arbeidzaamheid; eigenſchappen beide, welke hem tot aan het einde zijns levens bijbleven, en waarvan de laatſte inzonderheid ſchier zonder voorbeeld was. Leeren, lezen, of ook het ſchrijven van dichtſtukjes (want reeds vroeg voelde hij zich door het zoet der dichtkunst bekoord) was zijn kinderſpel, zijne meest geliefde uitſpanning. Omtrent twaalf jaren oud zijnde, was hij in het rekenen reeds zoo verre gevorderd, dat zijn leermeester zich buiten ſtaat verklaarde, hem hierin verder te brengen (*). Zijne verſtandige ouders, eene zoo beſliste neiging en uitnemende geſchiktheid tot een geletterd leven in on-

(*) Zie de *Levensbijzonderheden* van onzen KLUIT, getrokken uit de aanſpraak van den Hooggeleerden *J. W. Te Water*, ter opening der jaarlijkſche Vergadering van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te *Leyden*, in den *Konst-* en *Letterbode*, voor 1807, II Deel, bladz. 210.

onzen jongen KLUIT ontdekkende, volgden, bijzonder ook op dringenden raad van zijne letterminnende vrienden en begunstigers, dezelve wijsfelijk in, en zonden hem ten gevolge hiervan, nadat hij eerst de Latijnfche fcholen in zijne vaderftad met den grootften lof had doorgeloopen, naar de Utrechtfche Hoogefchool, te dien tijde door vele beroemde mannen, en inzonderheid door den grooten *Wesfeling* verheerlijkt. Hier leide hij zich, met toeftemming zijner ouderen, die hem eerst voor de Geneeskunst gefchikt hadden, geheel toe op zijne meest geliefdkoosde Studien, de beoefening van de Griekfche en Latijnfche talen, oudheden en gefchiedenisfen, daarin het onderwijs genietende van den ftraks genoemden, uitmuntenden oudheid- en gefchiedkenner, mitsgaders van den beroemden *Saxe*. De buitengemeene vatbaarheid, onverzadelijke weetgierigheid, onvermoeide ijver en het allezins lofwaardig gedrag van onzen jongeling verwierven hem de bijzondere vriendfchap der genoemde geleerden, die beiden, de eerfte reeds ten jare 1763, bij de

de uitgave van *Herodotus*, de tweede voor weinige jaren in het laatfte Deel van zijne *Letterkundige Naamlijst* (*), van zijne kunde met den verdienden lof gewaagden. De zucht ter beoefening der Nederduitfche dichtkunst, reeds vroeg, gelijk wij zagen, bij hem opgewekt, bleef hem ook thans nog bezielen, en werd bijzonder aangekweekt door de vriendfchap, waarin dezelve hem bragt met zijnen tijdgenoot, den kundigen en achtenswaardigen *Ahafuerus van den Berg*. Bewijzen van zijnen goeden aanleg tot de dichtkunst en de vorderingen, welke hij daarin gemaakt had, zijn voorhanden in verfcheidene dichtftukken, deels voor de werken van anderen gedrukt, deels in het *Mengelwerk der Algemeene Oefenfchole*, en onder deze eenige vertalingen van *Gellerts* Fabelen, of in de *Maandelijkfche Bijdragen*, 't zij met of zonder naamteekening, geplaatst, gelijk ook in eene dichterlijke navolging van de Redevoering in Latijnfche dichtmaat, *over de verwaarloozing der geleerdheid, en over de*

(*) *Onomaft. Liter.* P. VIII pag. 420—424.

de weelde, beide den Gemeenebeste verderfelijk, door den Amfterdamfchen Hoogleeraar *Burman* gehouden, welke hij in den jare 1765, met eene voorrede, doch zonder melding van zijnen naam, in het licht zond. Waarfchijnlijk gaven deze zijne dichterlijke oefeningen de eerfte aanleiding tot die taalkundige nafporingen, waarvan de vruchten, in vervolg van tijd, zijn' naam onder de beste taalkenners hebben beroemd gemaakt. Te regt begrijpende, dat eene grondige en uitgebreide taalkennis een der voornaamfte vereischten is, om in de beoefening der Nederduitfche dichtkunst wel te flagen, betrad hij, ter verkrijging daarvan, wederom denzelfden koninklijken weg, dien hij gewoon was, in alle zijne letteroefeningen te volgen. Hij las namelijk te dien einde, met de uiterfte zorgvuldigheid, niet alleen de voornaamfte dichters en profafchrijvers, die, federt de herftelling onzer Letterkunde in het laatst der zestiende Eeuw, gebloeid hebben, maar verwierf zich ook geene geringe gemeenzaamheid met de oudfte fchrijvers in onze moedertaal. 't Geen deze gemeen-

zaam-

zaamheid niet weinig bevorderde, was zijne vroeg ontſtane zucht ter naſporing der oudheden en vroegſte geſchiedenisſen des Vaderlands, waarin hij zich reeds in den jare 1761, blijkens eene toen uitgegevene *Wederlegging van Lents Vaderlandſche Oudheden*, geene geringe kundigheden had eigen gemaakt. Twee jaren vroeger had hij van zijne vorderingen in de Nederduitſche taal eene uitſtekende proeve gegeven en de liefhebbers daarvan ten hoogſte aan zich verpligt, door het bezorgen eener nieuwe, merkelijk vermeerderde en verbeterde uitgave van Hoogſtratens bekende *Geſlachtlijst der zelfſtandige naamwoorden.* Ook eenige ſtukken, in de *Maandelijkſche Bijdragen* gedrukt, en in 't bijzonder de uitvoerige aanmerkingen, van welke hij een daarin geplaatst dichtſtuk, getiteld: *Heilige Beſpiegeling ener geloovige Ziele bij 's Heilands Hemelvaart*, vergezeld deed gaan (*), dragen loffelijke blijken van zijne grondige taalkennis en uitgebreide be-

(*) Zie de genoemde *Bijdragen*, I Deel, bladz. 307–392.

belezenheid in vroegere en latere Nederduitfche fchrijvers. — In den jare 1760, terwijl hij ter vermeerdering van zijne kundigheden nog aan Utrechts Hoogefchool verkeerde, werd hij, uit hoofde van zijne meer dan gemeene bedrevenheid in de oude talen en gefchiedenisfen, tot Preceptor der Latijnfche Scholen te *Rotterdam* beroepen, waar men anders niet gewoon was, het onderwijs aan iemand toe te vertrouwen, die niet elders reeds blijken van zijne gefchiktheid daartoe gegeven had. Niet lang echter vertoefde hij hier, maar vertrok, nog binnen het jaar, in eene gelijke betrekking naar den *Haag*, alwaar hij zich eene ruimere gelegenheid geopend vond, ter voldoening aan zijne zucht tot het onderzoek van 's Lands oudheden en gefchiedenisfen. Niet alleen toch geraakte hij hier in nadere kennis met verfcheidene kundige beoefenaars daarvan, en bijzonderlijk met den wijdberoemden *Gerard Meerman*, vader van den tegenwoordigen Directeur der kunften en wetenfchappen, den niet min vermaarden *J. Meerman*, die de fchatten zijner rijk voorziene Boekerij voor hem open-

openzette; maar hij verkreeg insgelijks eenigen toegang tot oude ſtaatsſtukken en papieren. Het kon intusſchen niet misſen, of een man van zoo buitengewone geleerdheid en arbeidzaamheid, en die bovendien eene bijzondere begaafdheid tot het onderwijs der jeugd aan den dag leide, moest eerlang tot hoogere posten geroepen worden. Ook bleef zijne bevordering niet lang achter, daar hij in den jare 1764 tot Rector der Latijnſche Scholen te *Alkmaar* werd aangeſteld, en, nog voor de aanvaarding van dien post, zich eene gelijke waardigheid in zijne geboorteſtad zag opgedragen, welke aanbieding hij nogtans, zijn gegeven woord aan die van *Alkmaar* niet willende ſchenden, vriendelijk van de hand wees. Hier, omtrent vijf jaren, met grooten lof de ſcholen beſtuurd en inmiddels, ter gelegenheid van eene beroeping naar *Leeuwaarden*, in de verhooging zijner jaarwedde, een bewijs van achting en genegenheid van de Regeerders dier Stad ontvangen hebbende, werd hij, in den jare 1769, ter bekleeding van denzelfden post

naar

naar *Middelburg* geroepen, en te gelijk tot Lector in de Welſprekendheid en Griekſche taal benoemd (*). Bij zijne komst te dier ſtede, vond hij de ſcholen in merkelijk verval; doch de roem zijner geleerdheid, zijn onvermoeide ijver en gelukkige gave van onderwijs bragten dezelve eerlang tot haren vorigen bloei terug. Ook in zijne hoedanigheid als Lector, was hij met nut en roem werkzaam, van tijd tot tijd in de Latijnſche taal voorlezin-

(*) Het is derhalve eene vergisſing, 't geen de Heer *Saxe* in zijn *Onom. Liter.* P. VIII. pag. 322. meldt, dat onze KLUIT, omtrent elf jaren, te *Alkmaar* zoude vertoefd hebben. Zijne dwaling is daaruit ontſtaan, dat hij de Redevoering, met welke KLUIT in 1776 het Profesſoraat te *Middelburg* aanvaardde, voor diegene hield, waarmede hij zijne werkzaamheden, als Rector en Lector te dier ſtede, opende. Bij de laatstgemelde gelegenheid hield hij eene Redevoering *pro Imperatore Juliano Apostata*, terwijl hij, zeven jaren later, het hem opgedragen Profesſoraat aanvaardde met de Redevoering *de ſuperſtitioſisſimo atque perniciocisſimo in templis et urbibus ſepeliendi ritu*, welke de Heer *Saxe* verkeerdelijk als zijne Rectorale Inwijdings-Rede opgeeft.

zingen houdende, onder andere ook ter verklaring van de duiſtere Godſpraak van Daniel, onder den naam der *zeventig jaarweken* bekend, aan welke voorlezingen de uitvoerige Verhandeling over dit onderwerp, in den jare 1771 in het licht gegeven, haren oorſprong verſchuldigd is. In het laatſte jaar voor zijne komst te *Middelburg*, had hij reeds eenen aanvang gemaakt met de uitgave zijner verklaring van de moeijelijke plaats, *Lukas* II: 2, welke uitgave hij, bij zijn verblijf aldaar, voltooide. Het geheele werk, in vijf ſtukjes verdeeld en uitgegeven onder den titel van *Vindiciae Articuli ὁ, ἡ, τό in Novo Testamento*, maakte zijnen naam, als Bijbelverklaarder en Grieksch Taalbeoefenaar, met lof bekend. De Regeerders van *Middelburg*, naar eisch beſeffende, hoeveel hun aan het behoud van een' zoo kundig' en verdienſtelijk' onderwijzer gelegen was, en tevens verlangende hem een bewijs hunner goedkeuring en erkentelijkheid te geven, benoemden hem in den jare 1776, met vermeerdering van voordeel en luister, tot Hoogleeraar in het-

hetzelfde vak, waarin hij tot hiertoe als Lector onderwezen had. Zij hadden dan ook het genoegen, dat hij, niet lang daarna, het hem opgedragen Hoogleeraarambt in de Talen en Oudheden aan de *Harderwijkfche* Hoogefchool van de hand wees, gelijk hij reeds vroeger de aanvaarding van het Rectoraat der Latijnfche Scholen te *Haarlem* had afgeflagen. Een zoo uitftekend bewijs van gehechtheid aan hunne ftad en doorluchtige fchool werd door de *Middelburgfche* Regenten niet onbeloond gelaten, die hem, ter erkentenisfe daarvan, een fraai en kostbaar gefchenk in zilver vereerden, en meerdere aanbiedingen deden, welke zijne befcheidenheid hem verbood aan te nemen. Gelijk zoo vele blijken van genegenheid en hoogachting, gevoegd bij het bemoedigend gezigt der weldadige vruchten van zijn onderwijs, hem het verblijf in het letterminnend *Middelburg* hoogst aangenaam moesten maken, zoo had dit verblijf, ook nog in andere opzigten, voor hem bijzondere aantrekkelijkheden, daar hij hierdoor ruime gelegenheid verkreeg, om aan zijnen lust

tot

tot het onderzoek van 's Lands oude Regering en Gefchiedenisfen voldoening te geven. De nabijheid van *Brabant* en *Vlaanderen* maakte het hem gemakkelijk die gewesten te gaan bezoeken, om aldaar, tot het gemelde einde, eene menigte oude Charters op te fporen. Ook *Middelburg* zelf leverde hem hiertoe een' aanzienlijken voorraad in een overgroot getal van oude en belangrijke papieren, welke zoo op de Rekenkamer van *Zeeland*, als op het Raadhuis der ftad bewaard werden en waartoe men den onderzoeklievenden en rusteloos werkzamen man gereedelijk toegang verleende. Behalve het algemeene nut, hierdoor gefticht, trokken die van *Zeeland* daarvan nog dit bijzonder voordeel, dat de papieren, ter eerstgemelder plaatfe voorhanden, welke in eene deerlijke verwarringe waren, door hem in orde gebragt en van de noodige registers ten gemakkelijken gebruike voorzien werden. Te midden der bezigheden eener dubbele ambtsbediening, waarvan die van Rector bovenal een' aanhoudenden arbeid vorderde, te midden van zoo vele nafporingen,

en letteroefeningen van onderſcheidenen aard, wist de voorbeeldeloos naarſtige en werkzame KLUIT wederom tijd te vinden, om de geletterde wereld met een zeer uitvoerig en belangrijk werk, en in hetzelve met vele hoogst merkwaardige gedenkſtukken der Vaderlandſche oudheid, van tijd tot tijd door hem bijeengezameld, te verrijken. Ik bedoel zijne *Historie van het Graafſchap van Holland en Zeeland*, waarvan het eerſte Stuk in den jare 1777, en het vierde of laatſte in 1782, in 4°. te voorſchijn kwam onder den Latijnſchen titel van *Historia critica Comitatus Hollandiae et Zelandiae.* Met uitſtekend genoegen werd dit werk door alle beoefenaars der Vaderlandſche geſchiedenis ontvangen, als waardoor de historie onzer oudſte Graven, en bijzonder de Regeringsgronden van dien tijd, waaromtrent onze groote *Wagenaar* nog veel ter nadere ontwikkeling had overgelaten, uitmuntend werden opgehelderd. Terwijl hij nog bezig was met de uitgave van dit belangrijk werk, werd hem door Curatoren van Hollands Hoo-

ge-

geſchool het Hoogleeraarambt in de Vaderlandſche Oudheden en *Diplomatiſche* Historie opgedragen; een vak van onderwijs, voor 't welk tot hiertoe geen afzonderlijke leerſtoel was ingeſteld geweest. Deze aanbieding, even vereerend door de ſtreelende hulde, daarin aan zijne verdienſten toegebragt, als door den luister van 's Lands oudſte en vermaardſte Hoogeſchool, en bovendien zoo uitnemend ſtrokende met zijnen overheerſchenden ſmaak voor de naſporing en beoefening der Vaderlandſche oudheden en geſchiedenisſen, had voor hem te veel bekoorlijks en uitlokkends, om dezelve van de hand te wijzen. Hij aanvaardde dan den hem opgedragenen post, in den jare 1779, met eene plegtige Redevoering *over het regt, waarmede de Nederlanders hunnen wettigen Vorst en Heer Philips hebben afgezworen;* welke Redevoering te dien tijde merkelijk opzien en tegengeſchrijf baarde, zoodat de Hoogleeraar zich verpligt vond, nog datzelfde jaar eenige brieven, ter opheldering en verdediging daarvan, in het licht te geven. In deze

zijne nieuwe betrekking leide onze KLUIT wederom diezelfde onvermoeide werkzaamheid, diezelfde zucht en geschiktheid tot het onderwijs der jeugd aan den dag, welke wij, reeds van zijne eerste intrede in de loopbane der letteren, in hem bewonderden, en regtvaardigde door het nut, 't welk hij stichtte, en de vermeerdering van luister, welke de Hoogeschool van hem ontving, op het volkomenst de wijsheid der Curatoren, zoo in de instelling van den nieuwen leerstoel, als bijzonderlijk in de keuze van zijnen persoon, om dien te versieren. Hoezeer hij zich beijverde, om zijne lessen voor zijne leerlingen nuttig en belangrijk te maken, getuigen verscheidene, van tijd tot tijd door hem uitgegevene Leerboeken (*), wel-

(*) Het zal voor ons oogmerk genoeg zijn, hier de titels van dezelve op te geven. Zij zijn deze: *Primae lineae Collegii Diplomatico-Historico-Politici, sistentis vetus jus publicum Belgicum historice enarratum*, *Lugd. Bat.* 1780, 8; *Index Chronologicus, sive Prodromus ad primas lineas Historiae Federum Belgii Féderati*, *Lugd. Bat.* 1789. 8.; *Historia Federum Belgii Féderati*, *Part.* II. *Lugd. Bat.* 1790 *et* 1791.

welke niet flechts voor onbedrevenen in de Vaderlandfche oudheden, regeringswijze en gefchiedenisfen, maar ook voor kundigen veel belangrijks en wetenswaardigs behelzen. Dan niet alleen vervulde hij zijne gewone beroepspligten met de lofwaardigfte getrouwheid, maar hij leide zich insgelijks (iets, 't welk in een' Hoogleeraar wel het hoogst te waarderen is) met den meesten ijver toe, om jonge lieden, die met lust tot onderzoek en wetenfchap toonen bezield te zijn, op allerlei wijze in hunne letteroefeningen behulpzaam te wezen, en ter uitwerking van het een of ander belangrijk onderwerp aan te moedigen en in ftaat te ftellen. De waarheid dezer loffpraak blijkt onwederfprekelijk uit eene groote menigte van Akademifche Verhandelingen, ter opheldering van eenig nog niet genoeg ontwikkeld, of kwalijk begrepen gedeelte der Vaderlandfche oudheden en gefchiedenisfen, welke van tijd tot tijd, onder zijne medewerking en toezigt, door uitmunten de jongelingen verdedigd en in het licht gegeven zijn (*). Terwijl hij dus de pligten van

(*) Men vindt eene naauwkeurige opgave van de-

van zijnen post op het volkomenst en loffelijkst vervulde, wist onze arbeidzame KLUIT, van vroeg af gewoon met zijne uren te woekeren, nog tijd tot andere, algemeen nuttige werkzaamheden te vinden. Er werd eene nieuwe uitgave van *Hoogstratens* Geslachtlijst verlangd. Natuurlijk wendde men zich tot den laatsten uitgever, die het werk met zoo vele belangrijke bijvoegselen en verbeteringen verrijkt had. Deze toonde zich ook nu wederom gereed, om de zorg over de nieuwe uitgave op zich te nemen, en vergenoegde zich niet met hier en daar een klein bijvoegsel te geven, of eene te voren ingeslopene of achtergelatene feil te verbeteren, maar leverde integendeel eene geheel nieuw bewerkte en aanmer-

deze Verhandelingen, welke niet minder dan zestien in getal zijn, in eenen brief van den Hoogleeraar KLUIT zelven, geplaatst in het Tijdschrift, *de Recensent ook der Recensenten*, I Deel, bladz. 552–556. Het is grootelijks te bejammeren, dat de aangevangene Nederduitsche vertaling dier Verhandelingen, waarvan II Deelen het licht zien, door de tijdsomstandigheden is blijven steken.

merkelijk vermeerderde uitgave, welke zijne vorige in waarde niet minder overtrof, dan deze alle vroegere verre achter zich liet. Niet alleen bepaalde hij daarin het geslacht van vele woorden naauwkeuriger, dan te voren geschied was, maakte het aantal van bevestigende voorbeelden, inzonderheid uit vroegere schrijvers, merkelijk grooter, laschte vele overgeslagene woorden in, en verhoogde het belang zijner bijgevoegde aanmerkingen, ter opheldering van eenige fraaije en niet genoeg begrepene eigenschappen der tale, maar ('t geen wel als het voornaamste sieraad dezer uitgave beschouwd mag worden) verrijkte dezelve ook met eene zeer uitgewerkte en belangrijke Voorrede, waarin de onderscheidene regels, door taalkundigen ter onderkenning der Geslachten voorgesteld, op eene oordeelkundige wijze en met een diep inzigt in den waren aard van onze moedertaal ter toetse gebragt, en de vastgaande en zekere van de losse en onzekere geschift worden. Ook de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*, van welke hij een der

oudfte en nuttigfte Leden was, had de heugelijkfte ondervinding van den ijver, met welken hij voor de bevordering van haar hoofddoel, de opluistering der Nederlandfche Letterkunde, bezield was, in zijne bereidvaardigheid, om zijne uitgebreide kundigheden daaraan dienstbaar te maken. Zijn *Vertoog over de tegenwoordige fpelling der Nederduitfche taal*, welke het III Deel van de Werken dier Maatfchappij verfiert, en ten vervolge ftrekt op een vroeger *Vertoog* over hetzelfde onderwerp, geplaatst in het I Deel der *Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderlandfche Letterkunde*, is voorzeker allen taalminnaren overbekend, als een der bondigfte ftukken, over deze ftoffe voorhanden. Dan bovenal bewees hij der Maatfchappij de uitftekendfte diensten ter gelegenheid, dat deze zich bezig hield met de toebereiding van eene uitvoerige Spraakkunst en een algemeen omfchrijvend Woordenboek der Nederduitfche taal; beide welke ftukken, tot groot nadeel der Vaderlandfche Letterkunde, door de tijdsomftandigheden en andere oorzaken onvoltooid

ble-

bleven. Om nu niet te gewagen van verscheidene belangrijke berigten omtrent de wijze, waarop de gemelde werken ten meesten nutte moesten aangelegd worden, en andere daartoe betrekkelijke stukken, onder de Handelingen der Maatschappij bewaard, welk liefhebber der tale kent niet de keurige en meesterlijk bewerkte *Proeve over het woord* Boom *en deszelfs afstammelingen*, welke in het Letterkundig Weekschrift, den *Konst-* en *Letterbode* (*), geplaatst, en tevens afzonderlijk uitgegeven werd? Doch de rusteloos ijverige man deed nog meer; hij werkte, tot een nader voorbeeld van de wijze, waarop het Woordenboek, zijns oordeels, behoorde ingerigt te zijn, een gedeelte van de letter A, en wel A A, af. Het mogt mij gebeuren dit afgewerkte gedeelte te zien, en de daarin heerschende naauwkeurigheid in het uiteenzetten van de onderscheidene beteekenissen der woorden, de gepastheid en

(*) Zie dit Weekschrift voor het jaar 1801, II Deel, bladz. 293—300, 309-319, 327—335, en 339-344.

en den rijkdom der bijgebragte voorbeelden, met één woord, de volkomenſte inachtneming van alle vereischten van een geheel volledig Woordenboek te bewonderen. Of dit belangrijk ſtuk, gelijk wij hartelijk wenſchen, bij de verwoesting van den 12den van Louwmaand, zijnen waardigen maker overleefd hebbe, is nog onzeker, daar het 's mans eenigen zoon, in de gewigtigſte betrekkingen ten nutte der ſtad onophoudelijk werkzaam, tot hiertoe aan tijd ontbroken heeft, om den chaos van half verſcheurde en deerlijk gehavende papieren, welke van onder het puin geborgen zijn, naar eisch te ontwarren. Deze bezigheden, hoezeer met zijn hoofdwerk niet onmiddellijk verbonden, bragten echter daaraan geen het geringſte nadeel toe, noch eenige vertraging te weeg in het voortzetten zijner naſporingen, rakende 's Lands oudheden en geſchiedenisſen. De vruchten daarvan deelde hij niet ſlechts aan zijne bijzondere leerlingen, in een' ruimen overvloed, mede, maar maakte ook het algemeen daarvan eenigermate deelgenoot, door de uitgave van een werk, ten

ten titel voerende: *De ſouvereiniteit der Staten van Holland, verdedigd tegen de hedendaagſche leer der Volksregering, voornamelijk tegen het geſchrift. Grondwettige herſtelling van Nederlands Staatswezen*; welk werk in den jare 1785 en dus in eenen tijd, toen het vuur der ſtaatkundige geſchillen hevig blaakte, in het licht verſcheen, en in den jare 1788, met eenige bijvoegſelen en den naam des makers, herdrukt werd. Zonder ons over het hoofdgeſchil, in dit werk verhandeld, in het geringſte uit te laten, merken wij alleen aan, dat hetzelve nieuwe blijken opleverde van des ſchrijvers grondige ervarenheid in de aloude ſtaatsgeſteldheid en geſchiedenisſen van dit Land. Gelijk het genoemde werk natuurlijk in die dagen zeer verſchillende beoordeelingen ondergaan moest, zoo had ditzelfde niet minder plaats omtrent een ander geſchrift van onzen Hoogleeraar, in den jare 1793 uitgegeven, en tot titel voerende: *De Rechten van den mensch in Frankrijk, geen gewaande Rechten in Nederland*, gelijk mede omtrent het *Iets over den En-*

Engelſchen Oorlog en Neêrlands Koophandel, 't welk in den jare 1794 het licht zag. Deze openbare bekendmaking van zijne ſtaatkundige gevoelens, merkelijk afwijkende van die, welke, met de groote omwenteling van zaken in den jare 1795, de heerſchende werden, had voor onzen KLUIT, kort na het gemelde tijdſtip, de onaangenaamſte gevolgen, daar hij met twee zijner Ambtgenooten, de Hoogleeraren *C. Boers* en *F. W. Pestel*, eerst met geheele intrekking zijner jaarwedde, waaromtrent echter niet lang daarna billijker ſchikkinge gemaakt werd, van zijnen post verlaten werd. Hoe ſmartelijk dit grievend ongelijk, het treurig uitwerkſel van de hitte der driften, bij elke groote omwenteling in het Staatkundige gemeenlijk op het hevigst ontvlamd, den braven man ook vallen moest, bleef hij echter niet alleen zijne geliefkoosde letteroefeningen voor zichzelven ijverig voortzetten, maar poogde ook der ſtuderende jongelingſchap, door het geven van afzonderlijk onderwijs, zoo veel hem ver-

gund

gund werd, van nut te wezen. Twee groote en belangrijke werken bragt hij in den tijd, waarin hij zijne openbare ambtsbezigheden geſchorst moest zien, geheel of gedeeltelijk tot ſtand. Het eerſte was een voor zijne afzonderlijke lesſen geſchikt opſtel, betreffende de *Staatkundige Huishouding* van ons Vaderland, tot welker uitvoerige verklaring, tot hiertoe ſchier geheel verwaarloosd, zijne uitſtekende bedrevenheid in 's Lands vroegere en latere geſchiedenisſen, de groote menigte van oorſpronkelijke ſtaatsſtukken, welke hij op onderſcheidene plaatſen doorzocht en afgeſchreven had, en zijn onvermoeide ijver tot het inwinnen van naauwkeurige berigten, rakende 's Lands geldmiddelen, de volkplantingen en bezittingen in 't Oosten en Westen, de Admiraliteits-vergaderingen, de bezigheden van den binnen- en buitenlandſchen koophandel, de nuttigſte voortbrengſelen van ons Vaderland, de voornaamſte Fabrijken en Trafijken en 't geen verder tot de *Statistiek* betrekkelijk is, hem

meer

meer dan iemand in ſtaat ſtelden (*). Het tweede der bedoelde werken was zijne uitmuntende *Historie der Hollandſche Staatsregering*, waarvan wij ſtraks nog eenig nader berigt zullen geven. Na den tijd van zijn ambteloos leven op eene zoo loffelijke wijze te hebben doorgebragt, werd hij, bij beſluit van Curatoren van den 6ten van Sprokkelmaand des jaars 1802, met zijne beide Ambtgenooten, aan 's Lands Univerſiteit terug gegeven, en alzoo het onregt, in de ſtormachtige dagen der omwenteling gepleegd, in kalmere en gematigder tijden, tot blijdſchap van alle weldenkenden, herſteld. Nu hervatte onze KLUIT de werkzaamheden van zijnen post, met gelijken ijver als te voren, en had het genoegen, in den jare 1806, zijne verdienſten omtrent de Hoogeſchool door Curatoren erkend te zien met de opdragt van het Hoogleeraarambt in de *Statistiek* des Koningrijks van Holland. Inmiddels had hij de geletterde we-

(*) Zie het te voren gemelde *Berigt* van den Hooggeleerden *Te Water*, in den *Konst.* en *Letterbode*, bladz. 215.

wereld aan zich verpligt door de uitgave van zijne ſtraks genoemde *Historie der Hollandſche Staatsregering*, waarvan het eerſte Deel in den jare 1802, en het vijfde of laatſte in den jare 1805 het licht zag, toen de verdienſtelijke ſchrijver reeds eenen zeventig-jarigen ouderdom bereikt had. Dit voortreffelijk werk, 't welk wij, op gezag der meest bevoegde Regteren, niet ſchromen, het kostelijkst lettergeſchenk van onzen KLUIT te noemen, door 't welk alleen hij (om met den dichter te ſpreken) zich een gedenkteeken, duurzamer dan metaal, heeft opgerigt, behelst voor het grootſte gedeelte een historisch overzigt van de wijze, waarop, de perſonen, door wie, en het regt, waarmede, in onderſcheidene tijdperken, het Oppergezag in deze Landen geoefend werd. Bij dit overzigt worden vele betwiste en duistere punten in onze geſchiedenis op eene oordeelkundige wijze beſlist, en in een nieuw en helder licht geplaatst, en het voorgedragene door eene groote menigte van oorſpronkelijke ſtaatsſtukken, te voren of geheel niet, of gebrekkelijk uitgegeven,

ge-

geſtaafd en bevestigd. In 't bijzonder bevatten de beide laatſte Deelen eene zeer bondige en grootendeels nieuwe ontwikkeling van verſcheidene bijzonderheden uit onze Vaderlandſche regten, als daar zijn de Regten en Domeinen der vroegere Landsheeren, de oude toeſtand der vrije en overige bewoners dezer Landen, de daaruit ontſtane Edelen, de geboorte der Steden, de oorſprong der Vroedſchappen en daaruit geſprotene Staten-Vergaderingen, en wat van dien aard meer is. Met een woord, het ganſche werk, hoezeer ook deszelfs inhoud niet overal boven alle bedenking moge verheven zijn, noch bij allen eene even gereede toeſtemming vinden, behoort, buiten tegenſpraak, onder de uitnemendſte werken over onze geſchiedenis geteld, en als eene der voornaamſte hoofdbronnen beſchouwd te worden, uit welke men, ter verkrijging van eene meer dan oppervlakkige kennis dier geſchiedenis, te putten heeft. Ik kan mij niet weêrhouden hier nog de alles afdoende loffpraak te laten volgen, door een' onzer grootſte

Ge-

Geſchied- en Oudheidkenners, *W. A. Rijksvrijheer van Spaen*, zoo van de verdienſten van onzen KLUIT in 't algemeen, als inzonderheid van dit zijn laatſte en uitmuntendst werk gegeven (*). ,, Mijne ,, zwakke pogingen (dus uit zich de zedige man over zijnen hoogst verdienſtelijken arbeid, ter opheldering van 's Lands vroegſte geſchiedenisſen en ſtaatsgeſteldheid) ,, mijne zwakke pogingen zijn verre over- ,, troffen door de voortreffelijke *Historie* ,, *der Hollandſche Staatsregering*, die ,, wijlen de Hoogleeraar A. KLUIT onlangs ,, heeft uitgegeven; voor welk kostelijk ,, kleinood men den grootſten dank aan ,, den geleerden Schrijver verſchuldigd ,, is. Aldaar zal men niets dan wezen- ,, lijkheid en daadzaken aantreffen; aldaar ,, zal men de gronden, die naderhand ,, het Staatsgebouw gedragen hebben, ,, leeren kennen. Welke vooroordeelen ,, men uit vroeger onderwijs, uit eer- ,, zucht,

(*) Zie het *Voorbericht* vóor zijne belangrijke *Hiſtorie der Heeren van Amſtel, van IJsſelſtein en van Mijnden*, bladz. 2 & 3.

„ zucht, of uit eigenbaat ook koestere, „ dezelve moeten voor de onuitblusch- „ bare fakkel der waarheid verdwijnen. „ Nu zullen wij, helaas! geene leeringen, „ geene verlichting meer van dien bra- „ ven man ontvangen! Hij deelde in „ het ontzettend ongeval, dat *Leyden* te „ beurt viel: puinhoopen bedekten hem; „ en zijn grijs, zijn eerwaardig hoofd „ werd verpletterd. 't Is hier de plaats „ niet, zijn' lof te vermelden; alleen wijde „ ik eenen traan aan de gedachtenis van „ dien beminnenswaardigen man, van dien „ gullen vriend, en laat aan de dankbare „ nakomelingſchap over zijnen roem te „ vereeuwigen, en zijn' naam te rang- „ ſchikken, tusſchen de onſterfelijke na- „ men van *Grotius*, van *Hooft*, van *Bijnc-* „ *kershoek*, van *Wagenaar* en van an- „ dere doorluchtige mannen, daar Ne- „ derland eer op draagt. — Zijne asch „ ruste in vrede!"

De vermelding van deze even keurige als ware loffpraak geeft mij eene ongezochte aanleiding, om onzen KLUIT, wien wij tot hier-

hiertoe in zijne letterkundige loopbaan vergezelden, en als een' hoogst verdienstelijk' en, tot in zijnen grijzen ouderdom, onvermoeid arbeidzaam' (*) geleerde bewonderden, ook als mensch, de hulde van hoogachting toe te brengen, op welke hij

(*) Van zijne werkzaamheid zoude ik nog meerdere bewijzen kunnen bijbrengen, indien het mij vergund ware de schriften, zonder voorzetting van zijnen naam door hem uitgegeven, te vermelden. Doch 't geen hij bij zijn leven niet verkoos te doen, voegt het niet, dat, zonder zijne toestemming, na zijn overlijden geschiede. Eén bewijs kan ik nog aanvoeren, dat hij namelijk in den jare 1806, en dus eenenzeventig jaren oud, verscheidene weken op het stedelijk Raadhuis doorbragt, om de aanzienlijke en verwarde menigte van oude papieren, aldaar voorhanden, in orde te brengen. Ook het groot aantal brieven, door hem met verschillende Geleerden, maar bovenal met de Heeren *H. van Wijn* en *W. A. Rijksvrijheer van Spaen* gewisseld, draagt blijken van zijne onvermoeide werkzaamheid. Het is voorts bekend, dat in No. II. van het *Huiszittend Leven*, door den eerstgenoemden uitgegeven, een zeer belangrijke Brief van onzen KLUIT gevonden wordt *over eenige Handschriften van K. van Alkemade, bijzonderlijk over Klaas Kolijn.*

hij de regtmatigste aanspraak heeft. In der daad, KLUIT was, in den volsten zin des woords, een edel mensch, en in alle zijne betrekkingen even beminnelijk als achtenswaardig. Met hoeveel drift ook voor de letteroefeningen bezield, behoorde hij geenszins tot die stroeve en ongezellige Geleerden, die, buiten hunne studien, in niets belang stellen. Hij waardeerde dus ook de genoegens eener echtelijke vereeniging, en trad in den jare 1767, nog Rector te *Alkmaar* zijnde, in het huwelijk met Jonkvrouwe *Judith Helena van der Strengh*, uit welk huwelijk hem, in den jare 1769, een zoon en, twee jaren later, eene dochter geboren werd. De laatste overleed in eenen zeer jeugdigen leeftijd, terwijl de zoon, zelf met een talrijk en bloeijend kroost gezegend, nog in leven is, en de nagedachtenis van eenen vader, die met de teederste zorgvuldigheid, door wijsheid bestuurd, voor zijne opvoeding zorgde, in dankbaar en zegenend aandenken houdt. Zijne gade had, gedurende de twee-en-dertig jaren, welke zij met hem

hem vereenigd was, in hem eenen getrouwen en liefderijken echtgenoot, wiens teederheid en hartelijkheid jegens haar niet afnam, toen eene aanhoudende fukkeling haren omgang vroegere aantrekkelijkheden had doen verliezen. In den jare 1799 werd deze vriendin zijner jeugd hem door den dood ontrukt. Twee jaren later trad hij in eene tweede, niet min gelukkige echtverbindtenis met Vrouwe *Johanna Ourfel*, Weduwe van wijlen den Heer *Carel Alfem van Lingen*; eene vrouw, die, deftigheid aan minzaamheid parende, alle gaven van verftand en hart bezat, om onzen KLUIT zijnen frisfchen en voor levensgeluk nog vatbaren ouderdom op de genoegelijkfte wijze te doen doorbrengen. Van daar ook, dat allen, die van het gelukkige dezer echtverbindtenis getuigen waren, het lot der beide echtgenooten, hoe verfchrikkelijk anders ook, in zoo verre zalig moeten fpreken, als daardoor geen hunner gedoemd werd, om het deerlijk omkomen des anderen te overleven. — In het verbond der vriendfchap was hij niet min hartelijk en ftandvastig,

 dan

dan in dat der echtelijke liefde. Ik weet hiervan geen beſlisſender bewijs bij te brengen, dan hetwelk in de boven vermelde, even aandoenlijke als vereerende getuigenis van een' zijner oudſte en gemeenzaamſte vrienden vervat is; en, zoo men nog meer verlangen mogt, ik durve mij in dezen met geen minder vertrouwen beroepen op de getuigenis van zijnen even achtenswaardigen vriend, den doorkundigen Mr. *H. van Wijn*, die, bij het ongeluk van den rampzaligen twaalfden van Louwmaand, hoe diep hetzelve hem ook trof, echter niets meer dan het omkomen van dezen zijnen hooggeſchatten vriend betreurde. — Voorts was hij in al zijnen handel en verkeer minzaam, inſchikkelijk, gereed tot het vergeven van aangedane beleedigingen, dienstvaardig en geheel verwijderd van die laatdunkendheid en hoogmoed, welke wel eens de ſchitterendſte talenten en uitgebreidſte kundigheden verduisteren en ontſieren. Gelijk ik, gedurende vijf jaren, waarin ik, als ambtgenoot, hem in onderſcheidene ontmoetingen heb waargenomen, deze hoedanigheden

den ſteeds met genegenheid en hoogachting in hem heb opgemerkt, zoo had ik daarvan, en bijzonderlijk van de beide laatstgenoemde, voor mij zelven, van het oogenblik, dat ik hem leerde kennen, ſteeds de aangenaamſte ondervinding. Hoe verre ook in jaren en bovenal in kundigheden bij hem achterſtaande, zag ik mij echter ſteeds op den voet van volkomene gelijkheid, zonder den minſten zweem van zelfsverheffinge, en meermalen op dien eener vertrouwelijke vriendſchap door hem bejegend; en nimmer kwam ik hem over het een of ander letterkundig onderwerp om inlichting vragen (iets, waartoe, en zijne minzaamheid en meerdere kunde, en mijne eigene zucht om daarmede voordeel te doen, mij zeer dikwerf aanzetten) of ik vond hem altijd met de uiterſte vriendelijkheid gereed, om aan mijn verlangen op de ſpoedigſte en volkomenſte wijze te voldoen. Gelijk zijn dood uit dien hoofde, als een zeer wezenlijk verlies, door mij betreurd wordt, zoo zal het dankbaar aandenken aan de veelvuldige bewijzen van dienstvaardigheid en vriendſchap,

welke ik bij zijn leven van hem ontving, nimmer uit mijne ziel worden uitgewischt. 't Geen eindelijk als de kroon, en te gelijk als het onwrikbaar ſteunſel zijner lofſelijke hoedanigheden beſchouwd moet worden, is de opregte eerbied voor den Godsdienst, welke hem van jongs af bezielde, en waartoe hij, door woorden en daden, anderen gedurig opwekte. Deszelfs belangen voor te ſtaan was altijd zijn hoogſte lust, en geene gelegenheid daartoe liet hij immer ongebruikt voorbijgaan. De openbare Godsdienstoefeningen woonde hij ſteeds met de loffelijkſte naarſtigheid bij, en het onderzoek van Gods heilig woord, tot welks opheldering hij, gelijk wij zagen, zeer gewigtige bijdragen leverde, behoorde altijd tot die oefeningen, waarmede hij zich het liefst en aanhoudendst bezig hield. „ In den Godsdienst alleen, (gelijk zijn achtenswaardige Lofredenaar TE WATER met regt aanmerkt) in den Godsdienst alleen kan hij ook alle vertroostinge gevonden hebben, onder de akelige puinhoopen en bij zijnen dood, welken wij, met ſtil berus-

ten

ten in 's Heeren welbehagen, regtmatig betreuren." Ja regtmatig mag gewisselijk de droefheid daarover genoemd worden, zoo uit aanmerking van de menigvuldige en groote diensten, welke hij reeds aan de Hoogeschool en de geletterde wereld bewezen had, als bijzonderlijk van het vele schoone en goede, 't welk men met reden nog van hem verwachten mogt. Immers, offchoon hij reeds eenen ouderdom van bijna twee-en-zeventig jaren bereikt had, paarde hij nog aan een gezond en vast ligchaamsgestel eene jeugdige helderheid en kracht van geest. Dan het behaagde Gods altijd wijze en weldadige, maar voor ons ondoorgrondelijke Voorzienigheid, dat hij met zijne echtgenoote het getal der slagtofferen van de treurige uitbarsting op den twaalfden van Louwmaand zoude vermeerderen. Van zijn boekvertrek, in het achterste gedeelte zijner woninge, gekomen, om in een ander achtervertrek met zijne echtgenoote thee te drinken, was hij, deze aldaar niet vindende, naar de voorkamer gegaan en vertoefde hier ee-

nige oogenblikken, waarſchijnlijk om het gezelſchap, 't welk zijnen naasten buur, den Heer *van Struik* uit den Haag bezocht had, en, binnen weinig tijds, in een voor de deur liggend jagt weder derwaarts zou vertrekken, te zien wegvaren. Hierop met zijne echtgenoote wachtende, overviel hen de doodelijke ſlag, en werden zij door het puin der inſtortende woninge verpletterd. Eerst des Vrijdags na dezen noodlottigen Maandag, werden beider lijken van onder hetzelve opgedolven en vervolgens gezamenlijk te Katwijk ter aarde beſteld, alwaar hun vereenigd gebeente in ongeſtoorde rust den grooten dag der algemeene opſtandinge verbeidt, terwijl hunne nagedachtenis bij hunne kinderen, bloedverwanten en vrienden in zegenend aandenken blijft, en de onvernielbare gedenkſtukken van 's mans kunde, vlijt en vernuft zijnen naam tot de laatſte nakomelingſchap met roem zullen overbrengen.

Bood ons de Levensſchets van den Hoogleeraar *Kluit* het bekoorlijk tafereel van een' geleerde, die zijne kundigheden met onvermoeiden ijver ten algemeenen nutte aanwendde, ook die van den Hoogleeraar LUZAC, waartoe wij thans overgaan, zal ons geen min behagelijk tafereel ter beſchouwinge opleveren. Eene eenvoudige opgave van het geen hij in eenen ruim zestigjarigen leeftijd, ten nutte der maatſchappij, der Hoogeſchool en der geletterde wereld, verrigt heeft, zal, vertrouwen wij, de regtmatigheid dier verzekering volkomen ſtaven.

JOHAN LUZAC werd, op den tweeden van Oogstmaand des jaars MDCCXLVI,

te

te Leyden geboren. Zijne ouders, tot den deftigen middelſtand behoorende, waren *Jan Luzac* en Vrouwe *Anna Hillegonda Valckenaer*, dochter van *Iſaac Valckenaer*, Rector der Latijnſche Scholen in den Haag, en volle nicht van den beroemden Hoogleeraar *L. C. Valckenaer*. Zoo wel gezind als vermogend om hunnen kinderen eene allezins beſchaafde opvoeding te geven, werden zij daartoe, ten aanzien van onzen LUZAC, nog bijzonder genoopt door de opmerking der ongemeene vatbaarheid, leergierigheid en arbeidzaamheid, welke zich reeds vroeg in hem openbaarden, en niet duisterlijk voorſpelden 't geen de uitkomst ten volle bewaarheid heeft, dat hij geſchikt was, om, als man van letteren, eenmaal roemrijk uit te blinken. In het ouderlijk gezin, tot de Hervormde Walſche Gemeente behoorende, en waarvan de Vader afkomſtig was uit een geſlacht, 't welk, ter gelegenheid der herroeping van het bekende Edict van Nantes, in den jare 1685 herwaarts gevlugt was, met de Franſche taal ſchier

M^r. JOHAN LUZAC.

even ſpoedig als met de Hollandſche gemeenzaam geworden, las hij, reeds op zijn zevende en achtſte jaar, met eene onverzadelijke graagte verſcheidene boeken, in die taal geſchreven, en het zij ware, het zij verdichte geſchiedenisſen behelzende. In 't bijzonder behoorde de Aardrijkskunde tot de meest geliefde oefeningen zijner jeugd, en maakte hij, als kind, daarin reeds zoo groote vorderingen, dat hij, nog geen tien jaren oud zijnde, de kaart der vier werelddeelen volkomen kende, en de vragen van deskundigen, hem daarover gedaan, met eene vlugheid, naauwkeurigheid en ſchranderheid beantwoordde, welke hen verſtomd deden ſtaan. Ook in de Wis- en Meetkunde was hij reeds vroeg uitermate bedreven, en wel zoodanig, dat hij, nog weinig meer dan een kind zijnde, door den vermaarden Lector *Steenſtra* bekwaam geoordeeld werd, om hem, bij de uitgave van deszelfs *Grondbeginſelen der Meetkunde*, tot het nazien der proeven behulpzaam te zijn, en menige ingeſlopene feil, tot verwondering des Lectors, verbeterde. Geen

won-

wonder, dat iemand van zoo buitengewone vatbaarheid en leergierigheid op eenen leeftijd, waarop anderen zich ter naauwernood de eerste beginselen van beschaafdheid hebben eigen gemaakt, reeds zoo verre gevorderd was, dat men hem de Latijnsche scholen liet bezoeken. Nog geen volle tien jaren oud zijnde, werd hij daarop besteld; en, gelijk de gewone inrigtingen niet voor hem gemaakt waren, zoo doorliep hij dezelve, niet in den gebruikelijken tijd van zes of zeven, maar in dien van vier en een half jaar, op alle scholen den lauwer der overwinninge aan zijne mededingers ontwringende, en op sommige zelfs met meerdere eereprijzen te gelijk begiftigd. Onder het houden eener Latijnsche Redevoering, voor het grootste gedeelte door hem zelven opgesteld, in den ouderdom van naauwelijks veertien jaren, met den grootsten lof naar de Akademie bevorderd, verkeerde hij aldaar van het einde des jaars 1760 tot aan het begin van het jaar 1768, toen hij, na het roemrijk verdedigen eener geleerde en fraai

fraai geſchrevene Verhandeling (*), met toejuiching van alle kundigen, den welverdienden eeretitel van Doctor in de beide Regten verkreeg. Misſchien zal iemand, den tijd van ruim zeven jaren, welken LUZAC aan de Hoogeſchool in zijne vaderſtad doorbragt, vergelijkende met het korte tijdsverloop van drie of vier jaren, waarin vele Regtsgeleerden thans hunne ſtudiën voltooijen, op het vermoeden komen, dat hij, bij zijn verkeer aan dezelve, in leergierigheid en naarſtigheid merkelijk verflaauwde. Niets intusſchen is minder waar. Aan eenen onverzaadbaren leerlust en eene onvermoeide werkzaāmheid, door huisſelijk vermaan en voorgang, bijzonder van zijnen achtenswaardigen Oom, *Etienne Luzac*, een' man van uitſtekende begaafdheden van verſtand en hart, gedurig aangekweekt en opgewekt, paarde hij eene zeer ongemeene vatbaarheid en vaardigheid van geest,

zoo-

(*) De titel der Verhandeling is: *Specimen Academicum, exhibens Obſervationes nonnullas Apologeticas pro Jureconſultis Romanis ad locum Ciceronis pro Muraena.* XI—XIII.

zoodat hij toen reeds, gelijk zijn gansche leven door, als een zeldzaam voorbeeld van vlugheid en te gelijk aanhoudendheid in het werken bewonderd werd. Maar van waar dan, dat LUZAC, eerst na eene oefening van zeven jaren, zich bevoegd rekende tot het dingen naar eene waardigheid, welke velen, even als hij voor de dadelijke beoefening der Regten bestemd, zich binnen drie of vier jaren weten te verwerven? Het was, omdat hij, niet te vrede met zich enkel de volstrekt noodige kundigheden eigen te maken, om het gewone Akademisch onderzoek te kunnen doorstaan, en voor de *praktijk* niet geheel onbevoegd te zijn, op het gezag der geleerdste mannen, en bijzonder van zijnen bloedverwant, den beroemden *Valckenaer*, die hem eene bijzondere genegenheid (*) toedroeg, van

(*) Van deze genegenheid vond ik de duidedelijkste bewijzen in eenen Latijnschen brief van *Valckenaer* aan onzen LUZAC, gedagteekend 6 Julij, 1765, en ten opschrift hebbende: *Cognato praestantissimo I. Luzacio S. P. D. L. C. Valckenaer.* Ook is in de Bibliotheek van LUZAC nog

van gevoelen was, dat niemand den naam van een' kundig regtsgeleerde kan voeren, ten zij eene grondige kennis der Griekſche en Romeinſche oudheden, letteren en geſchiedenisſen hem den ſleutel tot regt verſtand van het Romeinſche Regt, voor een groot deel op dat der Grieken gebouwd, in handen geve. Van daar dat hij zich, onder geleide der wijdvermaarde mannen, *Hemſterhuis* en *Ruhnkenius*, op de oude Letterkunde in haren geheelen omvang met den meesten ijver toeleide, en, niet dan na hierin de uitſtekendſte vorderingen gemaakt te heb-

nog een afdrukſel voorhanden van de *Oratores Graeci veteres apud Henricum Stephanum*, hem door den genoemden Hoogleeraar ten geſchenke gezonden, met het navolgend opſchrift.

Egregio Juveni
Johanni Luzacio Juniori,
Juris veterumque elegantiarum ſtudioſo,
Romani juris fontem, Leges Atticas,
In his Veterum Orationibus, Iſaei
Praeſertim, partim nobis custoditas,
esſe ſui dederat monumentum et pignus amoris.
L. C. Valckenaer.

hebben, met gelijke naarſtigheid de onderſcheidene deelen der Regtsgeleerdheid beoefende, waarin het hem gebeuren mogt de uitmuntende Hoogleeraren *Scheltinga*, *Rucker*, *Pestel* en *Voorda* tot leermeesters te hebben. Bij de inrigting zijner letteroefeningen dezen koninklijken weg, thans, helaas! maar al te veel verwaarloosd, met eene voorbeeldelooze vlijt en volharding betredende, was hij, blijkens de Verhandeling, met welke hij zijne Akademiſche loopbaan beſloot, zoo in de oude Letteren als de Regtsgeleerdheid, tot die hoogte van wijduitgeſtrekte kunde opgeklommen, dat hij in ſtaat was in beide vakken eenen leerſtoel met lof te bekleeden, gelijk hij ook werkelijk omtrent dezen tijd tot het Hoogleeraarambt in de Griekſche taal te Groningen, en twee jaren later tot het Lectoraat in de Regten te Leyden, doch in beide gevallen zonder vrucht, werd aangezocht. Gedurende den tijd, dat hij zich aan de Akademie oefende, hanteerde hij, bekoord door de aantrekkelijkheden der dichtkunst, onwederſtaanbaar voor elk jongeling van

een-

een' befchaafden fmaak en een gevoelig hart, van tijd tot tijd ook de Latijnfche lier. Verfcheidene dichtftukken, uit dit tijdperk oorfpronkelijk, zijn mij in handen gekomen, welke, mijns oordeels, der vergetelheid verdienden ontrukt te worden, en ten zekeren bewijze ftrekken, dat onze LUZAC, indien de bezigheden van zijn volgend leven hem eenigen tijd ter voortzetting dezer liefhebberij hadden overgelaten, zich onder onze beste Latijnfche dichters eene plaats zou verworven hebben. Dan naauwelijks had hij, na de voltooijing zijner ftudiën, zich ter oefening der *praktijk* in den Haag nedergezet, of zijne fchranderheid, geleerdheid en onvermoeide naarstigheid deden hem het vertrouwen van zijne oudere en meest vermaarde ambtsbroeders in die mate winnen, dat hij van alle zijden met werk overladen werd. Na een verblijf van vier jaren, gedurende welke zijn roem, als Regtsgeleerde, meer en meer toenam, vertrok hij in den jare 1772 wederom naar Leyden, en werd kort daarna zijnen Oom *E. Luzac* behulpzaam in het opftellen der

Leydſche Franſche Courant. In het eerst bepaalde zich deze hulp alleen tot het ſchrijven van een zeker gedeelte der Courant; doch, daar zijn Oom zich, met het klimmen zijner jaren, langzamerhand aan eenen zoo verbindenden arbeid ganſchelijk onttrok, kwam dezelve weldra, en met name van den jare 1775, geheel ten laste van onzen LUZAC, bovendien als Regtsgeleerde met vele bezigheden bezet. Dan niet alleen wist de vlugge en onvermoeid werkzame man deze dubbele taak met den grootſten lof te vervullen, maar nog daarenboven tijd te vinden, om aan zijne overheerſchende zucht tot beoefening der Griekſche en Latijnſche Letterkunde, door het dagelijksch verkeer met zijnen grooten bloedverwant *Valckenaer*, toen Hoogleeraar in de Griekſche Letteren te Leyden, gedurig aangekweekt, voldoening te geven. De Leydſche Franſche Courant intusſchen, reeds te voren van de gewone Nieuwspapieren door keurigheid van ſtijl, oordeelkundige ſchifting van het ware en valſche, en geregelde voordragt der gebeur-

beurtenisſen op het loffelijkst onderſcheiden, werd door de gadelooze bekwaamheden van haren tegenwoordigen ſchrijver weldra tot dien trap van volkomenheid en aanzien opgevoerd, dat zij, zoo binnen als buiten Europa, bij alle kundigen een uitſluitend gezag verkreeg, en de beroemdſte Staatsmannen en verſtandigſte Vorſten den ſchrijver in de grootſte achtinge hielden (*). En geen wonder in der daad, daar onze LUZAC, aan eene groote mate van ſchrander oordeel eene uitnemende bedrevenheid in vroegere en latere geſchiedenisſen en eene grondige kennis van volkeren en landen parende, en door het aanhoudend lezen der voortreffelijkſte Schrijveren van vroegeren en la-

(*) Keizer *Leopold* begiftigde den Schrijver der Leydſche Franſche Courant met een' gouden Eerepenning. Van *Stanislaus Poniatowski*, Koning van Polen, ontving hij in vroegere jaren de vleijendſte aanbiedingen, terwijl eindelijk de groote Staatsministers aan het Pruisſiſche Hof, *Hertzberg* en *Dohm* onzen LUZAC de ſtreelendſte bewijzen van hoogachtinge gaven en hem ſteeds met hunne werken vereerden.

lateren tijd zich eenen rijken ſchat van kundigheden en te gelijk eene mannelijke kracht van uitdrukking hebbende eigen gemaakt, eene hoogst zeldzame vereeniging zoo van natuurlijke als verkregene begaafdheden tot het ſchrijven dezer Courant aanwendde. Ook gaf het belangrijke der groote gebeurtenisſen, omtrent dezen tijd, door de grondlegging van het Amerikaansch Gemeenebest, op het Staatkundig tooneel plaats hebbende, waarop geheel Europa met de levendigſte deelneming de oogen gevestigd hield, en welke ſedert door eene ſchier onafgebrokene reeks van niet minder gewigtige voorvallen gevolgd werden, onzen LUZAC de gunſtigſte gelegenheid, om zijne uitmuntende begaafdheden op het luisterrijkst ten toon te ſpreiden. Het is hier de plaats niet, over de verdienſten van dit Nieuwspapier, waarin geſchiedkundige trouw en naauwkeurigheid met eene hooge mate van ſtaatkundige wijsheid vereenigd zijn, en 't welk gewisſelijk, als eene der zuiverſte en volledigſte bronnen voor de geſchiedenis van onze

da.

dagen, ſteeds in de grootſte achtinge zal blijven, in het breede uit te weiden, noch ook alle de blijken van goedkeuring en bewondering aan te voeren, welke de ſchrijver van de kundigſte en aanzienlijkſte mannen ontving. Alleen moeten wij met een woord berigten, dat zijn roem in dezen, en de verſtandige ijver voor eene door goede wetten wijsſelijk beſtuurde vrijheid, dien hij ſteeds aan den dag leide, hem de achting en vriendſchap van verſcheidene der voornaamſte grondleggers van den Amerikaanſchen Staat, als een' *Jefferſon*, *Adams* en inzonderheid den grooten *Washington* verwierven, met welke hij eene vertrouwelijke en belangrijke briefwisſeling onderhield. Bij die briefwisſeling ook deelde onze LUZAC aan de genoemde mannen en bijzonder aan den Heer *Adams* opmerkingen en waarſchuwingen mede, uit den ſchat zijner wijsgeerige geſchiedkunde ontleend, welker inachtneming hen, bij het vormen der Amerikaanſche Staatsregeling, klippen deed vermijden, op welke verſcheidene andere Gemeene-

besten, zoo in vroegeren als lateren tijd, deerlijk ſchipbreuk leden. Gelijk de beroemde *Adams* hem het uitſtekendst bewijs van vertrouwen ſchonk, door zijnen oudſten zoon onder deszelfs opzigt te laten en aan *zijn onderwijs over te geven* (*), zoo ontving hij insgelijks van den onvergelijkelijken *Washington* de ondubbelzinnigſte blijken van genegenheid en achtinge, onder welke ook dit behoort, dat de genoemde held en Staatsman, ter gelegenheid zijner vrijwillige verwijdering van het openbaar beſtuur, hem ter gedachtenis het ſtoeltje vereerde, van 't welk hij in den oorlog zich in zijne tent bediend had.

Het jaar 1785 had eenen hoogst gewigtigen invloed op het volgend leven en de inrigting der werkzaamheden van onzen LUZAC. In dat jaar namelijk werd hij

(*) Zie de *Opdragt* van zijnen *Socrates* aan dezen grooten Staatsman, bl. 8. van de Hollandſche uitgave. Voorts kan men uit deze allezins lezenswaardige Opdragt de betrekkingen nader leeren kennen, in welke LUZAC tot de voornaamſte grondleggers der Amerikaanſche vrijheid ſtond.

hij benoemd tot opvolger van den wijdvermaarden *Valckenaer* in het Hoogleeraarambt der Griekfche Letterkunde en Vaderlandfche Historie, en aanvaardde dien post met het houden eener keurige en zaakrijke Redevoering *over de Geleerdheid, de voorname voedfter van burgerlijke deugden, vooral in eenen vrijen Staat*. Thans leide LUZAC zich op de Griekfche taal- en letterkunde, van zijne jeugd af aan een voornaam en geliefkoosd voorwerp zijner letteroefeningen, met geenen minderen ijver toe, dan zij, die de beoefening daarvan tot hunne eenige bezigheid ftellen. Intusfchen bleef hij het werk der Courant, hoezeer zich daarin van tijd tot tijd bekwame hulp aanfchaffende, nog in zoo verre voortzetten, dat hij niet alleen alles befchaafde en herzag, maar ook de gewigtigfte artikelen zelf bewerkte. En, offchoon hij zich federt dien tijd van de *praktijk* der Regten ganfchelijk onthield, weigerde hij echter niet denzulken, die in belangrijke zaken hem om raad en voorlichtinge aanzochten, met zijne kundigheden ten dienst

te ftaan. Desgelijks trokken de kundigfte en aanzienlijkfte tegenftanders der Stadhouderlijke partij in die dagen, met welke hij in naauwe verbindtenis ftond, bij voortduring van zijne grondige gefchiedkennis en ftaatkundige wijsheid geen gering voordeel ter ftijving van hunne zaak en befturing van hunne maatregelen (*). Dit alles echter verhinderde niet, dat hij zijnen post met roem vervulde, niet alleen door zijn gewoon onderwijs, maar ook door zijne bijzondere onderrigtingen (want altijd ftelde hij zich voor letterminnende jongelingen toegankelijk) vele uitmuntende leerlingen vormde, en bovendien nog de geleerde wereld met de vruchten zijner letteroefeningen verrijkte. In de jaren 1792

(*) Van de dienften, aan de Staatsgezinde partij door hem bewezen, is, onder meer andere, nog een uitftekend blijk voorhanden, in eene zeer doorwrochte Memorie ter verdediging van het regt der Alkmaarfche Regering tot het aanftellen van Schepenen, welk regt haar door den Stadhouder betwist werd. Ook levert die Memorie de duidelijkfte bewijzen van zijne meer dan gemeene bedrevenheid in de Vaderlandfche Oudheden.

1792 en 1793 gaf hij drie ſtukjes uit, behelzende aanmerkingen op onderſcheidene oude, vooral Griekſche Schrijveren, welke, onder zijn toezigt, door bekwame jongelingen openlijk verdedigd werden, en waarvan de beroemde *Saxe*, wiens regterlijke bevoegdheid in dezen gewisſelijk niemand wraken zal, met den grootſten lof gewaagt (*). Ter gelegenheid der plegtige nederlegging van het Rectoraat van Hollands Hoogeſchool, in den jare 1795, hield hij eene alleruitmuntendſte Redevoering *over Socrates, als burger beſchouwd*, welke hij in het volgende jaar, verrijkt met zeer belangrijke aanmerkingen, in welke verſcheidene bijzonderheden, de Griekſche geſchiedenis en het Atheenſche Staatsbeſtuur betreffende, worden opgehelderd, door den druk gemeen maakte. Niet lang daarna gaf hij ook eene Ne-

(*) „ Deinceps (dus luiden 's mans woorden) „ quanta esſet animi civilis integritate, ingeniique „ magnitudine, ſolertia et acumine Critico, vario „ Diatribarum Academicarum genere demonſtra- „ vit;" waarop voorts eene opgave der genoemde en meer andere ſchriften volgt. Zie *Onom. Liter.*, P. VIII: pag 318 et 319.

Nederduitſche vertaling van dit fraaije werk in het licht, welke met zoo veel graagte ontvangen werd, dat daarvan reeds in den jare 1797 eene tweede uitgave te voorſchijn kwam. Intusſchen mogt ook hij de gevaren *niet ontkomen*, aan welke de voorſtanders eener gematigde vrijheid en wijsſelijk getemperde gemeenebestregering in zoo onſtuimige dagen, als de toenmalige, meestal zijn blootgeſteld. Zijn onderwijs in de Vaderlandſche Historie, 't welk hij gewoon was, niet in eene enkele dorre optelling der gebeurtenisſen te doen beſtaan, maar, gelijk hetzelve daartoe overvloedige aanleiding geeft, met gewigtige lesſen van ſtaatkundige wijsheid te doormengen, werd voor gevaarlijk gehouden, als waardoor men vreesde dat der jeugd beginſelen zouden worden ingeboezemd, ſtrijdig met die welke men toen wilde doen heerſchen en in oefening brengen. Ter voorkominge hiervan, werd hem, in den jare 1796, dit gedeelte van zijnen post ontnomen, doch het onderwijs in de Griekſche Letterkunde, onder zekere bepalingen en voorwaarden

den, aan hem gelaten. Dan onze LUZAC, ten uiterſte gevoelig voor deze verongelijking en wiens fiere en vrijheidminnende ziel geene vernedering noch dwang kon dulden, weigerde zijnen post, anders dan in deszelfs ganſchen omvang en met volkomene ontheffing van alle bepalingen omtrent de inrigting van zijn onderwijs, te vervullen. Den geheelen loop dezer verdrietige zaak te verhalen, ligt buiten ons beſtek: ook is dezelve van elders ten overvloede bekend (*). Genoeg zij het met een woord te melden, dat LUZAC, gedurende verſcheidene jaren, van zijne waardigheid verſtoken bleef en niet voor den jare 1802, met uitbreiding van titel en verhooging van jaarwedde, herſteld werd. Gedurende den tijd zijner ambteloosheid, ſmaakte hij niet alleen dien opbeurenden troost, welken de letteroefeningen haren opregten beminnaar aanbrengen, maar had ook de vol-

(*) Zie de *Verzameling van Stukken, betreffende het gedrag der Curateuren van Hollands Univerſiteit te Leyden, in de jaren 1796 en 1797, bijzonder in de zaak van* Mr. JOHAN LUZAC *enz. — met een Voorberigt dien aangaande.*

voldoening, van zich door de gematigdste en verstandigste voorstanders der burgerlijke vrijheid, die, gelijk hij, de ondervinding van vroegeren en lateren tijd als de eenige zekere gids beschouwden, met de *grootste hoogachting bejegend*, en zijne verwijdering van het onderwijs der jeugd, als eene wezenlijke ramp voor de Hoogeschool en het Vaderland, betreurd te zien. Dan bovenal troostrijk, streelend en bemoedigend moest voor hem zijn het geen de grootste held en staatsman zijner eeuwe, de doorluchtige *Washington* hem met opzigt tot zijne afzettinge schreef:
„ In tijden van beroeringe (dus luiden
„ 's mans opmerkelijke woorden) wanneer
„ de hartstogten in beweging zijn, wordt
„ de bedaarde rede als in eenen draaikolk
„ weggesleept tot die uitersten, waartoe
„ men de zaken tracht te brengen. Doch,
„ wanneer hunne hevigheid heeft uitge-
„ woed, wanneer de rede haar gezag her-
„ kregen heeft, zoo kan het niet missen
„ of de man, die uit grondbeginselen
„ handelt, die bestendig den weg volgt
„ van waarheid, gematigdheid en regt-

„ vaar-

„ vaardigheid, moet zijnen invloed her„ winnen. Dit zal (ik houde mij des ver„ zekerd) uw geval wezen, indien het „ zulks niet alreede is. Aan de fchriften „ en het gedrag van menfchen van dien „ ftempel (onder welke gij altijd zijt ge„ teld geweest) heeft Amerika groote „ verpligtingen." De genegenheid en hoogachting van zulke mannen waren gewisfelijk meer dan toereikend, om hem over de hem aangedane verongelijkingen te troosten, offchoon ook dezelve zich niet tot de gemelde bepaalden, maar hij bovendien zijne werkzaamheid aan de Leydfche Franfche Courant, gedurende ruim twintig jaren, door hem en onder zijn opzigt, met algemeene toejuiching gefchreven, van hooger hand gefchorst, en het blad zelve, in den jare 1798, met eene geheele vernietiging bedreigd zag. Sedert dien tijd onttrok hij zich meer en meer aan het deelgenootfchap in het opftellen dier Courant, tot hij, omftreeks het jaar 1800, zich daarvan ganfchelijk onthield. Werd onze LUZAC dus in zijne werkzaamheden ten algemeenen nutte be-

lem-

lemmerd, hij poogde het verlies, 't welk de Maatschappij daardoor leed, zoo veel in hem was, te vergoeden, door belangrijke schriften ter uitgave te bewerken en door den druk gemeen te maken. Hij hield zich namelijk, in den tijd zijner gedwongene rust, onledig met het schrijven van zijne *Lectiones Atticae*, welker uitgave de geleerde wereld binnen kort van 's mans waardigen kweekeling, den Deventerschen Hoogleeraar *Sluiter* te gemoet ziet. Ook bezorgde hij de uitgave van *Callimachi Elegiarum Fragmenta cum Elegia Catulli Callimachéa*, verzameld en opgehelderd door den beroemden *Valckenaer*, welk werk hij met eene uitvoerige en belangrijke Opdragt aan zijnen leermeester en vriend *B. Voorda* verrijkte, en ten oogmerk had van eene *Etymologische* Proeve, betreffende de grondwoorden ΛΙ'Ω en ΜΥ'Ω en derzelver afstammelingen, te doen voorafgaan. Het is grootelijks te bejammeren, dat dit oogmerk toen te leur liep, daar een zamenloop van omstandigheden den kundigen schrijver sedert verhinderde deze Proeve

te

te voltooijen. Wij hopen nogtans, ter liefde der Griekfche Letterkunde, dat het afgedrukte gedeelte, hoe zeer dan ook onvolkomen, der geletterde wereld niet zal onthouden worden, aangezien het Etymologisch deel der Griekfche taalkennis, waarvan de beoefenaars niet zeer talrijk zijn, op het voetfpoor van *Hemfterhuis* en *Valckenaer*, eene hoofdbezigheid van onzen LUZAC uitmaakte, die in dezen, gelijk ook in grondige kennis der Griekfche wetten, ftaatsinrigting en historiën, door weinigen geëvenaard, veel minder overtroffen werd. In den jare 1802, gelijk wij boven vermeldden, in zijne waardigheid luisterrijk herfteld, nadat hij reeds in het vorige jaar door het toenmalig Beftuur van deze gewesten met anderen tot het ontwerpen van een Reglement van Regeringe voor het Departement Holland benoemd was (*), zette hij niet alleen zijn vo-

(*) Gelijk in de meeste Commisfiën, van welke hij Lid was, zoo werd ook hier het voornaamfte werk door hem verrigt, en hij door zijne

vorig onderwijs met gelijken ijver voort, maar vervaardigde ook voor zijne lessen een geheel nieuw, uitvoerig en hoogst belangrijk opstel ter verklaring der Romeinsche Oudheden, ten nutte bovenal der beoefenaren van het Romeinsche Regt; een opstel, 't welk, hoe zeer het ook de laatste beschavende hand van zijnen waardigen maker missen moest, nogtans, zoo wij meenen, overwaardig is, om door den druk gemeen te worden gemaakt. Na den gemelden tijd begiftigde hij insgelijks de geletterde wereld met een ander kostbaar geschenk uit de nalatenschap van zijnen grooten vriend en bloed-

ne medegelastigden benoemd tot de algemeene Vergadering van afgevaardigden uit de Commissiën in de onderscheidene Departementen, welke in den Haag bijeenkwam, ten einde aan de bijzondere ontwerpen de noodige eenparigheid te geven. Desgelijks heeft de stad Leyden hem haar Reglement van regeringe, en de Schepensbank aldaar dat harer inrigting en werkzaamheden te danken. In vroegeren tijd genoot hij de eer van Consulent van Burgemeesters kamer te zijn, en het bestuur van Rhijnland is mede vele wijze schikkingen aan zijnen raad verschuldigd.

bloedverwant *Valckenaer*, beſtaande in eene breedvoerige en keuriglijk uitgewerkte Verhandeling over den Jood *Ariſtobulus*, dien zoogenaamden Alexandrijnſchen, Peripatetiſchen Wijsgeer, en gevolgd door eene Verhandeling van den bij uitſtek geſchiedkundigen *Wesſeling* over hetzelfde onderwerp. Reeds vroeger had hij eenige aanteekeningen van denzelfden beroemden Geleerde, den Griekſchen Redenaar *Andocides* betreffende, met zijne eigene aan zijnen leerling en vriend *Sluiter* medegedeeld, die dezelve, volgens het oogmerk van zijnen leermeester, in zijne fraaije en doorwrochte Verhandeling over dien Redenaar en deszelfs ſchriften inlaschte. Ook maakte hij zich gereed, om nog meerdere nagelatene aanteekeningen en andere belangrijke geſchriften van denzelfden uitmuntenden Geleerde, gelijk ook eigene lettervruchten, door den druk gemeen te maken, toen een geweldige dood hem zijne roemrijke loopbaan plotſelijk deed eindigen, tot onherſtelbaar nadeel van Hollands Koninklijke Univerſiteit, aan

welke hij, niet flechts als onderwijzer, maar ook als lid van den Senaat (*), de gewigtigfte dienften bewees, van zijne drie zonen, die, reeds moederloos, in hem den zorgvuldigften en teederhartigften Vader verloren, van *zijne bloedverwanten* en vrienden, die in hem van een fteun, toevlugt en raadsman verftoken werden, van de maatfchappij in het algemeen, welke zijn verlies als dat van een' harer nuttigfte en werkzaamfte leden betreurt, van de geleerde wereld eindelijk, welke door zijnen dood verfcheidene belangrijke voortbrengfelen misfen moet, waarmede hij dezelve, bij een langer leven, zoude verrijkt hebben.

Le-

(*) Gedurende den tijd, dat ik de eer had met hem lid van den Akademifchen Senaat te wezen, zijn 'er weinige zaken van groot belang voorgekomen, waarin dezelve zich niet van zijnen raad en pen bediend heeft. De laatfte en niet geringfte dienst, door hem aan den Senaat bewezen, was eene beredeneerde befchrijving, in de Franfche taal gefteld, van de inrigting der Leydfche Hoogefchool in alle hare deelen, welke aan zijne Majesteit, den Koning werd overgeleverd.

Leverde het voorgedragene ons ftoffe tot bewondering van 's mans zeldzame begaafdheden en gadeloos werkvermogen, tot eerbied bij de opmerking van het nuttig en edel gebruik, 't welk hij van zijne bekwaamheden maakte, hoe aangenaam zal het ons dan niet wezen den bewonderden en geëerbiedigden Geleerde ook als een beminnelijk en achtenswaardig mensch te leeren kennen! Ja, hoe zeer ook onze LUZAC in de algemeene onvolmaaktheid der menfchelijke natuur deelde, heeft hij echter, over 't geheel genomen, de billijkfte aanfpraak op onze genegenheid en hoogachting. Als zoon, was hij voor zijne jongere broeders en zusters een voorbeeld van gehoorzaamheid, eerbied en liefde omtrent hunne brave ouderen. Met welk eene hartelijkheid hij den vroegen dood eener waardige en geliefde moeder betreurde, getuigt een Latijnfche brief, niet lang na dit fmartelijk verlies door den naauwelijks vijftien-jarigen jongeling aan zijnen Oom *Jakob Valckenaer* gefchreven; een brief, welks inhoud zijn hart tot even

groote eer verftrekt, als de zuiverheid van den Latijnfchen ftijl van zijne ongemeene vorderingen loffelijke blijken draagt. Niet minder werden zijne oudere bloedverwanten, en in 't bijzonder zijn achtenswaardige Oom, *Etiene Luzac*, die hem en zijnen broederen en zusteren als ten tweeden Vader ftrekte, fteeds met de diepfte hoogachting door hem bejegend; en, met welk eenen dankbaren eerbied hij zich voor zijnen vaderlijken raadgever en vriend *L. C. Valckenaer* te allen tijde bezield toonde, is ons te voren reeds gebleken, en, behalve uit menigvuldige andere bewijzen, bovenal zigtbaar uit zijne Opdragt, geplaatst voor 's mans verhandeling over den Jood *Aristobulus*, waarvan wij in het voorgaande gewaagden. Zijne broeders en zusters vonden in hem fteeds eenen hartelijk minnenden broeder en, in de gewigtigfte en moeijelijkfte omftandigheden, eenen vaderlijken raadsman, fteun en toeverlaat. — In zijne vriendfchapsverbindtenisfen was hij trouw en ftandvastig; en, naarmate hij zelf kiefcher en zorg-

vul-

vuldiger was in het vervullen van alle pligten, aan dezelve verknocht, naar die mate moest het hem gevoeliger grieven, wanneer hij daarin van de zijde van anderen eenige nalatigheid, of ook, waarvan hij wel eens de smartelijke ondervinding had, eene geheele vertreding van dezelve ontwaarde. Intusschen had hij tevens het geluk van onder de aanzienlijkste en waardigste mannen hartelijke en bestendige vrienden te hebben, van welke het genoeg zal zijn eenen *M. Temminck*, *C. de Gijselaar* en *N. Lambrechtsen*, een drietal door braafheid, aanzien, kunde en verdiensten even eerwaardig, genoemd te hebben. — Voor het leed van anderen was hij ten uiterste gevoelig, en nimmer ging een ongelukkige ongetroost van hem henen. Om meer of min bekenden, die in netelige en benarde omstandigheden zijnen raad en bijstand inriepen, uit dezelve te redden, getroostte hij zich meermalen den verdrietigsten arbeid, trotseerde den haat van vermogende onderdrukkers en toonde zich tot grootmoedige opofferingen be-

 reid;

reid; en vele weduwen en weezen zegenen thans nog zijne nagedachtenis, als die van hunnen befchermer en tweeden vader. In 't algemeen was zijne zucht om anderen van dienst en nut te wezen, zoo groot en overheerfchend, dat zelfs de veelvuldige redenen, welke hij maar al te dikwerf vond, om zich over de ondankbaarheid van door hem beweldadigden te beklagen, niet in ftaat waren die zucht bij hem eenigermate te doen verflaauwen, veelmin ganfchelijk uit te dooven. Ook was de ruime involging dier zucht dikwerf oorzaak, dat hij, bij al zijne onvergelijkelijke kracht en aanhoudendheid van werken, buiten ftaat was, de bezigheden, met welke hij zich belast had, allen af te doen. In gewigtige gevallen echter en waar eene dringende hulp gevorderd werd, vond nimmer iemand ftoffe, om hem van traagheid en nalatigheid te befchuldigen. — Het geen bijzonder, als een hoofdtrek van LUZACS karakter en als de voorname bron van zijne vele loffelijke hoedanigheden, en te gelijk van zijne kleine

ne gebreken en zwakheden, beſchouwd mag worden, is eene ſterke mate van gevoel en levendigheid van aandoeningen. Van daar die goedhartigheid, die welwillendheid, dat hulpvaardig mededoogen, welke wij zagen, dat hem tot een zoo uitnemend ſierſel ſtrekten; van daar die nooit afnemende teederheid, waarmede hij zijne Echtgenoote, Vrouwe *Maria Geertruida van Perſijn*, in 1784 aan hem verbonden, tot aan haren dood beminde, en haar, na haar overlijden, op het hartelijkst betreurde; van daar die liefderijke en ſoms te ver getrokkene zorgvuldigheid, waarmede zijn teêrgevoelig Vaderhart voor zijn kroost bezield was; van daar die erkentelijkheid, waarmede hij elk bewijs van vriendſchap en hoogachting, hem op eene hartelijke wijze gegeven, ontving, en welke hem den gever met eene opregte genegenheid deed omhelzen, gelijk hem natuurlijk, uit die zelfde oorzaak, elk ſpoor van geringſchatting en ondankbaarheid van iemand, van wien hij reden had het tegendeel te verwachten, op het gevoeligst

griefde; van daar eindelijk die levendige, zijne gansche ziel doordringende afkeer van alle ontrouw, valschheid en onregt, die edele onverschrokkenheid in het voorstaan van waarheid, eerlijkheid en regt, welke hij in onderscheidene omstandigheden aan den dag leide. De laatstgemelde eigenschap intusschen, hoe zeer ook in hare werkingen verhoogd en versterkt door die levendigheid van aandoeningen, welke wij als een' hoofdtrek van zijn karakter opgaven, had haren regten en onwankelbaren grondslag in eene reine, edele en voor alle indrukken van het ware, schoone en goede steeds geopende ziel, in deze hare deugdgezinde neigingen door den magtigen invloed van Godsdienstige beginselen krachtiglijk bevestigd. De Godsdienst toch, zoo als dezelve door den Goddelijken Jezus aan het menschdom is medegedeeld, voor welken eene Godvruchtige opvoeding hem van jongs af met den diepsten eerbied bezield had, bleef hem, zijn gansche leven door, heilig en dierbaar, en vond in hem, waar zijn

pligt

pligt zulks vorderde, ſteeds eenen mannelijken voorſtander, gelijk ook deszelfs openbare oefeningen door hem altijd met zoo groote naarſtigheid werden bijgewoond, als zijne menigvuldige bezigheden maar immer gedoogden. En wie nu, der algemeene onvolmaaktheid der menſchelijke nature indachtig, zal, bij de opmerking van zoo veel groots en goeds, niet gaarne de zwakheden over het hoofd zien, waartoe die zelfde aandoenlijkheid, de oorſprong en voedſter van zoo vele uitmuntende hoedanigheden, hem ſomwijlen deed vervallen? Wie zal weigeren hem onder de edelſte, beminnelijkſte en achtenswaardigſte menſchen te plaatſen, offchoon ook het diep en levendig gevoel van het hem aangedane onregt, van de ondankbaarheid, waarmede zijne belangelooze pogingen ten algemeenen nutte beloond werden, hem ſomwijlen in zijne geſprekken en geſchriften tot eene al te groote hevigheid en bitterheid vervoerde? offchoon ook zijne bezorgdheid voor de zijnen wel eens in eene weinig beredeneerde, hemzelven en anderen

ren folterende angstvalligheid ontaardde? offchoon eindelijk ook zijn aandoenlijk geſtel onder de vele en grievende wederwaardigheden, welke hem, vooral in de tien laatſte jaren van zijn leven, ſchier onafgebroken troffen, ſomwijlen troost- en moedeloos ſcheen te bezwijken? De herhaalde en langdurige verongelijkingen, hem volgens het boven vermelde aangedaan, het allerſmartelijkst verlies van zijnen oudſten, veelbelovenden zoon, in den bloeijenden ouderdom van naauwelijks elf jaren overleden, kommerlijke omſtandigheden van dierbare leden zijns geſlachts, ſnel toenemende verzwakking des gezigts, en gegronde vrees voor een geheel verlies van hetzelve, de dood eindelijk eener teederlijk geliefde echtvriendin, hem in den jare 1806 op het onverwachtst ontrukt, deze en meer andere tegenheden, wier zwaarte binnen den gemelden tijd verpletterend op hem nederzonk, zouden in der daad meer dan toereikend zijn geweest, om ook eenen man van een min gevoelig en aandoenlijk geſtel, dan onze LUZAC, geheel ter neder

te vellen. Hij beurde zich nogtans gedurig op door de vertroostingen zijner vrienden, het hervatten zijner geliefde letteroefeningen, en bovenal door den zielverſterkenden invloed van rede en Godsdienst. Intusſchen hadden zoo vele wederwaardigheden, en bovenal het allertreffendst verlies zijner dierbare Echtgenoote het leven, aan 't welk hij ſchier alleen nog om den wil zijner drie zonen gehecht was, zijne grootſte waarde voor hem doen verliezen, en was derhalve de dood, dien hij op den rampzaligen twaalfden van Louwmaand 1807 onwetend te gemoet liep, voor hem, na een zoo nuttig en roemrijk doorgebragt leven, veeleer gewin dan ſchade. Misgunnen wij hem dan zijne rust en het loon van zijnen arbeid niet, maar vereeren wij, met ſtille berusting in het welbehagen des Allerhoogſten, zijne nagedachtenis, door zijne deugden na te volgen en, op zijn voorbeeld, ons leven aan de bevordering van het heil der menschheid toe te wijden!

VERBETERINGEN.

Bl. 12. R. 10 *ſtaat:* nevens den Saaihal, *lees* nevens de Saaihal. Zoo ook bl. 14, regel 12 en 13. *ſtaat* van den Saaihal, *lees* van de Saaihal.

— 18. R. 20. *ſtaat:* veiliggeblekenen, *lees:* veilig geblekenen.

— 54. R. 20. *ſtaat:* zonder deze, deelneming, *lees:* zonder deze deelneming.

— 78. R. 20. *ſtaat:* in de eerſten, *lees:* in den eerſten.

BERIGT

VOOR DEN

BINDER.

